

VIGILIA

1999/4

„...mert Krisztus őleték” – húsvéti népi énekek

NEMESHEGY PÉTER: Jézus feltámadásának ünnepe
az Atya évében

JERZY POPIELUSZKO: Győzd le a rosszat jóval

Megfontolások a Soáról

KERESZTES SZENT JÁNOS: A Kármel hegyére vezető út

GION NÁNDOR: Fehér kesztyűben (elbeszélés)

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A kiengesztelődés útján	241
NEMESHEGYI PÉTER:	Jézus feltámadásának ünnepe az Atya évében	242
JERZY POPIELUSZKO:	Győzd le a rosszat jóval (<i>Éles Márta fordítása</i>)	248

Megfontolások a Soáról

ERŐS FERENC:	Kik hallják meg az antiszemitizmus üzenetét?	252
SCHWEITZER JÓZSEF:	„Uram, nyisd meg ajkamat”	261
MARJOVSZKY TIBOR:	S mentek ketten egy úton	265
REMI HOECKMAN:	Emlékezünk: megfontolások a Soáról (<i>Graff Klára fordítása</i>)	269

SZÉPÍRÁS

TAKÁCS ZSUZSA:	Sötét és boldog éjjel	276
KERESZTES SZENT JÁNOS:	A Kármel hegyére vezető út (<i>vers</i>) A lélek sötét éjszakája (Részlet a <i>Második könyvből</i>) (<i>Takács Zsuzsa fordításai</i>)	277
LÁSZLÓFFY ALADÁR:	Via sacra; Isten radarján (<i>versek</i>)	283
GION NÁNDOR:	Fehér kesztyűben (<i>elbeszélés</i>)	284
TARBAY EDE:	Üzenet; Összefonódás; (<i>versek</i>)	294
ERDÉLYI ZSUZSANNA:	Még mindig a népi kéziratokról „...mert Krisztus öleték” (Vépi énekeskönyv) (<i>Erdélyi Zsuzsanna közlése</i>)	296 303

EGYHÁZ A VILÁGBAN

BÉKÉS GELLÉRT:	Lutheránus-katolikus Közös Nyilatkozat a megigazulásról	314
HAFENSCHER KÁROLY:	Egy egyháztörténeti jelentőségű dokumentum vajúdása	

KRITIKA

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:	Gyöngyösi István: Márssal társolkodó Murányi Vénus	317
------------------	--	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	318
---	-----

A kiengesztelődés útján

Szerte a világon, de főleg Rómában nagy erővel folynak az előkészületek a jubileumi évre. II. János Pál pápát azonban nem az építkezések és a szervezkedések foglalkoztatják, hanem az egyház belső felkészülése. A pápa már 1993-ban bejelentette: „A második évezred végén lelkiismeretvizsgálatot kell tartanunk, hol tartunk, hová vezetett bennünket Krisztus, hol tértünk el az Evangéliumtól.”

Ezt a kollektív s az egyház kétezer éves történelmét átfogó lelkiismeretvizsgálatot — „az emlékezet megtisztítását” — XXIII. János pápa és a II. Vatikáni zsinat óta mindegyik pápa sürgető feladatának érezte. A legnagyobb hatást mégis II. János Pál nyilatkozatai váltották ki, aki mintegy száz alkalommal kért bocsánatot az egyház egyes tagjai és intézményei által elkövetett bűnökért.

Az egyik legfájdalmasabb történelmi terhe az egyháznak a keresztény egység hiánya. A zsinat második ülésszakát megnyitó beszédében VI. Pál pápa használta először a Horatiustól kölcsönzött kifejezést a nem-katolikus keresztény testvérekhez szólva: „megbocsátunk és bocsánatot kérünk”. A zsinat átvette a kifejezést: „alázatosan könyörögve kérünk bocsánatot Istentől is, testvéreinktől is, viszont mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (UR7).

II. János Pál pápának az egyház nevében végzett lelkiismeretvizsgálata részben lezárult történelmi eseményekre terjed ki (például a kereszteshadjáratok, az inkvizíció, a rabszolgakereskedelem, a vallásháborúk), részben viszont olyanokra, amelyeknek a szereplői, vagy azok leszármazottai ma is élnek.

Hogy milyen hatást válthat ki a történelem krisztusi lelkületű felülvizsgálata, azt legjobban talán a lengyel-német kiengesztelődés példázza. A kezdeményezés a lengyel püspököktől indult ki: a lengyel kereszténység milleniumán, 1966-ban levéllel fordultak a német püspökökhöz, „megbocsátva és bocsánatot kérve”. A német püspökök „meghatottan és örömmel” fogadták a levelet, bocsánatot kérve és Isten irgalmára utalva ajánlottak új kezdetet a két nép kapcsolatában. A kiengesztelődés ünnepélyes aktusára 1978-ban került sor a két püspöki kar találkozásával. Wojtyla bíboros ekkor mondta: A második millenium közeledtével „gyógyítsuk be a múlt sebeit”.

E számunk a kiengesztelődés útjának két fontos állomásáról ad hírt: arról a konferenciáról, amelyet Pannonhalmán tartottak a Rómában közzétett *Emlékeziünk: megfontolások a Soáról* című dokumentum alapján, s a megigazulásról szóló lutheránus-katolikus *Közös Nyilatkozatról*, amely mérföldkövet jelent a reformáció óta eltelt csaknem négy évszázad történelmében.

Jézus feltámadásának ünnepé az Atya évében

NEMESHEGYI PÉTER

Az Atyaisten támasztotta fel Jézust

Született 1923-ban Budapestén. 1944-ben belépett a jezsuita rendbe, a római Gergely Egyetemen teológiai doktorátust szerzett. 1956-tól 1993-ig a tokiói Sophia Egyetem Hittudományi karának professzora. 1993-tól a Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola tanára. Legutóbbi írását 1998. 12. számunkban közöltük.

„Halljátok ezeket a szavakat: ti a názáreti Jézust megöltétek. Isten azonban feltámasztotta őt” (ApCsel 2,22-24).

Ezek Péter apostolnak az első pünkösd napján elhangzott szavai. Az Isten szó itt — mint szinte mindig a Szentírásban — az Atyaistent jelenti: az Atyaisten támasztotta fel Jézust!

Péter pünkösd beszédében még egyszer megismétli ugyanezt az állítást: „Jézust Isten feltámasztotta, s ennek mi mindannyian tanúi vagyunk” (2,32), és mindjárt hozzáteszi, hogy ez a feltámasztás mit hozott magával: „Isten jobbjára felmagasztalta őt, és megkapta az Atyától a megígért Szentlelket, és kiárasztotta azt” (2,33). „Tudja meg tehát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy Isten Úrrá és Messiássá tette őt, azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek” (2,36).

Jézus feltámasztása tehát az Atyaisten csodálatos tette. E feltámasztás felmagasztalta Jézust az Atyaisten jobbára, és kinyilvánítja azt a méltóságot, amely emberként illeti mert őt: Jézus az Úr, a felkent Üdvözítő.

Péter későbbi beszédeiben is ugyanígy beszél. Salamon csarnokában így szól az összecsendült néphez: „Ti az élet szerzőjét megöltétek, de Isten feltámasztotta őt a halottak közül” (3,32). A főtanács előtt ugyanezt mondja: „A názáreti Jézust, akit ti keresztre feszítettetek, Isten feltámasztotta a halottak közül” (4,10). A római Kornéliusz százados házában ismét így szól: „Fára függesztve megölték Jézust. De Isten harmadnapon feltámasztotta” (10,40). Pál sem beszél másképpen. Így hirdeti az evangéliumot a pizidai Antióchiában: „Jézust sírba helyezték. De Isten feltámasztotta őt a halottak közül” (13,30). Az athéni Areopáguszon pedig így fejezi be beszédét: „Isten egy férfit igazolt mindenki előtt, mikor feltámasztotta a halottak közül” (17,31).

Az ősegyház meggyőződésének e kifejezőmódja nemcsak az Apostolok Cselekedetei könyvének sajátossága, hanem már az Újszövetségi Szentírás legrégibb iratában, a Tesszalonikiakhoz írt első levelében így ír Pál: „Megtértetek Istenhez, és várjátok a

mennyből Fiát, Jézust, akit feltámasztott a halottak közül” (1,10). Pál nagy leveleiben, a rómaiakhoz, korintusiakhoz, galatákhoz írt levélben is ugyanezt találjuk: „Ha annak Lelke lakozik bennetek, aki feltámasztotta Jézust a halottak közül, akkor Ő, aki feltámasztotta Jézus Krisztust a halottak közül, életre kelti halandó testeteket is a bennetek lakó Lelke által” (Róm 8,11). „Tudjuk, hogy aki az Úr Jézust feltámasztotta, minket is fel fog támasztani Jézussal” (2Kor 4,14). „Pál apostol, Jézus Krisztus és az Atyaisten által, aki feltámasztotta őt a halottak közül” (Gal 1,1). A keresztények döntő fontosságú hitvallása pedig, amely Pál szerint üdvösségünket biztosítja, pontosan így szól: „Ha száddal vallod, hogy »Jézus az Úr«, és szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta őt a halottak közül, üdvözülsz” (Róm 10,9).

Az idézetekben gyakran fordul elő a „halottak közül” kifejezés, a görög „ek nekron”. Több magyar bibliafordítás e szavakat a teljesen érthetetlen „halottaiból” szóval fordítja. Az eredetiben nincs birtokos névmás. Az egyes magyar bibliákban található „a halálból” fordítás sem helyes, mert a görög szó többes számban áll. A „nekros” szó mint főnév nem „halált”, hanem „halottat” jelent. A helyes fordítás tehát: „a halottak közül”. Az akkori zsidó felfogás szerint a halottak a seol-nak nevezett alvilági helyen tartózkodnak. Ezek közül a halottak közül támasztja fel Isten a megölt Jézust. Péter beszédében utal erre: „Krisztus sem az alvilágban nem maradt, sem teste nem látott rothadást” (2,31).

Feltámasztatott vagy feltámadt?

A fenti szentírási szövegekből nyilvánvaló, hogy a keresztény hit leglényegéhez tartozik az az állítás, hogy az Atyaisten támasztotta fel Jézust a halottak közül. Jézus tehát „feltámasztatott”. Ezért bizony meglepő, hogy a Hozsanna-énekkönyvben található feltámadási énekekben egyetlen egyszer sem történik erről említés. Minden ének csak azt ünnepli, hogy „Krisztus feltámadott”. Igaz, a 85-ös számú énekekben egyszer előfordul az Atya neve, de csak azt vallja meg róla, hogy „szent Fiát adta át, hogy a mennynek nyerje meg a bűntépte lelkeket”. Tehát ez a vers Jézus kereszthalálával hozza kapcsolatba az Atyaistent, „aki úgy szerette a világot, hogy egyszerűen Fiát adta oda” (Jn 3,16), de arról szót sem ejt, hogy az Atyaisten támasztotta fel Jézust a mi megigazulásunkra (Róm 4,25).

Az Atyaisten szerepének megvallása Jézus feltámadásával kapcsolatban — úgy látszik — egyenesen zavarba hozza a későbbi korok keresztényeit, hiszen az apologetikai fejtegetésekben sokszor hallották, hogy Jézus istenségének legnagyobb bizonyítéka az, hogy saját erejéből támadt fel.

Látjuk tehát a problémát. Igaz ugyanis, hogy — amint később mondani fogjuk — Jézus a maga hatalmával „veszi vissza” életét

(Jn 10,17-18). De nem szabad egy pillanatra sem elfelejtenünk azt, amit a Szentírás annyira hangoztat, hogy ti. az Atyaisten támasztotta fel Jézust? Mi a válasz erre a problémára?

II. János Pál enciklikája

Nagyon szépen megfogalmazott választ találunk II. János Pál pápa *Redemptor hominis* kezdetű körlevelében. Így ír a pápa: „A Fiú »engedelmes lett a haláláig« (Fil 2,8). Egészen odaadta önmagát. Az Atya elfogadta ezt az áldozatot, és cserébe adta sajátos atyai ajándékát: a feltámadás általi új, örök életet. Hiszen az Atya az élet eredeti forrása. Ő adja kezdetől fogva az életet. Ez az új élet, amely magával hozta a keresztre feszített Krisztus testi megdicsőülését, az emberiségnek adott új ajándék hathatós jelévé lett. Ez az ajándék nem más, mint a Szentlélek, aki által minden Krisztussal egyesült ember megkapja azt az isteni életet, amely az Atyában van, és amelyet Ő ad a Fiúnak” (RH 20).¹

¹A hivatalos magyar fordításban sok a hiba. Új fordítást adtunk.

**Hans Kessler
magyarázata**

A pápának e tömör mondatai további magyarázatra szorulnak. Idézzük a kiváló német teológust, Hans Kesslert, aki kissé bővebben fejti ki a Krisztus feltámadásában megvalósuló szentháromságos történet: „Jézus halálakor az Atyaistenre bízta önmagát és művét. Az Atyaisten szeretete pedig nem engedte meg, hogy Jézust elnyelje a halál és hogy a halál kiragadja őt az Istennel való közösségből. A halálba hulló Jézust felfogta az Atya feltámasztó tette, úgyhogy Jézus nem a semmibe hullott, hanem az örök életbe. A feltámadás az Atya tette, amelyet a Szentlélek által hajt végre Fián, Jézuson. Isten kezébe vette és befejezte a Jézus életében és halálában rejlő, az Istenre és az emberekre irányuló sajátos dinamikát. Jézus feltámadása Isten végérvényes szava, amellyel önmagát adja a világnak. A feltámadással Krisztus embersége is belép az Atya dicsőségébe, melyet az örök Fiú már mindig magáénak mondhatott.”²

²*Lexikon für Theologie und Kirche*, 3. kiadás, Herder, 1993, I. 1187-88.

**Jézus feltámadása:
szentháromságos
történet**

Próbáljuk még jobban megmagyarázni ezeket az igen lényeges mondatokat. A legjobb lesz, ha mindenek a kiindulópontjával, vagyis a Szentháromsággal kezdjük. Az élő Isten örök szeretet, örök önátadás. Az Atyaisten léte abban áll, hogy teljes valóságát örök végtelen szeretettel átadja, továbbadja a Fiúistennek. Az Atya nem létezik előbb, hogy utána szeressen, hanem úgy létezik, hogy szeret. Ez a szeretet pedig egy „másikra” irányul, a Fiúra. Az Atya teljes önfeledtségben kiárasztja önmagát. Az Atya a szerető, a Fiú a szeretett és hálásan viszonszerető, a Szentlélek pedig kettejük szeretetkapcsolata.

A szeretet-közösségként élő Isten túlcserélődő, ingyenes jóságában meg akarta osztani másokkal is életét és boldogságát. Ezért nemcsak megteremtette a világot, hanem saját maga belép a világ történelmébe. Az Atya küldi a Fiát: megtestesül a Fiú és emberré

lesz, hiszen az embert Isten kezdettől fogva úgy teremtette, hogy tudjon szeretni, sőt szeretetből meghalni. Ezért lehetett az Atyát viszontszerető Fiúisten emberré.

A Fiú emberré levése értünk, emberekért történt. A szelíd és alázatos szívű Jézus egész élete mutatja, hogy „szeretet az Isten” (1Jn 4,8). A bűneihez ragaszkodó világ emberei megölik őt, de a rázúduló minden gonoszság közepette Jézusban csak a megbocsátó szeretet növekszik olyannyira, hogy ennél nagyobb szeretetet már el sem lehet gondolni. Mikor az atyai „szeress”-parancsot követve és szeretetének csúcspontjához érve Jézus meghal, és így „az örök Lélek által önmagát adja szeplőtelen áldozatul Istennek” (Zsid 9,14), minden élet örök és állandó forrása, az Atyaisten a „mindvégig, végletekig szerető” (vö. Jn 13,1) ember Jézust új, örök élettel ajándékozza meg.

Ez az élet végső soron minden élet forrásától, az Atyaistentől származik, a Fiúistenen keresztül a Szentlélekben árad Jézus emberségébe és vonzza azt bele a Szentháromság élet- és szeretetközösségébe. Így igaz az is, hogy végső soron az Atya támasztja fel Jézust, válaszolva Jézus szerető, engedelmes önátadására, és igaz az is, hogy Jézus, aki egy személy a Fiúistennel, önmaga hatalmából támad fel. Ez utóbbi valóságot sejteti a Szentírás azzal, hogy gyakran az „egeirő” ige visszaható igemódját használja Jézus feltámadásának kifejezésére (1Kor 15,4.12.13.14. stb: „feltámadt”), és egész világosan fogalmazza meg János evangéliuma, amely szerint Jézus így szól: „Bontsátok le ezt a templomot, és én három nap alatt fölépítem azt”, és az evangélista hozzáteszi: „Ő saját testének templomáról mondta ezt” (Jn 2,19.21). Ugyanezt mondja a János evangélium 10. fejezetében is Jézus: „Hatalmam van életemet odaadni, és hatalmam van újra visszavenni. Ezt a parancsot kaptam Atyámtól” (Jn 10,18).

Az Atyának és Fiúnak Jézus feltámadásában játszott szerepét hasonlóan fogalmazhatjuk meg, mint ahogy Ágoston fogalmazta meg a Szentlélek származásában játszott szerepüket. Ő így ír: „Mindaz, ami az Atyáé, a Fiúé is. Ezért a Fiú azt is az Atyától kapja, hogy őtőle származik a Szentlélek. Egyedül az Atya nem származik senkitől. Ezért a Szentlélek végső forrásként (principaler) az Atyától származik.”³ Hasonlóképpen, az egész Szentháromság tette Jézus feltámasztása, és ezért az ember Jézussal egy ontológiai személyt képező Fiúistenről is helyesen mondjuk, hogy ő támasztja fel Jézust mint embert. De minthogy a Fiúisten egész életét, létét és éltető erejét az Atyától kapja, ezért igaz az, hogy végső forrásként az Atya támasztja fel Jézust. Ezt mondja a fent idézett körlevélben II. János Pál pápa is.

³De Trinitate, 15,26,47,
Corpus christianorum
50A, 528.

Jézus feltámadása által lesz „éltető Lélekké” (1Kor 15,45), vagyis az ő feltámadt emberségét átizzító Szentlélek rajta keresztül árad az emberiségre. Jézus János evangéliuma szerint az utolsó vacsorán megígéri a Szentlélek küldését, és e szavai nagyon jól kifejezik azokat a sajátosan egybefonódó szerepeket, amelyeket az Atya és a Fiú játszik a Szentlélek küldésében. Először azt mondja Jézus, hogy „kérni fogom az Atyát és más Pártfogót ad nektek, az igazság Lelkét” (14,16); másodszor azt mondja, hogy a Szentlelket az Atya küldi az ő nevében (14,26); harmadszor azt mondja, hogy „a Pártfogót, az igazság Lelkét elküldöm nektek az Atyától” (15,26); negyedszer pedig, legrészletesebben így fejezi ki magát: „Jobb nektek, ha elmegyek. Mert ha nem megyek el, a Pártfogó nem jön el hozzátok, ha azonban elmegyek, elküldöm őt hozzátok” (16,7).

Tehát az Atya küldi a Szentlelket a feltámadt Jézus nevében, és ugyanakkor a feltámadt Jézus küldi a Szentlelket az Atyától. Egységük elválaszthatatlan, és éppen kettejük egységébe, az isteni szeretet-közösségbe vonz bele bennünket, embereket a Szentlélek.

Az Atyaisten szereti az életet, ő az élet barátja (Bölcs 11,27). Ezért válaszol életadással Jézus engedelmes halálára. Jézus pedig, „miután feltámadt a halottak közül, már nem hal meg, s a halál többé nem uralkodik rajta” (Róm 6,9). Istennél ő a mindig élő közbenjárónk (Róm 8,34; Zsid 7,25), szószólónk, üdvösségforrásunk (Zsid 5,9) és helykészítőnk az Atyánál (Jn 14,3). Ő a mi emberségünket vezette be a végső, eszkatologikus, üdvözült állapotba. A világ történelme őbenne célhoz ért. Utána más üdvözítőt nem várhatunk.

Minthogy a feltámadt Jézus mentes a tér és az idő korlátozó erejétől, ott tud jelen lenni, ahol az Atya üdvözítő szándéka szerint lenni akar. Őt küldi vissza az Atya a tanítványokhoz feltámadása után, és őt küldi, hogy velünk legyen minden nap a világ végéig (Mt 28,20). Az Atya a Szentlelket, „a Fia Lelkét” (Fil 4,6) küldi szívünkbe, hogy az Atya gyermekeiként az egy született Fiúban („filii in filio”, GS 22) részesedjünk az isteni életben és szeretetben. Ezt a Szentlelket a feltámadt Úr Jézus lehelleteként kapjuk, és ezért leszünk általa „egy Lélek az Úrral” (1Kor 6,17). Így békíti ki az Isten a világot önmagával (2Kor 5,19), és veszi el bűnét (Jn 1,29). Így szabadulunk meg a haláltól is. Hiszen Jézust a halottak közül feltámasztó Atyaisten életre kelti a mi halandó testünket is a bennünk lakó lelke által (Róm 8,11). „Jézus az elsőszülött a halottak közül” (Kol 1,18). „Isten feltámasztotta az Urat, és minket is fel fog támasztani hatalmával” (1Kor 6,14).

Az Atyaisten Jézus feltámasztása által véglegesen „igent” mondott a világra. A világ, minden bűne ellenére, nem fog végső romlásba bukni, hanem még a nagy természet is „felszabadul a romlottság szolgaságából Isten fiai dicsőséges szabadságára” (Róm 8,21).

Az Ómega-Krisztusba belevonzott világ végső állapotát elképzelni nem tudjuk. De már a mostani világ szépsége megsejteti velünk annak még szebb jövőjét. Az ausztriai autóbusz balesetben éppen tizenötödik születésnapján elhunyt fiú mondta még életében: „Onnan tudom, hogy van Isten, mert minden olyan szép”. Igen, szép a világ. És ez kapcsolatban van Jézus feltámadásával is. Egy mélyhitű japán asszony mondta nekem, amikor évekkel ezelőtt egy tavaszi napon meglátogatott: „Ugye milyen gyönyörű a nyiladozó levelek friss zöldje! Azért olyan szép ám, mert feltámadt a Krisztus!”

Az Atya Jézust feltámasztó tette az egész világra kiterjedő nagy reményünk alapja. De ugyanez a tett magán viseli az Atyaisten sajátos stílusát, amelyet Jézus egész életmódja is tanúsít. Az Atya csendes és alázatos Isten. Nem hengerel le csodáival, nem lövöldöz ránk nyilaival. „Az Úristen örök áldás /csíra, élet és virágzás” — mondja Babits Mihály (*Zsoltár gyermekhangra*). Jézus feltámadását sem rendezte meg úgy, hogy harsonák kísérték volna azt. Csendesen támadt fel Jézus, szinte észrevétlenül. Csak az üres sír tanúskodott róla, hogy történelmünkön átlibbent a transzcendens Isten. Nem Pilátusékhöz, hanem csak néhány hűséges asszonyhoz és az ijedős tanítványokhoz „jött Jézus” (Jn 20,19), hogy megadja nekik azt az örömet, amelyet senki tőlük el nem vehet (Jn 16,22). Mégis kétezer éve vallják világsszerte a keresztények ezekkel a szent asszonyokkal és tanítványokkal együtt, hogy az Atyaisten feltámasztotta Jézust. Ez a Szentlélek ösztönzésére született hit és a belőle fakadó szeretet vezet el bennünket az örök életre. Mert hiszen azért küldte el és támasztotta fel az Atya az ő Fiát, és azért marad velünk és bennünk Jézus a világ végéig, hogy életünk legyen és bőségben legyen (Jn 10,10).

Győzd le a rosszat jóval

JERZY POPIELUSZKO

Őrizzük meg az istengyermekség méltóságát

J. Popieluszko atyát 1984. október 19-én gyilkolták meg. Ezen a napon mondta el utolsó szentbeszédét. Megjelent Ks. Antoni Lewek: *Ksiadz Jerzy - meczennik (A vértanú Jerzy atya)*, 1990. Varsó.

II. János Pál pápa 1982. június 23-án a következő imádsággal fordult a czestochowai Szűz Máriához: „Hálát adok a Szűzanyának mindazokért, akik hűségesek maradnak lelkiismeretükhöz, akik küzdenek a gyengeség ellen és erőt öntenek másokba. Hálát adok a Szűzanyának mindazokért, akik nem engedik, hogy legyőzze őket a rossz, inkább ők győzik le a rosszat jóval.”

Csak az képes legyőzni a rosszat, akiben magában is túlrad a jó, akinek gondja van arra, miként fejlődjön és miként gazdagodjon az istengyermekség emberi méltóságot meghatározó értékeiben. Gyarapítani a jót és legyőzni a rosszat azt jelenti, hogy gondot viselünk az istengyermekség méltóságára, saját emberi méltóságunkra. Az életet méltó módon kell megélnünk, hiszen csak egyetlen életünk van! Ma különösen sokat kell beszélnünk az emberi méltóságról, hogy megért-sük, az ember túlnő — Isten kivételével — mindenben, ami csak létezhet a világon. Túlnő az egész világ bölcsességén.

Megőrizni a méltóságot, hogy gyarapíthassuk a jót és legyőzhessük a rosszat — azt jelenti, hogy akkor is megőrizzük belső szabadságunkat, önmagunk maradunk bármely élethelyzetben, ha külső szabadságunktól megfosztanak. Isten gyermekeiként nem lehetünk rabok. Istengyermekségünk magában hordozza a szabadság örökségét. A szabadság mint az emberi nagyság mértéke adatott meg számunkra. A valódi szabadság emberi mivoltunk első jellemzője. Isten ajándékozta nem csupán nekünk, de felebarátainknak is, ebből fakad, hogy kötelességünk emlékeztetni rá ott, ahol méltatlanul korlátozzák. A szabadság azonban nem csupán Isten ajándéka, hanem egész életünkre szóló feladat is.

Kérjük Krisztus Urunkat, hogy minden nap megőrizhessük az Isten gyermek méltóságát!

A szeretet és az igazságosság vezéreljen

Megőrizni a méltóságot, hogy gyarapíthassuk a jót és legyőzhessük a rosszat, azt jelenti, hogy az életben az igazságosság vezérel minket. Az igazságosság az igazságból és a szeretetből fakad. Minél mélyebb az igazság és a szeretet az emberben, annál mélyebb ben-

ne az igazságosság is. Az igazságosságnak együtt kell járnia a szeretettel, mert szeretet nélkül nem lehetünk egészen igazságosak. Ahol hiányzik a szeretet és a jóság, ott helyükbe beáramlik a gyűlölet és az erőszak. S ha a gyűlölet és az erőszak vezérel, nem beszélhetünk igazságosságról. Ebből fakad, hogy oly fájdalmasan érezhető és nyilvánvaló az igazságtalanság azokban az országokban, ahol a hatalom nem a szolgálatra és a szeretetre, hanem az erőszakra és a kényszerre támaszkodik.

A keresztyén embernek tudatosítania kell magában, hogy az igazságosság forrása maga Isten. Nehéz tehát igazságosságról beszélni ott, ahol nincs hely az Isten és az Ő parancsolatai számára, ahol az „Isten” szót hivatalosan kitörölték a nemzet életéből. Tudatában kell hát lennünk, mennyire rendellenes és bántó, amikor nagy többségében katolikus népünket hivatalból — részben a keresztyének pénzén — akarják istentagadóvá tenni: amikor lerombolják a gyermekek és fiatalok lelkében azokat a keresztyén értékeket, melyeket a szülők már a bölcsőtől kezdve beléjük oltottak, azokat az értékeket, melyek évezredek történelmünk során oly sokszor igaznak bizonyultak. Kivétel nélkül, minden embernek kötelessége gyakorolni az igazságosságot és követelnie az igazságosságot. Mert, miként az ókori bölcs mondta: „rossz idők járnak, ha hallgat az igazság”.

Imádkozunk, hogy életünk minden napján az igazságosság vezéreljen minket!

Igazságban élni

Jóval győzni le a rosszat azt jelenti, hogy hűségesek maradunk az igazsághoz. Az igazság — az emberi értelem nagyon kényes tulajdonsága. Az igazságra való törekvést maga Isten oltotta az emberekbe, ebből fakad az ember természetes törekvése az igazság felé, és a hazugságtól való idegenkedése. Az igazság, az igazságossághoz hasonlóan a szeretethez kapcsolódik, a szeretetnek pedig ára van. Az igazi szeretet áldozatos, így hát az igazságnak is ára van. Az igazság mindig egyesíti és összeköti az embereket. Az igazság nagysága mindig megrettent és leleplezi a kis, megrémült emberek hazugságát.

Évszázadok óta szakadatlanul folyik az igazság elleni küzdelem. Az igazság azonban halhatatlan, a hazugság pedig gyors halállal pusztul el, ezért, miként azt a néhai Wyszynski bíboros mondta: „Nincs szükség igazat szóló emberek sokaságára. Csupán a hazugság szavaiból kell rengeteg, mert a hazugság úgy változik, akár a kereskedő polcain az áru. Mindig újnak kell lennie, fontos, hogy sok szolgálja legyen, akik a program szerint mára, holnapra, egy hónapra megtanulják a hazugság szavait, hogy majd később újra kezdődjön egy másik hazugságra való gyors átképzés.”

Ahhoz, hogy a programozott hazugság egész mechanizmusát uralni lehessen, emberek sokaságára van szükség. Az igazság hirdetéséhez nincs szükség ennyi emberre. Az emberek rátalálnak, messziről is elmennek, hogy az igazság szavait keressék, mert az igazság iránt természetes vágy él az emberben.

Meg kell tanulnunk megkülönböztetni a hazugságot az igazságtól. Nem könnyű ez azokban az időkben, melyekben élünk. Nem könnyű ez azokban az időkben, melyekről ezt írta egy mai költő: „a hazugság és képmutatás korbácsa még soha nem sújtott így a hátunkra”. Nem könnyű ma, amikor a cenzúra — mindenekelőtt a katolikus újságokból — kihúzza az igaz szavakat és bátor gondolatokat, amikor még a Bíboros Atya, a Szentatya szavait is kihúzza. Nem könnyű, amikor a katolikusoknak nem csupán az ellenfeleik nézeteivel való küzdelmet tiltják meg, de nem kelhetnek saját meggyőződésük vagy az általános emberi meggyőződés védelmére sem. Még a legrágalmazóbb és legbántóbb támadás esetén sem helyesbíthetik azt a hazugságot, amelyet mások teljesen szabadon hirdethetnek és büntetlenül terjeszthetnek. Nem könnyű, amikor az elmúlt évtizedekben a hazugság és az ateizmus magvát vetették a haza szántóföldjébe. A keresztény ember kötelessége kitartani az igazság mellett, akkor is, ha ennek nagy ára van. Mert az igazságnak ára van, csak a konkoly nem kerül semmibe. Az igazság búzájáért olykor fizetni kell.

Imádkozzunk, hogy mindennapjainkat áthassa az igazság!

Ügyeljünk a bátorság erényére

Ahhoz, hogy a rosszat jóval győzzük le, ügyelnünk kell a bátorság erényére. A bátorság erénye — az emberi gyengeség, különösen a félelem és a rettegés legyőzése. A keresztény ember nem felejtheti el, hogy félni csak attól kell, ha valaki a meddő nyugalom néhány ezüstjéért elárulja Krisztust. A keresztény ember nem elégedhet meg csupán a rossz, a hazugság, a gyávaság, a kényszer, a gyűlölet, az erőszak elítélésével, de neki magának kell az igazságosság, a jó, az igazság, a szabadság és a szeretet valódi tanújának, szószólójának és védelmezőjének lennie. Bátran kell emlékeztetnie saját magát és másokat is ezekre az értékekre. Csak a bátor ember lehet igazán megfontolt és igazságos — mondta a Szentatya. „Jaj annak a társadalomnak — figyelmeztetett Wyszynski bíboros —, melynek polgárait nem a bátorság vezérli —, ekkor már nem polgárok, csupán közönséges rabok. Ha a polgár lemond a bátorság erényéről, rabbá lesz, és a legnagyobb kárt okozza önmagának, személyiségének, családjának, szakmai közösségének, népének, államának és egyházának. Habár könnyen megnyerhetné őt a félelem, a mindennapi kenyérért, a mellékes szempontokért való aggodás. De jaj azoknak az uralkodóknak is, akik a megfélemlítés és a szolgai félelem árán akarják megvenni a polgárokat. Ha a hatalom megfé-

lemlített embereken uralkodik, csökken a tekintélye, elnyomorítja a nemzeti életet, a kultúrát, a munka értékét". Ezért mind a hatalomnak, mind a polgároknak egyaránt érdekükben áll ügyelni a bátorságra.

Kérjük a keresztyét felvevő Krisztust, hogy mindennapi életünkben képesek legyünk bátorságot tanúsítani a valódi keresztyén értékekért folytatott küzdelemben!

Hogy mentesek legyünk a bosszúvágytól és az erőszaktól

Nem harcolhatunk erőszakkal azért, hogy a rosszat jóval győzzük le. A hadiállapot idején a Szentatya így imádkozott a czesztochowi Szűz Máriához: „nem tud megfelelően fejlődni az a nép, amelyet megfosztanak az önazonosságát biztosító jogoktól, s az állam nem támaszkodhat semmiféle erőszakra.” Aki nem tudott szívvel és ésszel győzni, az megpróbálja erőszakkal. Az erőszak minden megnyilvánulása az erkölcsi alsóbbrendűség bizonyítéka. A legszebb és legmaradandóbb küzdelmek, melyeket az emberiség ismer — az emberi gondolat küzdelmei. A legnyomorúságosabbak és legrövidebbek — az erőszak küzdelmei. Az az eszme, melynek fegyverre van szüksége a fennmaradáshoz — magától elhal. Torz az az eszme, amely csak erőszakkal tud fennmaradni. Az életképes eszme magával ragad, embermilliók követik önként.

A Szolidaritás azért ejtette oly gyorsan ámulatba a világot, mert nem erőszakkal harcolt, hanem térden állva, rózsafüzérrel a kézben. Szabadtéri oltárok előtt figyelmeztetett az emberi munka méltóságára, az embert megillető méltóságra és tiszteletre. Inkább ezeket az értékeket követelte, mint a mindennapi kenyeret. Élete utolsó esztendejében Wyszynski bíboros ezt mondta: „a dolgozó emberek világának az utóbbi évtizedek során számos csalódást, korlátozást kellett meg tapasztalnia. Lengyelországban az egész társadalom átélte az alapvető emberi jogok megnyomorítását, azt, hogy korlátozták a gondolkodás, a világnézet, Isten megvallása, a fiatal nemzedék nevelésének szabadságát. Ezeket az alapvető emberi jogokat elnyomták. Az alárendelt munka területén a hallgatásra és hatékony munkára kényszerített emberek sajátos modelljét alakították ki. Amikor ezt az elnyomást mindenki végleg megelégtelte, megszületett a szabadság magával ragadó vágya, megszületett a Szolidaritás, amely bebizonyította, hogy a társadalom, a gazdaság más módon történő alakításához nem kell elszakadnunk Istentől.”

Imádkozzunk, hogy mentesek legyünk a félelemtől, a rettegetéstől, de mindenekelőtt a bosszúvágytól és az erőszaktól!

Éles Márta fordítása

Kik hallják meg az antiszemitizmus üzenetét?

ERŐS FERENC

Adalékok az előítéletek szociálpszichológiájához

1946-ban született, 1969-ben szerzett diplomát az ELTE BTK-n. 1982 óta a pszichológiai tudományok kandidátusa. 1973 óta dolgozik az MTA Pszichológiai Intézetében, jelenleg a Társadalomlélektani Osztály vezetője. 1996 óta a pécsi JPTE BTK Szociálpszichológiai Tanszékének oktatója, 1998-tól egyetemi tanár. Főbb könyvei: *Pszichoanalízis, freudizmus, freud-marxizmus* (1986); *A válság szociálpszichológiája* (1994).

A *Magyar megfontolások a Soáról* című konferencián (Pannonhalma, 1998. november 4-5.) elhangzott előadás szövege.

Bibó István, akinek *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* című tanulmánya¹ sok egyéb érdeme mellett máig talán a legjelentősebb szociálpszichológiai vizsgálódás magyar nyelven és hazai kontextusban az antiszemitizmusról, ebben az írásában azt hangsúlyozza, hogy az antiszemitizmus magyarázatának két döntő mozzanata van, a középkori jellegű antijudaizmusból táplálkozó, de korunkban a vallási gyökerektől, elszakadó, modern arculatot öltő *előítélet*, és a sorozatos, egymásra halmozódó, megoldatlan *társadalmi válságok* vagy társadalomfejlődési zavarok. De Bibó hozzáteszi azt is, hogy mindez kevés az antiszemitizmus megértéséhez. „Mert aki egy kicsit ismeri az antiszemitákat, az tudja, hogy a zsidókról szóló tételeiket az indulat őszinte lobogásában előadott legszemélyesebb tapasztalataikra alapítják, s hiába mondjuk, hogy ezeket előítéletek, érdekek és kódos ideológiák alapján alakítják ki. Mert sok jel mutat arra, hogy a helyzet pontosan a fordítottja; éppen bizonyos tapasztalataink az indulati intenzitása az, amelyik értelmetlen előítéleteket és kódos ideológiákat elhítet és megvilágosító hatásának tünetet fel előtűk” (683–684). Bibó ezek után azt fejtegeti, hogy zsidóknak és nem zsidóknak egymásról alkotott tapasztalatai milyen torzulásokat szenvedhetnek el, s hogy egyáltalán, mi a viszonya előítéletnek és tapasztalatnak a modern antiszemitizmusban.

Az előítéletekkel foglalkozó társadalomlélektani vizsgálódások napjainkban is lényegében azokat a problémákat járják körül, amelyeket Bibó jelölt meg klasszikus írásában. Itt három kérdéskört szeretnék — röviden és vázlatosan — érinteni. 1. Az előítéletek lélektani jelentősége, szerepük az egyén pszichikus háztartásában, érzelmi, indulati dinamikájában; 2. Az előítéletek mint a társadalmi valóság megismerésének, megtapasztalásának módja; 3. Az előítéletek társadalmi beágyazottságának, szocio-demográfiai összefüggéseinek kérdése. Részletesebben szeretnék foglalkozni a harmadik kérdéssel, minthogy ezzel kapcsolatban olyan kutatási eredmények, empirikus adatok állnak rendelkezésünkre, amelyek

¹In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*.

Második kötet
1945–1949. Magvető,
Bp., 1986. 621–797.

Az előítéletes személyiség

alapján tisztábban láthatjuk, milyen szerepet játszanak az előítéletek, ezen belül az antiszemita előítéletek a mai magyar társadalom közgondolkodásában.

1. Ami az első problémát, vagyis az előítéleteknek a személyiség lelki háztartásában betöltött szerepét illeti, a pszichoanalízis és a pszichoanalitikusan orientált társadalomlélektan már régóta foglalkozik az előítéletes személyiség kérdésével. A kutatások rámutatattak azokra a személyiségfejlődési zavarokra — különösképpen a kisgyermekkorban gyökerező, a klasszikus freudi felfogás szerint a szexuális elfojtásból eredő zavarokra —, amelyek a felnövekvő egyént különösen fogékonyvá teszik arra, hogy a benne felgyülemlett agressziót, indulatot kivetítse másokra, és amennyiben módja nyílik rá, le is vezesse más emberek (egyének és csoportok), a „bűnbakok” bántalmazásában. E bántalmazásnak persze igen széles a skálája, a szóbeli fenyegetőzéstől a tettlegességig fajulhat.

Az antiszemitizmus pszichoanalitikus felfogásának sokféle verziója van (így például Erich Fromm a szadomazochisztikus személyiséggel,² Adorno a fasisztoid, tekintélyelvű személyiséggel³ Hermann Imre a megkapaszkodási ösztönrel⁴ magyarázza az antiszemitizmust, Grünberger Béla pedig a nárcizmussal hozza kapcsolatba a kereszténységben meglévő antijudaizmust).⁵ Amit itt hangsúlyozni szeretnék, az az, hogy önmagában a személyiségfejlődés zavarai, krízisei nem adhatnak magyarázatot az előítéletre mint társadalmi jelenségre. A projekció, a bűnbakkeresés szinte természetes velejárója a *gyermeki fantáziának*, amelynek révén a kisgyerek a benne munkáló és büntudatot kiváltó gonosztól úgy próbál megszabadulni, hogy kívülre helyezi azt, ártó szellemekben, szörnyalakokban testesítve meg mindazt, ami számára kínos, kellemetlen, elvetendő. Ezeknek a fantáziáknak a forrása lehet a szülő (például amikor „cigánnyal”, „zsidóval”, „rendőrrel” fenyegetik a helytelenül viselkedő gyermeket), de lehet maga a kultúra is, amely gyakran kész sémákat kínál ahhoz, hogy a világot két *abszolút különböző* térfélre — jóra és rosszra — hasíthassuk szét. A dajkameséktől a legbonyolultabb mítoszokig mindenütt megtaláljuk a jónak és a gonosznak, az áldozatnak és az agresszornak az „archetípusát”. A probléma nem is önmagában ez a hasítás, hanem az, hogy a gyermeki fantázia mitikus világképe különböző áttételeken keresztül megőrződhet és szinte észrevétlenül rátelepülhet a valóság észlelésére. Az olyan, történetileg hosszú időn át fennálló előítélet-rendszerekben, mint amilyen az antiszemitizmus, nem nehéz észrevenni a primitív fantáziába nyúló gyökereket: például a vérvád dajkameséjét, amely a gonosz, vérszopó zsidók világot átfogó összeesküvésének legendájaként jelenhet meg felnőtt, magukat komolynak és műveltnek tartó emberek megnyilatkozásaiban is. Vagy azokat a fantáziákat, amelyek az elősdimotívumra épülnek: a zsidók vagy más elvetendő csoportok úgy

²Fromm, Erich:

Menekülés a szabadság elől. Akadémiai Kiadó, Bp., 1993.

³Adorno Th. W.: *Típusok*

és tünetegyüttesek. In: Erős Ferenc (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás.*

Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény.

Wesley János

Lelkészképző Főiskola — Új Mandátum Kiadó, Bp., 1998.157-191.

⁴Hermann Imre: *Az antiszemitizmus*

lélektana. Cserépfalvi, Bp., 1990.

⁵Grünberger

Béla—Dessuant, Pierre:

Narcissime,

christianisme,

antisémitisme. Hébraïca,

Actes Sud, 1997.

⁶A vérváddal kapcsolatos hiedelmek és fantáziák részletesebb elemzéséről részletesebben: Erős Ferenc: „Gyermekijesztő dajkamese a vér, és vád...” Adalékok a vérvád pszichológiájához. In: Vérvádak üzenete. Minoritás Alapítvány, Budapest, 1996. 71-78.

Az előítéletek és a megismerés

⁷Lásd például Henri Tajfel: Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás, társadalmi változás. In: Erős Ferenc (szerk.): Megismerés, előítélet, identitás. 132-142.

jelennek meg a fantáziában, mint férgek, rovarok, pókok, patkányok és egyéb visszataszító állatfajták, amelyeket eltaposás vagy fertőtlenítés útján kell a testről — az egyén testéről és a nemzet testéről — eltávolítani.⁶ Ezek a fantáziák mintegy nyersanyagául szolgálnak az antiszemita propagandának, amely sikerét éppen azzal éri el, hogy az egyéni fantáziákat, a tudattalanban működő érzelmi, indulati elemeket, gyűlöletet és agressziót — Bibó kifejezésével — kollektív hisztériákká tudja összekovácsolni, ha e propaganda egy politikai rendszer hivatalos ideológiává válik, lehetővé téve az indulatok „törvényesített” kiélését.

2. Ami a második problémát, az előítéletek és a megismerés viszonyát illeti, közhelyként hangzik, hogy mindenkinek vannak előítéletei, hogy az előítéletek hozzátartoznak az emberi természethez, s hogy éppen ezért egy előítéletmentes világ ábrándja a legnaivabb utópiák közé tartozik. Való igaz: az emberi megismerés sajátosságaiból fakad, hogy általánosításaink kiindulópontjai gyakran hamisak, a világ s különösképpen a társas világ jelenségeit, eseményeit, folyamatait hajlamosak vagyunk egysíkúan, sztereotip módon, igazi ismeretek, valóságos tapasztalatok nélkül megítélni. Hajlamosak vagyunk különféle szándékokat tulajdonítani másoknak — s különösképpen így van ez, ha azok az egyének és csoportok, akikről véleményt nyilvánítunk, nagyon „mások”, más nyelvet beszélnek, más szokásaik vannak, más kultúrához tartoznak, a mieinktől eltérő értéket vallanak, vagy egyszerűen csak viselkedésük vagy külső megjelenésük, testi jegyeik okán különböznek saját csoportunktól. A szociálpszichológia sok ismeretet halmozott fel azzal kapcsolatban, hogy miképpen rendezzük kategóriákba a társas világot, hogyan teszünk *kategorikus* különbséget „mi” és „ők” közé. Vannak olyan vizsgálatok, amelyek azt bizonyítják, hogy ez a kategorizáció elemi jelenség, s mindig felép, ha különféle csoportok kerülnek egymással interakcióba. Ha egy kísérleti célokra összeállított, *ad hoc* csoportot bármilyen — akár teljesen lényegtelen — kritérium mentén kettéválasztunk, akkor azonnal beindul a szociális kategorizáció, és az *A* csoportbeli az *A* csoport tagjait, a *B* csoportbeli pedig a *B* csoport tagjait fogja előnyben részesíteni, anélkül, hogy erre bármiféle racionális oka lenne. A szociális kategorizáció jelenségével kapcsolatos ilyen „laboratóriumi” megfigyelések, amelyek egy brit szociálpszichológus, Henri Tajfel nevéhez fűződnek, jól rávilágíthatnak az olyan valóságos csoportközi konfliktusokra, amikor például etnikai, vallási vagy egyéb konfliktusok robbannak ki egy hirtelen kategorikus különbségtéves hatására (például szerbek és horvátok között). Az ilyenfajta szociálpszichológiai vizsgálatok ismételten rámutattak arra, hogy identitásuknak, azonosságtudatunknak milyen fontos eleme a különbségtéves, a másik csoporttól való kategorikus elhatárolódás.⁷ Nyilvánvaló azonban, hogy a valódi életben a csoportok között egyenlőtlenségek állnak fenn, a domináns csoport

⁸Lásd. Lewin, Kurt tanulmányait a zsidó öngyűlöletről. In: Lewin, Kurt: *Csoportdinamika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1975*

⁹Kruglanski, Ariel W.: *Schémas d'accusation et recherches sur l'attribution*. In: Taguieff, Pierre André (szerk.): *Les protocoles des sages de Sion. Faux et usages d'un faux. Berg international Paris, 1992.*

Az antiszemitizmus

¹⁰Lásd pl. Karsai László: *A Shoah a magyar sajtóban*. In: Kovács M. Mária, Erős Ferenc, Yitzhak Kashti (szerk.): *Zsidóság, identitás, történelem. T-Twins, Bp. 1992.* 59–84; Kovács Mónika: *„Kategorizáció és diszkrimináció: Az antiszemitizmus mint csoportnyelv.”* Világosság, 1993/5. 52-61.

pozitív identitása, „mi-tudata” a kategorizációra ráépülő előítéletek által is megerősítést nyer, masszív csoportideológiák, ellenségképek, mítoszok alakulnak ki, míg a kisebbségi helyzetben lévő csoport különféle identitás-sérüléseket, identitásvesztéseket él meg, s bár természetesen sztereotípiákat és előítéleteket alakíthat ki a többségi csoport tagjairól (ennyiben minden előítélet kölcsönös), identitását mégis az ambivalencia és a öngyűlölet uralja.⁸

Az előítéletek a mindennapi gondolkodás szerves alkotórészét alkotják. Ha a szociálpszichológia eszközeivel vizsgáljuk például a zsidó konspirációról szóló fantáziákat, akkor figyelemreméltó, hogy milyen sok hasonlóság van az összeesküvés-elméletek és a hétköznapi tudat szerkezete között. A hétköznapi ember, a „kis tudós”, a „naiv episztemológus” ugyanis folytonosan arra törekszik, hogy konzisztens magyarázatot találjon a világ jelenségeire. E törekvése során *attribúciókkal*, oktulajdonításokkal él, azaz a dolgoknak és eseményeknek kauzális magyarázatot kíván adni. Az attribúciók *információkból*, tényekből indulnak ki, de a *motivációk* súlyosan eltorzíthatják a magyarázatok irányát és logikai szerkezetét. A legfőbb motiváció az „én” védelme. Amikor a tanár diákja sikerét saját kiválóságának, kudarcát pedig a tanítvány gyenge képességeinek tulajdonítja, akkor *defenzív attribúcióról* beszélhetünk. A defenzív attribúciók lehetnek lokálisak és egyediek, de lehetnek egyetemesek is, miként a zsidóknak tulajdonított ártó szándék. Az ilyenfajta attribúciók önmagukban cáfolhatatlanok, hiszen mindig újabb és újabb pótlólagos magyarázatokat vetnek be a logikai konzisztencia érdekében. Például ha egy összeesküvés titkos, akkor köznapitényekkel nem lehet megcáfolni a létezését — sőt, a cáfolás kísérlete is csak azt bizonyítja, hogy valaki vagy valakik el akarják hitetni az emberekkel, hogy nincs ilyen összeesküvés.⁹

3. Vannak fogalmaink arról, hogy az antiszemita propaganda milyen pszichológiai eszköztárral dolgozik (a szélsőjobboldali sajtótermékekről és propagandáról számos tartalomelemzés született az utóbbi években);¹⁰ azt azonban kevésbé tudjuk, hogy milyen széles körben hull termékeny talajra, kik azok, akik meghallják a propaganda „üzenetét”. Milyen mértékben jelent veszélyt az antiszemitizmus, mennyire játszanak szerepet az antiszemita előítéletek ma Magyarországon? A veszély mértékének objektív mérlegelését számos akadály nehezíti. Mindenekelőtt: mind az irracionálissá növelt veszélytudatnak, mind pedig a veszély negligálásának, hátrításának erőteljes érzelmi, indulati alapjai vannak. Az egyik szélsőséges nézet szerint az antiszemitizmus elhanyagolhatóan csekély szerepet játszik a mai Magyarországon, a másik szélsőséges nézet szerint pedig a rendszerváltás után fellépő új-antiszemita megnyilvánulások a „fasiszta nép” egykori bélyegét igazolják. Az antiszemita veszély objektív mérlegelésének legfőbb akadályja azonban az volt, hogy Magyarországon csak megkészt-

ten és töredékesen ment végbe a múlt traumáinak feldolgozása, a kollektív emlékezés csatornáinak megnyitása. A traumák feldolgozásának elmaradása pedig, mint tudjuk, súlyos társadalomlélektani következményekkel jár.

Az antiszemita veszély objektív mérlegelése — az antiszemitizmus „varázstalanítása” a társadalomtudományok s ezen belül elsősorban a szociológia és a szociálpszichológia feladata volna. Bár Magyarországon a hatvanas évektől kezdve voltak jelzések arra, hogy a társadalom széles köreiben léteznek előítéletek, közöttük antiszemita előítéletek, ezek szisztematikusabb tanulmányozása csak az utóbbi évtizedben kezdődött meg, ellentétben Németországgal, ahol a második világháború vége óta rendszeresen készülnek kutatási jelentések az antiszemita nézetek elterjedtségéről, társadalmi, politikai szocio-demográfiai összefüggéseiről. Hadd említsek csupán egy érdekes adatot: míg 1949-ben Németországban a legtöbb antiszemita a fiatal (18 és 30 év közötti) korosztályban volt megtalálható, 1991-ben ez éppen fordítva volt, a legtöbb antiszemita az idősebb korosztályok között található. A volt NDK-ban minden korosztályban jellegzetesen alacsonyabb az antiszemita aránya, ám a keleti tartományokban, különösen a fiataloknál, sokkal többen vannak, akik xenofób attitűdöket mutatnak.¹¹

A következőkben néhány adatot és összefüggést mutatok be az újabb magyarországi antiszemitizmus-vizsgálatokból. Az antiszemitizmus természetesen nem vizsgálható önmagában, hiszen meghatározott összefüggésben van más előítéletekkel, politikai és ideológiai attitűdökkel. A kérdés tehát nem pusztán az antiszemitizmus mint előítélet jelenléte, hanem relatív súlya más előítéletekhez képest.

Nem sokkal a rendszerváltás után, 1991-ben az American Jewish Committee megbízásából felmérték a zsidósággal és más kisebbségi csoportokkal kapcsolatos attitűdöket Lengyelországban, Magyarországon és az akkor még létező Csehszlovákiában. A kutatási jelentés megállapította, hogy a három ország közül Magyarországon a legkisebb arányú a zsidósággal szembeni ellenérzés foka; mindhárom országban kisebb a zsidósággal szembeni ellenérzés mértéke, mint a más csoportokkal — cigányokkal, volt kommunista tisztségviselőkkel, a nemzetközi üzleti világ képviselőivel, az arabokkal, oroszokkal, feketékkel stb. — szembeni attitűdöké; az Izrael iránti attitűdök mindhárom országban feltűnően pozitívak, míg a cionizmus iránti érzelmek erősen negatívak.¹²

Ha azonban a számadatokat nézzük, kiderül, hogy még a legkevésbé antiszemitának tűnő Magyarországon is viszonylag magas azoknak a száma, akik egyetértésüket fejezik ki különféle antiszemita kijelentésekkel kapcsolatban. Ez a szám a legtöbb esetben 10 százalék felett mozog, és egyes esetekben feltűnően magas. Például, a magyarok 17 százaléka ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy a zsidóknak túl nagy a befolyásuk a társadalomban

¹¹Bergmann, Werner:
*Antisemitism and
Xenophobia among East
and West Germans.*

Előadás a
*Tekintélyelvűség és
előítélet nemzetközi és
nemzedékek közötti
összehasonlításban* c.
konferencián, Central
European University,
Budapest, 1998.
június 5-6.

¹²*Attitudes toward Jews
in Poland, Hungary, and
Czechoslovakia: A
comparative study.*
Conducted for the
American Jewish
Committee and
Freedom House,
January 1991 by Penn
and Schoen Associates,
in cooperation with
Demoskop Research
Agency (Poland),
Median, Inc. (Hungary),
Association for
Independent Social
Analysis
(Czechoslovakia).
(Kézirat). Lásd még:
*Folgenkonflikte der
Umwälzungen in
Ostmitteleuropa* 1991,
Journal für
Sozialforschung 31,
1991, 4.

Az előítéletesség vizsgálata

¹³A kutatásban Albert Fruzsina, Enyedi Zsolt, Erős Ferenc, Fábián Zoltán és Fleck Zoltán vett részt. Lásd részletesebben: Erős Ferenc: Az antiszemitizmus szociálpszichológiájáról. In: Virág Teréz (szerk.): *Elhúzódo társadalmi traumák felismerése és gyógyítása*, Animula, Bp. 1997. 27-39.

(Lengyelország: 26, Csehszlovákia: 11 százalék). A vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy Magyarországon is viszonylag sokan érznek távolságot a zsidókkal szemben, és meglehetősen magas azoknak a száma, akik a „zsidó befolyással” kapcsolatban bizonyos sztereotípiákat vallanak magukénak.

1994-es vizsgálatunkban, amelynek során az előítéletesség, a tekintélyelvűség és a politikai-ideológiai tagolódás összefüggéseit tanulmányoztuk,¹³ az egyik kérdésben arra kértük a megkérdezetteket, hogy ötfokú rokonszenv-ellenszenv skála segítségével osztályozzanak különféle kulcsoportokat. A legellenszenvesebb póluson a bőrféjük, a homoszexuálisok, valamint az AIDS-esek és a kábítószeresek helyezkedtek el, míg a legrokonszenvesebbnek a lengyeleket és a munkanélkülieket ítélték a válaszolók. Mindkét vizsgálatban azt találtuk, hogy a legelutasítottabb etnikai kisebbségi csoport Magyarországon a cigányság. A másik „hagyományos” outgroup, a zsidók megítélése viszont — az átlagos-rokonszenv pontszám és a társadalmi távolság alapján — relatíve kedvezőnek mutatkozott.

Ezek az adatok arra utalnak, hogy a zsidóság a mai magyar társadalomban korántsem tartozik a legelutasítottabb csoportok közé, ugyanakkor a zsidósággal kapcsolatos negatív vagy ellenséges sztereotípiák meglehetősen széles körben elterjedtek. 1994-es vizsgálatunk egy 26 kérdésből álló „antiszemitizmus-skálát” is tartalmazott. Ez lehetővé tette, hogy megvizsgáljuk az antiszemita ideológia főbb típusainak némely sajátosságát. A kérdésblokk összeállításakor feltételeztük, hogy az antiszemita előítéleteknek három fő típusa különböztethető meg: az *etnocentrikus*, a *vallási* és a *politikai* antiszemitizmus.

A kérdőív adatainak faktorelemzése során az antiszemita ideológia e három típusának elkülönülése jól kimutatható volt, emellett azonban más dimenziók jelenlétére is következtetni lehetett. Eredményeink szerint ugyanis külön-külön faktort képeznek a zsidósággal szembeni *diszkriminatív* beállítottságot, illetve a zsidókkal kapcsolatos *pozitív, befogadó* attitűdöt kifejező kijelentések is. Az a tény, hogy a zsidókkal szembeni diszkriminatív beállítottság viszonylag függetlennek mutatkozik, arra enged következtetni, hogy az antiszemita attitűd nem csupán tartalmilag, hanem az attitűdkomponensek szerkezete szerint is strukturálódik. A viselkedési komponens ugyanis *elkülönül* az attitűd érzelmi és kognitív összetevőitől. Más szóval, a zsidókkal szembeni negatív sztereotípiák és ellenséges érzelmek csak viszonylag lazán kapcsolódnak a diszkriminatív viselkedési hajlandósághoz. Ez azt jelenti, hogy a zsidókkal szembeni megkülönböztető viselkedés, vagy legalábbis az ilyenfajta viselkedés szándékának kinyilvánítása nem tartozik a vállalható magatartások közé: még azok az emberek is, akik különféle negatív sztereotípiát vallanak magukénak a zsidósággal kapcsolatban, visszariadnak attól, hogy vállalják ennek lehetséges következményét, a zsidóságnak valamilyen formá-

ban való diszkriminációját, korlátozását (numerus clausus, a kivándorlás szorgalmazása stb.)

A válaszok gyakorisági eloszlásában az a legszembetűnőbb különbség, hogy a politikai antiszemitizmus érvrendszere általában nagyobb fokú egyetértésre számíthat, mint a diszkriminatív antiszemitizmusé (1. és 2. sz. táblázat).

1. sz. táblázat

A politikai antiszemitizmus faktoron szereplő kérdések gyakorisági eloszlása

	Válaszolók száma	Egyetértők (%) a válaszolók között	Egyetértők (%) a teljes mintában	Átlag (Szórás)
A baloldali mozgalmakra a zsidók mindig is döntő befolyást gyakoroltak.	621	52	33	2,56 (1,07)
A zsidók még az üldöztetésükből is előnyöket próbálnak kovácsolni.	837	46	39	2,40 (1,07)
A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát.	761	38	30	2,22 (1,06)
Létezik egy ilkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat.	583	39	23	2,22 (1,07)
A liberális pártok elsősorban zsidó érdekeket képviselnek.	612	33	21	2,15 (0,99)

2. sz. táblázat

A diszkriminatív antiszemitizmus faktoron szereplő kérdések gyakorisági eloszlása

	Válaszolók száma	Egyetértők (%) a válaszolók között	Egyetértők (%) a teljes mintában	Átlag (Szórás)
Jobb lenne, ha a zsidók a saját államukban, Izraelben élének	940	26	24	1,90 (1,05)
A zsidók és nem zsidók közötti házasság egyik félnek sem tesz jót	850	20	17	1,72 (0,96)
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	924	19	18	1,72 (0,98)

Az 1994-es vizsgálat adatai szerint a politikai antiszemitizmus szintjén jelentős eltérés mutatkozott az egyes pártok (potenciális) szavazóbázisán belül, és ez arra enged következtetni, hogy az antiszemitizmushoz való viszony 1994-ben fontos törésvonalat jelentett a politikai mezőn belül. Ez a törésvonal párhuzamosan rajzolódott ki a hagyományos politikai bal-jobb tagolódással, amennyiben a Munkáspártra szavazók a legkevésbé, a szélsőjobboldal partjainak (így például a MIÉP-nek) a szavazóbázisa pedig a leg-

nagyobb mértékben fogadták el a politikai antiszemitizmusra jellemző kijelentéseket. Ugyanakkor e szempontból az MSZP támogatói köztes pozíciót foglaltak el a liberális és a keresztény-nemzeti pártok szavazói között. A diszkriminatív antiszemitizmus dimenziója kevés kivételtől eltekintve hasonló sorrendbe rendezte a szavazói táborokat. Ilyen kivétel például az MDF szavazóbázisa, ahol relatíve alacsonyabb mértéket tapasztaltunk a diszkriminatív antiszemitizmus elfogadásában, mint a politikai antiszemitizmuséban.

A cigányellenesség

Vizsgálatunk tanúsága szerint a cigány (roma) lakosság az etnikai előítéletek leggyakoribb célpontja Magyarországon. A cigányellenes nézetek azonban adataink szerint sokkal kevésbé strukturalizáltak, mint az antiszemita attitűdök. A cigányellenesség inkább „egydimenziós” attitűd, ami nemcsak a különböző irányultságú és témájú cigányellenes nézetek összefüggésében mutatkozik meg, hanem abban is, hogy a diszkriminatív attitűdkomponens nem különül el oly élesen, mint az antiszemitizmus esetében. Másképpen fogalmazva, a cigányokkal szembeni diszkriminációs készségek könnyebben juthatnak felszínre, mint a zsidókkal szembeniek. A cigányok diszkriminálása, illetve az ilyen szándék kinyilvánítása a mai Magyarországon nem ütközik „kulturális tabukba”, „felvilágosult” és „liberális” gondolkodású emberek sem látnak semmi kivetni valót abban, hogy például bizonyos szórazók helyekről kitiltsák a cigányokat. A cigányellenesség és az antiszemitizmus közötti különbség a választói magatartás szintjén is megmutatkozik. Egy parlamenti választás esetén a megkérdezettek közül több mint kétszer annyian nem szavaznának cigány származású jelöltre, mint zsidó származásúra.

Kovács András legújabb, 1997-es országos reprezentatív vizsgálatának adatai¹⁴ szerint a magyar felnőtt lakosság 29 százaléka tekinthető nem antiszemitának, 25 százaléka antiszemitának, 32 százaléka pedig olyanak, akik bizonyos antiszemita sztereotípiákat elfogadnak anélkül, hogy az valamilyen koherens antiszemita világképpé állna össze. szemléletté állna össze. A 25 százaléknyi antiszemita között azonban mindössze mindössze egy százalékot tesz ki a szélsőségesnek nevezhető antiszemiták száma, azoké, akiknek egész világszemléletét a zsidógyűlölet vezérli, akiknél az antiszemitizmus egyfajta sajátos kód, amely meghatározott ideológiai és politikai álláspontok jelzésére szolgál. Az antiszemitizmus, Kovács adatai szerint, inkább budapesti, mint vidéki városokra és falvakra jellemző; az életkor, az anyagi helyzet, a társadalmi státusz, az iskolázottság — ellentétben a nyugati országokban tapasztaltakkal — kevésbé befolyásolja; a szocio-demográfiai tényezők közvetve hatnak, a xenofóbián keresztül, illetve azokon a szociálpszichológiai közvetítőkön keresztül, amelyek a frusztráltság, a relatív depriváció, az anómia érzését fejezik ki. A valláosság és a politikai — ideológiai attitűdök ugyancsak nem közvetlenül, hanem ezeken a szociálpszichológiai tényezőkön kereszt-

¹⁴Kovács András:
Antiszemitizmus
Magyarországon. Előadás
a *Tekintélyelvűség és*
előítélet nemzetközi és
nemzedékek közötti
összehasonlításban című
konferencián, Central
European University,
Budapest, 1998. június 5-6.

¹⁵Fábián Zoltán—Fleck Zoltán: *Authoritarianism, socio-demographic variables and socialisation in the explanation of prejudiced attitudes: Antisemitism and Anti-Gypsy attitude in Hungary*; Enyedi Zsolt: *Causal Models of Antisemitism: Two Hungarian Studies*. Előadások a Tekintélyelvűség és előítélet nemzetközi és nemzedékek közötti összehasonlításban című konferencián. Central European University, Budapest, 1998. június 5-6.

Kitekintés

¹⁶Postma, Koos: *Changing Prejudice in Hungary. A study on the collapse of state socialism and its impact on prejudice against Gypsies and Jews*. Rijksuniversiteit Groningen, 1996.

tül hatnak. Saját vizsgálataink ugyancsak megerősítik azt, hogy az antiszemitizmus bizonyos értelemben beágyazott ugyan a társadalomba, de csak a szociálpszichológiai tényezők (tekintélyelvűség, frusztráció, xenofóbia) közvetítésével válnak hatékonnyá.¹⁵

Befejezésül: vannak kutatók, akik szerint az elmúlt évtizedekben — a hetvenes évek óta — a kisebbségekhez való viszony nyitottabbá vált a magyar lakosság körében, s ezt a folyamatot a rendszerváltás csak felerősítette. Megnőtt a kisebbségi problémák iránti érzékenység, és — minden ellenkező híresztelés ellenére — az elmúlt években a cigányellenesség is — lassan, de folyamatosan — csökkenni látszik. Ezt támasztja alá egy holland szociológus, Koos Postma tanulmánya is, amely a magyarországi rendszerváltásnak és az előítéletek alakulásának összefüggésével foglalkozik.¹⁶

Mint hogy azonban e kutatóknak a zsidósággal kapcsolatban összehasonlító adatsorok nem álltak rendelkezésre, nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a zsidóellenesség hasonló módon csökkent volna Magyarországon az elmúlt években. Megkockáztathatjuk azonban azt a következtetést, hogy a zsidósággal kapcsolatos nézetek szociálpszichológiai szerkezete átalakulóban van. Erre az átalakulásra utal, hogy

1. A zsidósággal kapcsolatban kifejezett társadalmi távolság mértéke viszonylag csekélynek mondható;

2. Széles körben jelen vannak különféle antiszemita sztereotípiák, de ezek csak kevés esetben állnak össze következetes és koherens antiszemita „világképpé”;

3. A zsidóság diszkriminációjára irányuló szándékot sokkal kevesebben fejezik ki, mint magukat a negatív sztereotípiákat;

4. A zsidóság „külcsoporthént” való észlelése nem feltétlenül jelent negatív attitűdöket, a zsidóságot mint külcsoporthot sokan semleges vagy éppen pozitív tulajdonságokkal ruházzák fel.

Ha tehát az antiszemita veszélyt a töredékes adatok alapján megpróbáljuk objektíven mérlegelni, mindenképpen óvnunk kell a helyzet dramatizálásától. A „játzsma” ugyanakkor kétesélyes. Véleményem szerint a valószínűbb „forgatókönyv” az, hogy — nem kis mértékben a szükségképpen előrehaladó európai integráció következményeképpen — a magyar társadalom egyre szélesebb körét hatja át a multikulturalizmus eszméje. Egy multikulturális társadalomban pedig csökken az asszimilációs nyomás, s a zsidóknak pedig akkor sem kell rettegniük, ha sokan vannak, akik zsidóként tartják őket számon. De vannak esélyei a másik „forgatókönyvnek” is: a masszívan meglévő, bár fragmentált antiszemita nézetek radikalizálódnak egy újpopulista — neorasszista ideológia keretein belül. Ebben nem annyira a klasszikus antiszemitizmus, mint inkább a xenofóbia, az etnikai, kulturális, életmódbeli „mátság” gyűlölete játszhatja a vezető szerepet. Mindebben pedig az antiszemitizmus mint „tanítómester” lehet a minta, és semmiképpen sem megnyugtató, ha a zsidókat ugyan többé-kevésbé elfogadják, de az antiszemitizmus logikáját más csoportokra alkalmazzák.

„Uram, nyisd meg ajkamat”

SCHWEITZER JÓZSEF

Született 1922-ben Veszprémben. 1947-ben avatták rabbivá. 1981-ben a Budapesti Izraelita Hitközség főrabbijává hívták meg, e tisztséget 1985-ig töltötte be. Felekezete a neolog hitközségek országos főrabbijává választotta. Egyetemi-oktatói és közéleti tevékenységéért, különösen a keresztény-zsidó kapcsolatok ápolásáért, Pázmány díjban részesítették. Több nemzetközi keresztény-zsidó társaság, illetve tudományos társaság tagja.

A Magyar megfontolások a Soáról című konferencián (Pannonhalma, 1998. november 4-5.) elhangzott előadás szövege.

**Klasszikus és
romantikus vallás**

Megilletődötten állok ezen a helyen az Önök színe előtt.

Súlyos kérdésben kell szólanom, mégpedig az előítéletek szociológiájáról és lélektanáról kell nézetemet önök elé tárnom. Rabbiként nem kezdek mással, mint azzal a zsoltár-mondattal, amellyel egyik fő imánkat, a 18 áldásmondatot kezdjük.

„Uram, nyisd meg ajkamat, hadd hirdesse szám a Te dicsőségedet.” Igyekezzünk kíméleteseknek lenni egymás hibáival szemben, és valaminő eredményt elérni ezekben a súlyos kérdésekben. Engedjék meg, hogy bevezetőben egy rabbiról szóljak. Kiváló egyéniségről, aki a német zsidóság első embere volt a megpróbáltatások korszakában. A hitlerizmus kezdetétől, annak bukásáig szilárdan állott őrhelyén, holott módja lett volna arra, hogy elhagyja Németországot. Ez a férfiú Leo Baeck berlini rabbi volt, a Berlini Rabbiképző Intézetben a midrás, a homiletika és a teológia professzora.

A hitlerizmus uralomra jutásával a német zsidóság politikai és jogi helyzete megváltozott.

Reichsvertretung néven kényszerszervezetet kellett alakítaniuk. Ennek elnökévé teljes egyhangúsággal őt választották meg. Abban reménykedtek, hogy Baeck erkölcsi ereje és tudományos tekintélye még a halálos ellenség előtt is bizonyos respektust fog teremteni. Baeck professzor sokat foglalkozott a zsidóság és a kereszténység egymáshoz való viszonyával. Egyik műve magyarra fordítva ezt a címet viseli: *Az evangéliumok mint a zsidó vallástörténet forrásai*. Egy másik munkájában olyan elméletet állított fel, amelynek helyes vagy helytelen voltáról ugyan vitatkozni lehet, de maga az elmélet nagyon meggondolkoztató.

A lényege az, hogy a kereszténység romantikus vallás, amely a lelki megújulásban és a lélek megváltásában látja egyik fő feladatát, s az erre irányuló törekvésre buzdítja híveit.

A zsidóság pedig a klasszikus vallás, amely nem annyira az egyes lélek megváltására helyezi a hangsúlyt, hanem a prófétai tanítások nyomán a földi létben az emberiség szörnyű helyzetének a megváltását kívánja elősegíteni a maga módján és lehetőségeivel. Hogy ez az elmélet helytálló-e vagy sem, az vita tárgya lehet. Amiért én ezt most elmondtam, azt a következők indokolják.

Leo Baeck tanúja és szenvedője volt századunk iszonyú tragikumának, a hitlerizmusnak. Berlinből Theresianstadtba deportálták. Az auschwitzi eseményeket pontosan tudta. Mindezek ismeretében, már felszabadultan a rabságból s mind ama retteneteket

végiggondolva, amelyeket ismert, s amelyek egy részének szenvedője volt, mint már szabad ember a következő meggondolásra jutott. El kell következnie annak az időnek, amikor a romantikus és a klasszikus vallás hívei minden eszmei és teológiai különbség ellenére, vagyis a maguk igazának teljes megvallása és fenntartása mellett, az emberiség szolgálatában kezet nyújtanak egymásnak.

Azt hiszem, az a tény, hogy most itt Pannonhalmán jelen vagyunk, annyit jelent, hogy a két vallás gondolkodói a maguk igazságáról való teljes meggyőződésben kezet nyújtanak egymásnak egy jobb jövő érdekében és szolgálatában. Adja Isten, hogy így legyen!

Kölcsönös előítéletek

Ami az előítéletek szociológiáját illeti, minthogy nem vagyok szociológus, alig lehetek illetékes abban, hogy a szakemberek jelenlétében és helyében ezzel a kérdéssel behatóbban foglalkozzam. Úgy vélem, szabad ezzel nagyon röviden végezni.

Induljunk ki abból, hogy a történelem során van egy emberi és politikai jogoktól többé-kevésbé megfosztott kisebbség, és van az előbb említett jogokkal kisebb vagy nagyobb mértékben élni tudó, s azokat birtokában tartó hatalom. E kettőnek egyenlőtlen összecsapásából adódnak részben az előítéletek, amelyeket a történelem során sokszor egyházi megállapítások gerjesztettek. Egyháziak, egyházhoz közel állók, vagy éppen az egyház híveinek sorába tartozó emberek. Elég, ha az ostyavádra vagy a vérvádra utalok, amelyet nem egy esetben a pápák maguk cáfoltak meg. De beszélhetünk a fekete halálról, a himlő terjedéséről Európában, amelyeket köztudottan a rossz higiénikus közviszonyok idéztek elő, ám az antiszemitizmus a zsidók bűnének mondogatta annak terjedését. Az előítéletek átcaptak a gazdasági vonatkozások területére is. A magyar paraszt észrevette, sőt arra nyomatékkal fel is hívták a figyelmét, hogy súlyos helyzetét a zsidó földbérlő okozza, arról nem szóltak, hogy ugyanolyan súlyos helyzetben van a nem zsidó földbérlő vagy nem zsidó földesúr intézkedései miatt is. Erről hallgattak. A súlyos helyzetet tehát nagyon jól rá lehetett hangolni a zsidóellenességre. A problémának a másik oldala viszont ugyanakkor az, hogy a zsidók, tapasztalván sérelmeiket, hajlandók voltak azt gondolni, hogy itt mindenki egyformán sértő és bántó velük szemben. Emberi dolgok és gyengeségek ezek. Az egyik oldal azt hangoztatta, hogy minden rossznak forrásai a zsidók, a másik oldal viszont bántottságában abban a tudatban élt, hogy minden bajt a keresztények okoztak nekik. Ezek és még több más, a táplálói az előítéleteknek. A problémákat más, egyenként illetve politikai, gazdasági csoportonként kell megítélni.

Ha ezeket az előítéleteket a vallás tekintetében vizsgálom, szabad talán azt mondanom, hogy léteznek a zsidóság részéről állásfoglalások, amelyeket nem mindig értelmeznek a másik oldalon reálisan. Ezek az állásfoglalások a héber bibliában a paganizmus-sal szemben nyilatkoznak meg. Ugyanakkor van egy liberálisabb nézet is, egyszer a Deuteronomiumban, egyszer Micha prófétánál,

amely szerint minden nép járjon a maga Istene útján, mi járunk a magunkén. Ez az állásfoglalás elismeri, hogy vannak Izrael Isténén kívül más isteni fogalmak, de Izrael fiait óva inti attól, hogy ezeket fogadják el Izrael Istene helyett.

A paganizmussal kapcsolatban elég Deutero-Jesájának azokra a szarkasztikus részeire gondolunk, amelyekben a bálványépítés technikájáról beszél, azokat elítélve, s az emberkéz alkotta bálványokkal szembeállítja a láthatatlan Isten fogalmát. Ugyanúgy gondolhatunk a zsoltáráról is, aki a bálványistenekről hangoztatja: szemük van, de nem látnak, szájuk van, de nem beszélnek, tehát lehetetlen Istennek elfogadni őket.

Zsidó-keresztény teológiai párbeszéd

A kereszténységgel kapcsolatban a helyzet egészen más. A zsidó-keresztény teológiai viszonylatban is vannak feloldhatatlan ellentétek. Annak ellenére, hogy a Szentírásban vannak közös gyökereink. A nem megoldható ellentétek között kell említenünk a Háromságban fogalmát.

Erről a Szentföldön Caesareában, amely ekkor a keresztények által igen lakott hely volt, sok vita folyt a rabbik és a keresztények között. Rabbi Abahu Jesája könyve egy helyére utalva mondotta keresztény partnereinek: a próféta szerint Isten így szólt: Én vagyok az első és én vagyok az utolsó, és rajtam kívül nincsen más Isten. Ebből — mondotta rabbi Abahu — az következik, hogy Istennek sem atyja, sem testvére, sem fia nincsen.

A teológiai meggondolás azonban a kereszténységgel szemben nem volt ugyanolyan merev, mint a paganizmussal.

Az első jelentős nagy középkori zsidó teológus és filozófus, Szádja Gáon beszél Jézusról, de teljesen filozófiai aspektusban. Majmuni Mózes és Juda Halévi több helyen is szólnak a kereszténységről, bizonyos mértékig az iszlámról, s mind a ketten azt mondják, hogy a zsidóság e két leányvallása terjesztői a mózesi törvénynek, azok fontosságának megszilárdítói, s elviszik a Szentírást, melynek isteni eredetében ugyanúgy hisznek — mondja Majmuni — mint amiképpen mi zsidók, tehát elviszik a Szentírást azokhoz a népekhez, amelyek nem ismerik azt.

A Talmudról szóltam. Ezek után milyen a rabbinikus állásfoglalás? A Talmud utáni korban, tehát részben a középkorban, bár a rabbinizmus nem fogadja el a katolicizmus szobor és képábrázolását, mégis a katolikus szobor és képábrázolás és a paganizmus között éles különbséget tesz.

A zsidó vallás számára ma is érvényes valláskódex, a Károly József által szerkesztett Sulchan Árucho ezt pontosan rögzíti. A zsidó teológiának van egy nagyon érdekes és már a talmudi korban kialakult fogalma azokról, akik monoteisták, de nem minden tekintetben fogadják el a zsidó vallást. Ma ezek felé a felebarátaink felé újra nagy figyelem fordul egyes, egyébként ortodox, teológiai felfogású izraeli rabbik részéről. A talmudi kor óta ezeket a monoteistákat úgy nevezik, hogy Noé fiai. Mi jellemző rájuk?

Egyistenhívők, tartózkodnak a vér fogyasztásától, amiképpen ezt a mózesi törvény elrendeli, tisztelik az emberi életet, az ember tulajdonát, hogy csak a legfontosabb szempontokat említsem. Mondhatni, hogy a zsidó társadalomtannak és hitrendszernek bizonyos elemeit elismerik, és ezért a héber műszóval élve *situfban* vagyis szellemi társas viszonyban vannak a zsidósággal.

A mai történeti felfogás szerint ennek az egész Noé fiai elméletnek a kialakításában döntő jelentőségű volt az a tény, hogy egykor a zsidó vallás maga is feladatának vallotta a térítő küldetést, és a monoteizmus és a zsidó vallás egyes alapelvei felé közeledők számára meg akarták könnyíteni az utat a zsidósághoz.

Az általános felfogás az, hogy aki a héber biblia szentségét elismeri, az már a monoteizmust vallja, és zsidó szempontból tiszteletet érdemel. Ez a felfogás akkor is érvényes volt, amikor a zsidóság ellen jól ismert helytelen vádak köztudottak voltak a zsidó közösségben. Lényegében az előítéletekről szólva néhány olyan szempontot kívántam most bemutatni, amelyből nyilvánvaló, hogy a zsidóság a kereszténységgel szemben távolról sem olyan merev, mint ahogyan az a köztudatban él.

A Szentírás merev magatartása érthető és nyilvánvaló magából az egyes könyvek keletkezési idejéből, amikor a monoteizmussal szemben nem is lehetett mást ellenpólusként felállítani, mint a paganizmust.

A kereszténység első századában, amikor még nem volt teljes a szétválás, érthető, hogy még a kezdeti szétválást sem vették jó néven zsidó oldalról. Később erősödött az a nézet, hogy az eltávolodást már azért is végre kell hajtani keresztény oldalról, mert ha a kereszténység nem tenné, úgy a legyőzöttek mutatnának törvényt a győzteseknek. Szerény nézetem szerint a jövő évezred küszöbén már nem az egykori történeti és teológiai érvekkel kell dolgoznunk.

Annak hangsúlyozásával, hogy mindannyiunknak szilárdaknak kell lennünk a saját hitünk igazságaiban, nem állhat ellentétben az a felfogás, hogy a mi korunkban Isten ügyében nincsenek győztesek vagy legyőzöttek.

Isten ügyében valamennyien esendő, halandó emberek vagyunk, de hitünk által felismertük, hogy bibliai küldetésünk van.

Ez pedig a Szentírás szellemében a jónak a szolgálása, gyakorlása, a mi világunkban.

Ebben a gondolkörben talán jobban megértjük az ellentétet, persze nem az igazolhatatlan, rettenetes történelmi végleteket, mint amilyen a Soá volt. Azt hiszem, hogy a teológiai ellentétek nem lehetnek akadályai annak, hogy századunk drámái után kezet ne tudjunk nyújtani egymásnak.

Hiszem, azért vagyunk itt, ma, most Pannonhalmán, hogy ezt a lehetőséget és szent feladatot megtaláljuk.

S mentek ketten egy úton

MARJOVSZKY TIBOR

Született 1953-ban Budapesten. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

A Magyar megfontolások a Soáról című konferencián (Pannonhalma, 1998. november 4-5.) elhangzott előadás szövege.

A zsidóság és az ősegyház kapcsolata

A zsidó-keresztyén párbeszéddel kapcsolatban e rövid előadásban csak arra tehetünk kísérletet, hogy felvillantsuk azokat a teológiai problémákat, amelyek megértése nélkül kevés esély van az előrejutásra. Ezek lehetnek dogmatörténeti, egzisztenciális, és végül, de nem utolsósorban társadalmi-szociológiai nehézségek. Ezek közül csak eggyel-eggyel foglalkozom bibliai teológiai megközelítés alapján, s végül — igen röviden — kitekintek a mai hazai helyzetre, kísérlet téve arra, hogy vázoljam a jövőben megteendő első lépéseket.

A zsidó-keresztyén kapcsolat tárgyalásakor elsősorban különbségekről kell szólnunk. Ezek azonban nem egyidőben jelentkeztek, súlyuk, jelentőségük is különböző volt. Elsődlegesnek nevezhetjük azokat, amelyeket az Evangélium pusztá hirdetése okozott, két megkerülhetetlen kérdést vetve felszínre. Az egyik Jézus személye és annak megítélése, a másik az Írás használatának módja. A másodlagosak az Újszövetség írásba foglalásával jelentek meg: az egyház és Izrael egymáshoz való viszonya, az Ószövetség olvasása és értelmezése során. Ez utóbbival nem kívánok részletesen foglalkozni.

A kezdetektől fogva lényeges a pogányokhoz való viszony. A zsidóság — nem térítő típusú közösség lévén — alapvetően más álláspontot képviselt a pogányokkal szemben, mint a keresztyénység. A keresztyén egyháznak nagy utat kellett megtennie a jézusi mondástól („Nem küldtem, csak Izrael elveszett juhaihoz”) odáig, hogy az első generációk után tagjai nagyrészt csak pogány eredetűek voltak. Ezt a harcot jól tükrözi Kornéliusz és Péter látomása, s az ehhez fűzött parancs: „Ne tétovázz, menj el velük, mert én küldtem őket” (ApCsel 10,1-11;18).

Pál a Galata levélben felveti a megoldást, amely nem a pogányok státuszában van, hanem sokkal inkább a feltámadott Krisztushoz való viszonyában. Ez az apostoli kérügma megkerülhetetlen magva: megtaláltuk azt, akiről Mózes törvényében és a prófétaiktól fogva szó van: a názáreti Jézust, József fiát. Az eljövendő, illetve a már eljött Messiás kérdése oda vezetett, hogy bármennyire szokatlan is, a Jézus személyén álló vagy bukó Messiás kérdése nem keresztyének és zsidók, hanem először valójában zsidók és zsidók között lángolt föl.

Ez vezetett a második nehézséghez: az Írás újraértelmezéséhez. Jézus halála nemcsak a meglévő messiási reményeket semmisítette meg, hanem még ugyanebben a szövegrészben — az emmauszi tanítványok történetében — kíméletlenül felvetődik a kérdés: szabad-e

Izrael és az egyház

ennek az eseménynek — tudniillik Jézus halálának és föltámadásának — fényében újraolvasni és értelmezni az Írást, a héber Bibliát.

A következő nagy terület: Izrael és az egyház. Bár eredeti felosztásunk szerint a másodlagos kérdések közé tartozik, mégis — az elsővel összefüggésben — mindmáig kísér bennünket, és mai jelentőségében és aktualitásában messze túlnő az előzőeken. Az Írás értelmezésének kérdéséhez kapcsolódva itt már a párhuzamosságnak nyomát sem látjuk. Az Írás helyes magyarázata az egyház privilégiuma, illetve a zsidóság írásertelmezése annyira háttérbe szorult, hogy érvényessége szóba sem jöhetett.

¹Bakker, L.A.: *Goddijn, Joden en christenen, Een moeizaam gesprek door de eeuwen heen* Ambo/Baam 1985. 144.

A kor irodalmából álljon itt két példa. Mindkettőt a holland L.A.R. Bakker szisztematikus, kiváló tanulmányából veszem át.¹ Az első jellemző darabja az ún. *Adversus Judeos* irodalmának Justinus mártír beszélgetése a zsidó Tryphóval. Trypho azt kérdezi: Bizonyítsd be, hogy Jézus az, akiről a próféták szóltak. Justinus válasza: Isten maga nevezi magyarázóitokat ostobáknak, mert vitatják, hogy ez a prófécia nem Krisztusra, hanem Salamon királyra vonatkozik, amikor a szövetség ládáját át akarja vinni a templomba. S így folytatja: bizonyos vagyok benne, hogy mindenki elismeri, a Jeruzsálemi Templomban soha nem mondhatták Salamonról (bármilyen nagy király volt is), vagy a szövetség ládájáról: „ki ez a dicsőség királya”? Fájdó szívvel lemondva az elemzés gyönyörűségéről, csak egy pontot emelnék ki: „mindenki elismeri”. Hát igen, kivéve a vitapartnert és több ezer zsidót!

A másik példa még elevenebb. A tudomásom szerint a legrégebbi ránk maradt húsvéti homlíában (Szárdiszi Meliton: *Peri Pascha*) ezt olvassuk: „Az Úr elhagyott téged, és nem talált meg. Az Úr pusztulásra ítélte, te ítélted pusztulásra magad, s most holtan fekszel.” Szomorú aktualitást ad ennek az időben nem messzi történelmi esemény, a Bar-Kochba felkelés vérbefojtása. Itt azonban többről van szó. Kialakul egy, a későbbiekben jól használható séma: bűn, elhagyatottság, kivetettség, bűnbak.

Kettős kánon

Ez csak néhány pillantás azokra az akadályokra, amelyek nehezítik a dialógust. A kérdés, amellyel szembe kell néznünk: létezhet-e olyan teológiai párbeszéd, amely feltételezi a felek egyenértékűségét, és reményt ad arra, hogy valódi eredmények szülessenek? Ahhoz, hogy ezt megválaszolhassuk, nem kerülhető el a kettős kánon problémája. Megdöbbentő, hogy a két kánon — nevezetesen a héber és az alexandriai — kialakulásában mennyi rokon vonást találunk. A héber a Tóra egyediségének és egyetlenségének, abszolút prioritásának feltétele alatt — világosan különbséget tesz a héber Biblia rögzített szövege és annak szóbeli vagy egyéb magyarázata között. Az első terminus technicus a tóra biktáv, a második pedig: tóra se-bal pe. A kettő között nincs keveredés, a ha-kátúb mindig a héber Biblia és semmi más.

A korai keresztyénségben valójában ugyanez történik, más vonatkozásban.

Az Újszövetség, amikor az Írásról vagy írásokról beszél, a héber Bibliát említi, függetlenül attól, hogy annak héber vagy görög nyelvű megjelenési formájáról van-e szó. Később végbemegy a héber kánonhoz hasonló folyamat, a rögzített szöveghez annak értelmezésére szóbeli hagyomány keletkezik, amely később a héber kánonnal ellentétben rögzül, és viszonylag rövid idő alatt Újszövetséggé lesz. Az út — mint láttuk — azonban csak rövid ideig közös. Az első rész a másodikkal együtt alkotja a keresztyén Bibliát. A fejlődés már igen korán a két rész teljes egyenrangúságának tagadásához vezetett. Teológiai tekintéllyel a keresztyén Biblia második részét ruházták fel, egyre inkább ez vette át a vezető szerepet, és maga mögé szorította a közös eredetit. Megszületett a teológiai következtetés: mivel a tekintély magával hozta az értelmezés kizárólagos jogát is, így szó sem lehetett arról, hogy a héber Bibliát saját teológiai értékei alapján kezeljék, s lehetetlené vált a tartalmi dialógus bármilyen formája. A szakadék később tovább mélyült. Jellemző példa erre a német dómokon gyakran látható szoborpár: két álló alak, a felemelt tekintetű diadalmas nő, mint a keresztyén egyház, s vele szemben a lehajtott fejű, bekötött szemű asszony, a „vak” zsinagóga. Ennél találóbban nem jellemezhetnék a kialakult teológiai helyzetet.

Az újkori protestáns teológia

Sajnos nem védekezhetünk azzal, hogy ez az ún. sötét középkor sajátja. A zsidó írásmagyarázatot figyelmen kívül hagyó szemlélet jellemzi (tisztelet a kivételnek!) az újkori protestáns teológiát is.

Fel kell tennünk a kérdést, mi a feltétele annak, hogy teológiai együttműködésről beszélhessünk? Ennek első lépése a zsidó teológiai gondolkodás és írásmagyarázat legitimként való elismerése. Ennél már azt is megelőlegeztük, hogy a közös munka valójában csak írásmagyarázat lehet. Függetlenül vallási tételektől, előítéletektől, s — ha nem tartanánk a szó elferdítésétől — manipulációjától, így fogalmazhatnánk: az Írás értelmezésének szabadságában.

Biblikus alapelemek

A kánonon kívüli irodalom vizsgálatának elutasítása hosszú időre meghatározta az ószövetségi tudományok irányát és határait.

Legitim elismerésről beszéltem, amelynek két fontos alkotóeleme van. Ezek közül az első néhány elvi tétel megfogalmazása és kidolgozása. Ezek a következők:²

1) A héber Biblia zsidó iratok gyűjteménye, amelyek végső alakjukat azelőtt nyerték el, mielőtt még a rabbinikus zsidóság illetve a keresztyénség létrejött volna. Ebből következően mind a rabbinikus, mind pedig a keresztyén magyarázat történeti és legitim. Egyik sem tehet úgy, mintha a másik nem létezne, és egyikük sem tarthatja magát egyedül kötelező érvényűnek.

2) Mindkettejük vallásának alapja a héber Biblia (illetve annak görög fordítása, de nem jelenti, hogy ez az alap az egyetlen lenne). A később létrejött alapok — Újszövetség, rabbinikus tradíció — mindkettő számára döntő jelentőségű.

3) A Biblia magyarázatára mindkét hagyományban olyan mód-

²Rendtorff, Rolf: *Wege zum einen gemeinsamen jüdisch-christlichen Umgang mit dem AT.*, In: *Evang. Theol.* 51. 5, 431-444.

szerek jöttek létre, amelyek a közösségek legsajátosabb jellemzőit jelenítik meg. Ezeknek elismerésére — sőt megismerésére sem — mindmáig nem történtek komoly kísérletek.

4) A héber Biblia értelmezése nem függetleníthető attól a közösségtől, amelyből a magyarázó származik. A héber Biblia maga is teológiai könyv, amelyet önmagából kiindulva lehet és kell magyarázni.

³Härle, W.: *Dogmatik*, de Gruyter, 1995, 126. 1.

Ehhez járul a mai hazai helyzetre is kivetítve néhány tétel, amely gondolainkat helyes irányba terelheti:³

1. Jézus Krisztus Atyja nem más, mint Ábrahám, Jákob és Izsák Istene.

2. Isten ígéretei Izrael számára nem estek el, hanem Jézus Krisztus által érvényben maradtak.

3. A Tízparancsolat s a szeretet nagy parancsa Jézusban megerősödött és megerősített.

4. Az „Istenetek lesztek, és ti népemmé lesztek” kijelentés megmarad, de nem korlátozódik Izraelre, hanem kinyílik a világ számára.

Az itthoni helyzet

Meggyőződésem szerint az itthoni helyzet a fent említett problémák mellett még egyéb nehézségekkel is küzd. Az előbb vázolt együttműködésnek tárgyi és személyi feltételei egyaránt igen hiányosak. Első helyen említem a tárgyi ismeretek hiányát. Másodszor, mivel erre az elmúlt évtizedekben nem volt igény, mindkét oldalon hiányoznak a képzett szakemberek a teológiai, hermeneutikai párbeszédhez. Kísérletek persze történtek. Tudomásom szerint keresztyén oldalról két fórum is létezik. Egyikük szervezésében szép hagyománya van az ún. zsidó-keresztyén teológiai napoknak, amelyeken a jelenlévők közül többen is részt vettünk. Mégis gyenge a visszhang és publicitás.

A hazai protestantizmus nagy adóssága, hogy — habár voltak kiváló egyéniségek ezen a területen — hazánkban a zsidó írásmagyarázat sohasem volt része az egyetemi curriculumnak. Talán az eljövendő évek hozzák el azt a kairost —, amikor valamit törleszhetünk ebből az adósságból. Ennek lehetséges voltára szeretnék mondani egy példát. A harmincas évek végén a Debreceni Református Kollégiumban hetente egyszer rendszeresen feltűnt a város főabbija, Dr. Weisz Pál. Kollégáját, Pákozdy László Márton professzort kereste fel, akivel együtt olvasták — kommentárokkal tanulmányozták — a héber Bibliát. Az együttlétekből halálíg tartó barátság született, s nem szakadt meg azután sem, hogy a debreceni főrabbi kivándorolt, és Méir Weiss néven világszerte elismert tudós lett. Az Írás tanulmányozása az egyetlen olyan kapu, amelyen bizalommal nyithatunk be egymáshoz.

Fejvesztett előrerohanás helyett bátran és bizalommal tegyük meg ezeket a lépéseket. A Zsoltáros megfontoltságával és Pál apostol módszertanával: Lábam előtt mécses a Te igéd (Zsolt 119, 105). Nem mondom, hogy már elértem,... de célegyenest igyekszem (Fil 3,13-14).

REMI HOECKMAN

Emlékeziünk: Megfontolások a Soáról

A Zsidósággal Való Vallási Kapcsolatok Szentszéki Bizottsága által kiadott okmány bemutatása

A szerző a Zsidósággal Való Vallási Kapcsolatok Szentszéki Bizottsága titkára

A *Magyar megfontolások a Soáról* című konferencián (Pannonhalma, 1998. november 4-5.) elhangzott előadás szövege.

Gondolataim kiindulópontjaként és keretként az Egyesült Államokbeli Nemzeti Zsinagógák Tanácsának és a Katolikus Püspöki Kar Ökumenikus és Vallásközi Bizottságának közös nyilatkozatából választottam ki néhány mondatot. A nyilatkozatot 1998. május 5-én adták ki, címe: *Megfontolások a Millenniumról*. Sok minden, amit hallottam és átéltem e két nap termékeny eszmecseréje során, erre emlékeztetett. A nyilatkozatot közösen fogalmazták olyan zsidó és katolikus vezető személyiségek, akik sok információval és tapasztalattal rendelkeznek a katolikus-zsidó párbeszéd terén. „Az évezred fordulóján, amely egyre inkább a központjába kerül a társadalmi és vallási áramlatoknak a mai kultúra szinte minden területén” e vezetők a saját vallási meggyőződésük alapján teljesen elkötelezték magukat, hogy a pozitív katolikus-zsidó kapcsolatokat előmozdítsák, nemcsak a saját javukra, hanem az egész emberiség javára. Idézek:

Közös nyilatkozat

„Olyan zsidóként és keresztényként szólunk, akik sokat merítettek a párbeszédből, amely az utolsó harminc évet jellemezte a II. Vatikáni zsinat óta. Annak az évszázadnak a végén szólunk, amelyet II. János Pál pápa a »Soá évszázadának« nevezett. Párbeszédünk miatt és annak folytatására elkötelezve nagyobb reménnyel és bizalommal tekintünk az eljövendő évszázad elé, mint ez lehetséges lett volna akár egy nemzedékkel ezelőtt.

Közösségeink vallási vezetőiként beszélünk, mint rabbik, püspökök, klerikusok és laikusok, akik elszánták magukat arra, hogy a népeink közötti kiengesztelődés útját járják. Tudomásul vettük a *teshuva* (bűnbánat) kifejezését, amelyet Európában Katolikus Püspöki Karok mondtak ki a Holocaustról és a korábbi, igen gyakran tragikus évszázadokról, valamint azt a nyilatkozatot, amelyet a Szentszék a közelmúltban adott ki *Emlékeziünk: Megfontolások a Soáról* címmel.¹

Nyomon követtük a Szentszék következetes tanítását is a II. Vatikáni zsinat óta, amely elismeri, hogy Istennek a zsidó néppel kötött szövetsége állandó érvényű. A vallási csoportok a múltban egymás megtérítésére törekedtek. Ehelyett osztozunk a kölcsönös tiszteletben, hiszen mindkettő — II. János Pál pápa szavaival — »magában hordozza a sok évezredes istenkeresés visszhangját«.

¹Például a Magyar Püspöki Kar és a Magyarországi

Egyházak Ökumenikus Tanácsa közös nyilatkozata 1994 novemberében, a Holocaust 50. évfordulójára.

Egyek vagyunk abban a törekvésünkben, hogy legyőzzük a vallási közömbösség terjedését, ez korunk egyik feltűnő jelensége, különösen az európai-amerikai kultúrában. Sokan úgy élnek, mintha Isten nem létezne.

Miután megerősítették „mindkét vallási hagyomány eltéréseit”, ezek a zsidó és katolikus vezetők elkötelezik magukat arra, hogy „közösén fáradoznak azért, hogy a vallási együttműködésről pozitív, együttes képet tárhassanak a nyilvánosság elé”. Továbbá annak a tudatában, hogy „folyamatos, mély és tartalmas párbeszéd-del megáldottak”, „újból át akarják tekinteni azt a hosszú történelmi időt, amelyben népeik osztoznak, és közös tanulmányok által törekszenek az emlékek gyógyítására annak az érdekében, hogy olyan kölcsönös megértés kereteit alakítsák ki, amelyre rá lehet építeni az eljövendő nemzedékek nevelési programját”. Valóban, „annak az évszázadnak végén, amely a *Soá*-ban megtapasztalta egy nép elembertelenítésének végső megnyilvánulását, közösén megerősítjük és kinyilvánítjuk az emberi személy szent voltát”. Valóban, „közös szent könyveink [...] együttes tanulmányozása arra tanít, hogy az emberiség az Isten képmására lett alkotva”. Befejezésül ezt írják: „A millenniumhoz közeledve utakat találunk az együttműködéshez, hogy tanúságot tehessünk mindarról, ami közös a lelki örökségünkben. Nemcsak eltérő, mégis rokon hagyományaink gazdagságával szállhatunk szembe napjaink mélységes problémáival, hanem együtt is dolgozunk Isten eljövendő országa (uralma) előkészítésében, amelyért mindketten imádkozunk, mint a *Tikkun Olam* feladata (a világ *tökélesítése* vagy *megjavítása*)”.

A pápa megnyilatkozásai

Amikor ezeket a sorokat olvasom, bátorságot merítek, akárcsak akkor tettem, amikor II. János Pál pápa szavait olvastam, amelyeket Edward Idris Cassidy bíborshoz, A Zsidósággal Való Vallási Kapcsolatok Szentszéki Bizottságának elnökéhez intézett az *Emlékeznünk: Megfontolások a Soáról* elnevezett okmány kiadásának előestéjén. A Szentatya „forró reményét” fejezte ki, hogy „ez a dokumentum segít begyógyítani a múlt félreértései és igazságtalanságai által okozott sebeket”. „Bárcsak hatékonyan elősegítené ez a megemlékezés azt, hogy olyan jövőt alakítsunk ki, amelyben a *Soá* kimondhatatlan gonoszága soha többé nem következhet be” — írta. „A történelem Ura vezesse a katolikusok, a zsidók és minden jóakarátú ember törekvéseit, hogy közösén fáradozzanak egy olyan világ felépítésén, amely minden ember életének és méltóságának igazi tiszteletén alapszik, hiszen Isten mindnyájunkat saját képére és hasonlatosságára teremtett.” Más szóval, a pápa még egyszer kifejezte meggyőződését, hogy mindannyiunknak emlékeznünk kell a múltra, és főleg arra, amit okmányunk így nevez: „az embertelenségre, amellyel a zsidókat üldözték és gyilkolták ebben a században”. De a Szentatya felfogása szerint erre *céltudatosan* kell emlékeznünk, vagyis annak az erkölcsi parancsnak ér-

²II. János Pál pápa beszéde a zsidó vezetőkhez Budapesten, 1991. augusztus 18-án

telmében, amely „biztosítja, hogy az önzés és a gyűlölet soha többé ne növekedjék oly mértékűvé, hogy ilyen szenvedést és halált okozhasson”.²

Az okmány szándéka

³A Zsidósággal Való Vallási Kapcsolatok Szentszéki Bizottsága dokumentumot adott ki 1974. december 1-jén: *Írányelvek és javaslatok a Nostra Aetate zsinati nyilatkozat 4. pontjának végrehajtásával kapcsolatban*. Ebben arra utal, hogy „a Zsinat által megtett lépés történelmi háttere azokban a körülményekben található, amelyeket mélyen érintett a zsidók üldözésének és lemeszárításának emléke, amely Európában a II. világháború előtt és alatt végbement”. Mégis az *Írányelvek* hangsúlyozza, hogy „a zsidó—keresztény kapcsolatok problémája magát az egyházat érinti, amikor »saját misztériumát vizsgálja«, amely találkozik Izrael misztériumával. Ezért ez fontos probléma marad ott is, ahol nincsenek zsidó közösségek”.

Kétségtelenül tudják, hogy megjelenésekor, ez év március 16-án, a nyilatkozatnak sikerült nagy figyelmet ébresztenie azokban, akiknek címezték — vagyis a *világszerte* élő katolikus hívőkben (tehát nemcsak Európában, ahol a *Soá* történt). Abban a reményben történt ez, hogy az összes keresztény hívő velük egyesülve elfogadja ezt a kihívást, sőt meghív minden jóakarátú embert arra, hogy gondolkodjék el erről a tényről. De nagy figyelmet szenteltek neki azok is, akiket a nyilatkozat nem szólított meg, bár a legőszintebben kértük zsidó barátainkat arra, hogy „nyílt szívvel hallgassanak meg minket”.

Bizottságunk évekkel ezelőtt döntött arról, hogy olyan kutatást kezdeményez, amelynek eredménye egy ilyen dokumentum lehetne. Ez II. János Pál pápa kifejezett kérésére és az ő tanításai alapján történt. Ezt követően Bizottságunk tudatébresztő és megfontolásra hívó folyamatot indított el a *Soá*-val kapcsolatban a katolikus egyház minden szintjén, különösen Európa különböző helyi egyházaiban. Tulajdonképpen abból a gondolatból indultunk ki, hogy egyetlen nyilatkozat magában foglalná mindazt, amit a katolikus egyház századunk e rettenetes tragédiájáról mondani óhajt. A munka során azonban hamar ráébredtünk arra, hogy milyen nagy különbségek vannak a különböző helyi egyházak tapasztalatai, s ennek következtében nézetei között is. Például a német és a lengyel egyházak mondanivalója ebben a tekintetben nem volt azonos, és megállapításaik egyáltalán nem illeszkedtek más földrészek egyházainak tapasztalataihoz, például a Közép-Keletéhez és Izraeléhez, vagy akár Lesotho, Sváziföld vagy Pápua Új-Guinea tapasztalatához.³

Németország, Lengyelország, Hollandia, Svájc, Franciaország és Magyarország Püspöki Kara járt az élen, mindegyik kiadott egy bátor nyilatkozatot, s bár ugyanarról a témáról szóltak, ezt országuk népének sajátos tapasztalatának szemszögéből tették, s ez feltétlenül szükségesnek bizonyult. A katolikus egyház az Egyesült Államokban hasonlóan járt el: az Amerikai Püspöki Kar Ökumenikus és Vallásközi Ügyek Bizottságának elnöke adott ki nyilatkozatot. Idén március 16-án az olasz püspökök követték a példát, s egy hivatalos levelet nyújtottak át az olasz zsidó közösségnek. A szlovák püspökök szintén kiadtak egy nyilatkozatot. Így megnyílt a Szentszék előtt az út, hogy az *egyetemes egyházhoz* szóljon, az *egész egyház nevében*. A katolikusok elméjét és szívét akartuk elérni mindazokban az országokban, amelyek nemcsak földrajzi és történelmi

okokból voltak távol azoktól az igazságtalanságoktól, amelyekkel sújtották a keresztények a zsidókat a múltban, hanem messze is vannak attól a helytől, ahol a *Soá* ténylegesen végbement. Sajnos e tény fölött sokan elsiklottak, mások pedig ezt egyszerűen nem vették tudomásul, mivel őket egyedül a Vatikán bűnvallomásai és „mea culpái” érdekelték, és ezért túlzott, téves elvárásokat támasztottak zsidó oldalról. Ez utóbbiak még több akadályt gördítettek utunkba. Mivel ez a téma nagy lehetőségeket kínál egyéni érdekek érvényesítésére, nehéz volt ellenállni a csábításnak, hogy ezt a „jó” alkalmat kihasználják az egyház ellen. Egyes zsidó vezetők (különböző szervezetek képviselői) ennek nem is álltak ellen, amint ez az 1994-es Katolikus-Zsidó Nemzetközi Összekötő Bizottság jeruzsálemi találkozásán kiderült, amikor egy bizalmas előtanulmányunk kiszivárgott a *médiához*. Az akkor bekövetkező incidens valóban nagyon komoly volt, nemcsak azért, mert megingatta a bizalmat egyes zsidó dialógus-partnereinkben (bár a legtöbb jelenlévő zsidó épp úgy fel volt háborodva, mint mi), hanem mert kétségkívül ártott a munkánknak, és jelentősen késleltette a dokumentum megjelenését. Szem előtt kell tartani, hogy egy ilyen okmánynak, jellegénél fogva az a célja, hogy fölkeltsa a címzettek figyelmét, ne pedig elriassza őket.⁴

⁴New City Press,
New York, 1996, 64.

Zsidó nyilatkozatok

Másrészt viszont az is az igazsághoz tartozik, hogy számos zsidó barátunk megfontolásai és belátásai ihlettek, irányítottak és támogattak bennünket a dokumentum elkészítésében. Csak néhány nevet szeretnék említeni: a holland Awraham Soetendorp rabbi például, aki a *Soá* egyik túlélője, a Keresztény-Zsidó Nemzetközi Tanács konferenciáján 1995-ben Eisenachban azt mondta a résztvevőknek, hogy a bűnbánat (*teshuva*) valódi értelme nem az, hogy bűntudat terhel, hanem az, hogy tanulunk a tapasztalatból, hibáinkat és vétkeinket pedig átváltoztatjuk egy új jövőért való fáradozásra. Az Egyesült Államokban pedig Jack Bemporad és Michael Shevack rabbi ugyanezt hirdeti remek kis könyvükben, amelynek címe: *A mi korunk*. „Senki sem lehet annyira a múlt megszállottja, hogy ez megakadályozza a jövő felé való haladásában. Senkinek sem kellene a múltban élnie”— állítják. Arra is rámutatnak azonban, hogy „a múlt nem olyasmi, amit bármikor elhajíthatunk és elfeledhetünk”, „épp ellenkezőleg, emlékezni kell rá, megszívlelni tanulságait, okulni belőle, hogy soha meg ne ismétlődjék”.

Pontosan erre törekedtünk, amikor megfontolásainkat összeállítottuk a *Soáról*, és ezért adtuk ezt a nevet a dokumentumnak: *Emlékeünk*. A Szentatya több alkalommal rendkívül erőteljesen és határozottan beszélt erről, különösen az 1994. április 7-i vatikáni koncerten, a *Soáról* való megemlékezés alkalmából. „Emléke-zünk”, jelentette ki, „de nem elég, hogy emléke-zünk, kötelezettségünk is van”. „Kötelezettségünk a következő: ha nincs bennünk égő vágy az igazságra, ha nem kötelezzük el magunkat arra,

hogy mindenki a saját képességei szerint küzd azért, hogy a gonosz ne diadalmaskodjon a jó felett, ahogyan ez a zsidó nép gyermekeinek millióival történt, akkor azt kockáztatjuk, hogy újra a legkegyetlenebb halálnak tesszük ki az áldozatokat”.

Az okmány célja

Ahhoz, hogy ennek a dokumentumnak a célját megértsük, először ezt kell megértenünk. A pápa olyan okmányt akart, amely világszerte segíti a katolikus hívőket abban, hogy „vallásuk héber gyökereit újra tudatosítsák”; hogy megtanulják a történelemből, hogy keresztények is „milyen módokon sértették meg és torzították el a Teremtő képmását az emberben”; hogy nézzünk szembe a Soában „avval az embertelenséggel, amellyel a zsidókat üldözték és lemészárolták ebben az évszázadban (...) egyedül azért, mert zsidók voltak”; hogy tudatára ébredjünk testvéreink (Európában, azaz ősi keresztény kultúrájú országokban) nehéz lelkiismereti terhének a II. világháború alatt”, de már előtte is: ez a szolidaritás és a bűnbánat érzését követeli tőlük is napjainkban. Ahogy ez az okmányban kifejezésre jut: „Ennek az évezrednek végén a katolikus egyház mélységes sajnálkozását fejezi ki gyermekeinek bármely korszakban elkövetett hibái miatt. A bűnbánat (*teshuva*) tette ez: az egyház tagjaiként ugyanis részünk van az egyház minden gyermekének bűneiben is, érdemeiben is. [...]. Nem pusztá szavak ezek, hanem valóban elszánt elkötelezettség.”

Valóban, sok zsidó barátunkkal osztjuk azt a meggyőződést, hogy ez a dokumentum hatékonyan tudja segíteni azt, hogy küzdjünk azok ellen, akik a Soá valóságát tagadni próbálják, vagy csökkenteni próbálják jelentőségét a zsidók, a keresztények, sőt valójában az egész emberiség számára. Azt akarjuk, hogy az összes katolikus, az összes keresztény hívő és mindenki más tudjon róla. Azt akarjuk, hogy mindenki tudja, hogy — a pápa szavaival — a bűntudatnak mindig a bűnbánat kiindulópontjává kell lennie”. Más szavakkal, az *Emlékezünk* című nyilatkozatnak határozott *nevelő célzata* van, és ezt sok katolikus (és zsidó) melegen üdvözölte. Például, William Keeler bíboros és Eugene Fisher, az Amerikai Katolikus Püspöki Kar Ökumenikus és Vallásközi Titkárságának nevében kijelentette: „Át kell gondolnunk ennek a dokumentumnak a következményeit nevelési programjaink szempontjából, a felkínált alkalmat arra, hogy régi kategóriákat újra átgondoljunk, s behatoljunk az erkölcsi gondolkozás legnehezebb területeire. A Holocausztal komolyan foglalkozni azt jelenti, hogy visszatekintünk az évszázados keresztény félreértésekre mind a judaizmussal, mind magával az Újszövetséggel kapcsolatban, ahogy azt a szöveg hangsúlyozza, és mindkettőt pontosabb értékeléssel próbáljuk felcserélni. Hogyan tudjuk megvalósítani osztálytermeinkben és szószékeinken azt, amire ez a nyilatkozat fel szólít?”⁵ Egy kanadai pap, Lawrence Frizzell, aki a zsidó-keresztény kapcsolatok vezető egyénisége az Egyesült Államokban és a Seton Hall-i (New Jersey) Egyetem Zsidó-Keresztény Intézetének

Nevelési program

⁵Katolikusok emlékeznek a Holocaustra, NCCB, 1998. szeptember.

⁶Gonzalez, Ramon:
Westem Catholic
Reporter, 1998. április
6., 7.

professzora, [a nyilatkozatot] „a katolikusoknak címzett tanító okmányynak” hívta,⁶ és pontosan ez az, amire a dokumentumot szántuk.

Az utóhatás

⁷Banki Judit
programigazgató, a
Marc Tanenmaum
Vallásközi Megértés
Központjából, New
Yorkból, küldte ezt a
nyilatkozatot
bizottságunknak az
Emlékezünk
dokumentum
megjelenése után. Fel
akarom hívni a
figyelmüket Edward
Cassidy bíboros 1998.
május 15-i beszédére az
Amerikai Zsidó Bizottság
előtt (megjelent az
Origins folyóiratban,
később a NCCB
Katolikusok a
Holocaustra emlékeznek
című kiadványban),
amely alapvetően fontos
a dokumentum helyes
megértéséhez. E
beszédében a bíboros
eloszlatta azokat az
aggodalmakat, amelyeket
a zsidók közvetlenül az
okmány megjelenése
után kifejeztek.

⁸Week in Rewiew:
A vatikáni békefelajánlás
ismét felszakítja a
háború sebeit.

Ma örömmel hallunk nyilatkozatunk tényleges alkalmazásáról és megvalósításáról a tanításban és az igehirdetésben, úgy, ahogyan ezt szándékunkban állt. Véleményem szerint ez a helyes válasz az okmányra, ez a válasz azokra a visszhangokra is, hogy mindez „túl kevés, elkészt”, és más, hasonló kijelentésekre. Egyes zsidók eljutatták hozzánk *válaszukat* az ilyen reagálásokra. Csak egyet idézek: „Szánjuk el magunkat arra, hogy erőfeszítéseinket a megértés célpontjára irányítjuk, és harcolunk a csoportgyűlölet és az üldözés patológiája ellen, polémiáktól mentes légkörben. Nem vagyunk felelősek annak a világnak az előítéleteiért, amelybe beleszülettünk, de felelősek vagyunk azért, hogy küzdjünk ellenük. Nem vonhatunk felelősségre a múltban történekeért, amelyeket nem mi követünk el, de felelősségre vonhatnak a jövőért. Közös felelősségünk, hogy a történelemmel szembenézzünk, és az emberi és lelki szolidaritás új hagyományait felépítsük — gyermekeinkért, a világunkért, és Annak a megszenteléséért, aki mindannyiunknak Szent.”⁷

Szerintem a kulcsszó (és a „kulcsvalóság” ebben a kérdésben) a *befogadás*: befogadása annak, hogy mire és miért *emlékezünk*, elsősorban mi katolikusok, de más keresztények is, s valóban minden jóakarató ember mindenütt. Ami késlelteti ezt a folyamatot, az nem érdemel figyelmet. Komolyan kell vennünk az olyan kijelentéseket, mint Gustav Niebuhr-ét a New York Times-ban (1998. március 29.): „A gyakran óvatosan fogalmazott okmányra adott választ a katolikus-zsidó kapcsolatok terén az 1960-es évek eleje óta bekövetkezett rendkívüli változások fényében kell mérlegelni: a fejlődés a hideg távolságtartástól a magasszintű, meleg elkötelezettségig vezetett”⁸ — aki nem így jár el, az mindennek az elvesztését kockáztatja. David Rosen ortodox rabbi, a Nemzetközi Keresztény-Zsidó Tanács újonnan megválasztott elnöke, a zsidó és vallásközi kapcsolatok körének egyik vezéregyénisége nyilvánvalóan nem hajlandó ezt a kockázatot vállalni, s ezért így fogalmazott: a két vallási közösség a „korábban példa nélkül álló jó kapcsolat korszakába lépett”. Amikor megkérdezték a nemrégben Lengyelországban történt viszályról, amely a zsidó közösség indulatait fellobbantotta, David Rosen így válaszolt: „Nem lehet elhallgatnunk ezeket a viszályokat. Néha olyanok, mint a villámhárítók. Bizonyos fokig úgy tekintem őket, mint régmúlt ügyek kihalt következményeit, a tragikus múlt csökkenő hagyatékát. Nem tekintem őket nagyobb kihívásnak mostani kapcsolatunkban. Azok, akik a párbeszédben részt vesznek, egyre inkább azt érzik, hogy a felelősségük abban áll, hogy egyre inkább

Ross, Dunn:
*Beszélgetés David
Rosen rabbival*
(Ecumenical News
International), News
Service, 1998.
szeptember 17.

a jövő felé haladjanak, ugyanakkor azt is mondva, hogy a múlt eseményeivel soha sem foglalkoztunk kimerítően.” Rosen rabbi a keresztény-zsidó kapcsolatokat kimagaslónak tartja a náci Holocaust óta. „Mert a kapcsolatok keresztények és zsidók között ennyit haladtak az utolsó ötven évben, mert nincs igazi válság [ebben] a kapcsolatban — az egyház többé nem a problémához tartozik a zsidók számára, hanem éppen a megoldásnak részese.” „Az elmúlt ötven év kapcsolata a keresztények és a zsidók között az emberi történelem egyik nagy forradalma” — jegyezte meg. S azt mérlegelve, hogy Isten mit mondhatna a két vallásnak, arra a következtetésre jutott, hogy a cél már nem egyszerűen a kibékülés, hanem a valódi partneri kapcsolat építése. „Mint társakat látom magunkat isteni küldetésünkben, az üzenet két különböző módjával” — fogalmazta meg az újságírónak.⁹

Az ilyen álláspont, mint az övé, megérdemli megfontolásunkat. Összefoghatunk, a kétféle hitünk közti igen mély különbségek tiszteltetésben tartásával, miközben vallásos emberként igyekszünk „felfedezni a történelem folyamatában az isteni Gondviselés tevékenységének jeleit, de ugyanakkor azt is, hogy a Teremtő képmását az emberben hogyan sértették meg és torzították el.”¹⁰

¹⁰Emlékezünk, 1.

Az *Emlékezünk* című dokumentum egy nagyon jelentős imádsággal végződik. Evvel az imával szeretném én is befejezni. „Imádkozzunk azért, hogy a zsidó nép által elszenvedett tragédia miatt érzett fájdalomunk új kapcsolatokhoz vezessen a zsidó néppel. Szeretnénk, hogy a múlt bűneinek tudatából szülessék szilárd elhatározás arra, hogy olyan új jövőt építsünk fel, amelyben nem lesz többé antijudaizmus a keresztények között, és keresztényellenes indulat a zsidók között, hanem inkább kölcsönös megbecsülés, amint illik azokhoz, akik egyetlen Teremtőt és Urat imádnak, s a hitben közös atyjuk van, Ábrahám”.

Graff Klára fordítása

TAKÁCS ZSUZSA

Sötét és boldog éjjel

Költő, műfordító. József Attila-, Weöres Sándor-, Radnóti-díjas. Keresztes Szent János műveiből fordításában eddig két kötet jelent meg. A BKE Spanyol Tanszékének docense.

Keresztes Szent János (1541-1591) spanyol költő és misztikus, a katolikus egyház szentje, három nagy verséhez sokszáz oldalas *Magyarázatot* írt. Az első olvasásra szerelmes versnek tetsző költemények e szövegek fényében az Isten iránti szeretet forró vallomásaivá váltak, és választ keresnek az ember, köztük gyötrelmes századunk Auschwitzot, Gulágot és egyéni sorstragédiákat megélt és megélt szenvedőinek Istent faggató kérdéseire. Nem kevesebbet állít a szerző, mint hogy a szenvedés hasznunkra van, az Istennel való találkozásunkat készíti elő. Vitatott állítás kétségkívül, és a vallás nyelvén fogalmazva is: belátása a kegyelmi állapottól függ. Annyi azonban bizonyos, hogy a betegség, leépülés, a halálhoz vezető utolsó útszakasz a szerelem eksztázisában is szemlélhető, és akkor a „lefelé vezető lépcső” az Istennel való találkozásra siető felfelé haladását készíti elő; a „teremtmények”: szeretteink öleléséből való kibontakozás kitáguló szabadságélményét jelenti. Megtehetjük természetesen, hogy nemlétezőnek tekintjük a halált, mondhatjuk, hogy nem része életünknek, és elzárkózhatunk az ahhoz vezető út elképzelésétől is. Mindig lesznek azonban szenvedők, akiknek nem elég fizikai fájdalmuk csillapítása, mélyebb és fájdalmasabb a kérdezés igénye bennük.

Nekik szól *A Kármel hegyére vezető út* című vershez írott, *A lélek sötét éjszakája*¹ címet viselő próza. Ők azok, akik érzékeik, szellemi és lelki tehetségük birtokától megfosztva, magukat kiüresítve minden egyéb vágytól, Isten iránti szenvedélyes szerelemre gyuladva eljuthatnak a Vele való egybeolvadásra. „Így teljesíthetjük — írja a szerző — az első parancsolatot, mely az egész és teljes emberre vonatkozik, ebből az érzelemből semmit ki nem zár: »Szeressed azért a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből.«”

¹A művet az Európa Könyvkiadó az ezévi karácsonyi könyvvásárra jelenteti meg.

KERESZTES SZENT
JÁNOS

A Kármel hegyére vezető út

Vaksötét éjszakában,
szerelem vágyától lángokban égve,
én, boldog, messze jártam!
Nem vette senki észre,
csöndes volt házam, elpihent a népe;

biztosan a homályban,
a titkos lépcsőn át utamra térve,
én, boldog, messze jártam!
Arcot, ruhát cserélve,
csöndes volt házam, elpihent a népe;

sötét és boldog éjjel,
titokban jártam, senki meg se látott,
nem láttam senkit én sem,
más fény nem is világolt,
egyetlen a szívemben égő láng volt.

Mutatta fényesebben
a délidőben csúcson járó napnál,
utamat hol keressem,
hol vár, kit ismerek már,
hol rejtekünk, ahol most senki sem jár.

Ó, éj, utamra vittél,
ó, virradatnál is gyöngédebb éjjel,
ó, éj, egyesítettél
Vőlegényt kedvesével,
lányt egyformává téve vőlegényével!

Neki őriztem eddig,
virágzó keblem neki odaadtam,
álomba szenderült itt,
én egyre simogattam,
cédruslomb hűsítette lankadatlan.

*Csipkés oromra surrant
a szél és sebzett gyöngye kézzel engem,
játszott hajával ujjam,
csak őreá figyeltem,
aléltnan már a sebre sem ügyeltem.*

*Feledtem azt, ki voltam,
fejem Szerelmesem vállára csuklott,
megszűnt, mi volt, mi voltam,
liliomágyra hullott,
elmúlt a gond, és minden vele múltott.*

A lélek sötét éjszakája

(Részlet a Második könyvből)

...Olykor, ahogyan említést tettünk róla, a sötétség közepette fény ömlik a lélekre, és a világosság a sötétségben fénylik (Jn 1,5). Ez a titokzatos (misztikus) belátás azonban csak az értelemre hat, az akarat száraz marad, vagyis mindössze gyengéd, törekeny, megindult érzélem támad, szóval meg nem nevezhető gyönyörben változó érzés.

Néha az akaratot sebzí (ahogyan az előzőekben mondtuk), hol erősebben, hol gyöngédebben elragadja, ugyanis, ahogyan már megállapítottuk, a két tehetség: az értelem és akarat egyesül ilyenkor. És minél tisztább az értelem, egybeolvadásuk annál teljesebb és tökéletesebb lesz. Mielőtt azonban bekövetkezne eggyé válásuk, akaratunkban sűrűbben érezzük a tűz érintését, mintsem értelmünkben a teljes megértés ihletét.

Itt azonban kétség foghat el bennünket. Hogyan lehetséges, hogy ha a két lelki tehetség egyszerre tisztul meg, kezdetben mégis inkább az akarat kap szerelmes lángra, és nem az értelem gyullad megértésre? Azt válaszolhatjuk e kérdésre, hogy a szenvedő szeretet nem közvetlenül hat az akaratra, a szerelmi lángolás inkább a szerelem szenvedélyének, semmint a szabad akaratnak cselekménye. A szerelem forrósága inkább a lélek lényegét sebzí, ezáltal működteti szenvedőleges módon az indulatot. Joggal nevezzük ezt szerelmi szenvedélynek inkább, mintsem a szabad akarat cselekményének, hiszen csak annyiban mondhatjuk

akaratból fakadó cselekménynek, amennyiben szabad döntésből ered. Azonban mivel a szenvedélyek és indulatok az akaratból táplálkoznak, ha a lélekben szenvedély és indulat támad, azt mondjuk, hogy ez vagy az az akarata, és valóban így is van. Az akaratot rabul ejti az érzelem és elveszti szabadságát; szenvedélyének hevét és erejét követi; ezért mondhatjuk, hogy a szerelmi lángolás az akaratot hevíti és lobbantja lángra. Ezért inkább nevezhetjük szerelmi szenvedélynek, mintsem az akarat szabad működésének azt, ami ilyenkor bekövetkezik. A befogadó értelem megtisztulása előtt csak teljes meztelenségében és szenvedőlegesen képes lelkünk a megértésre, ezért, amíg el nem éri kellő tisztaságát, ritkábban világosodik meg, inkább a szerelem szenvedélyét éli át. Nem szükséges az akarat szenvedélyeitől való szabadulása, sőt, szenvedélyei a szenvedélyes szerelem átérzését még elő is segítik. Ez a lángra lobbanás és szerelmes szomjúság, mivel már magától a Szentlélektől származik, teljesen eltér attól, amiről az érzéki rész éjszakájával kapcsolatosan beszéltünk. Mert ugyan a szellemi örömből részesül, ahogyan annak gyötrelmeiből is része volt, de világosan megkülönböztethető, hogy a szerelmes szomjúság a lélek felső részében gyökeredzik, és abban a legégetőbb. Eszerint érzi és magyarázza a lélek az érzelmeket és annak hiányát, amire vágyva vágyik, és bár összehasonlíthatatlanul nagyobb a gyötrelme annál, mint amit érzékei éjszakáján átélt, érzékei minden kínját semmibe veszi. Bensejében ugyanis átérzi a semmivel össze nem vethető fő-fő jó hiányát.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a lélek éjszakájának kezdetén, mivel a szeretet tüze érzékelhető módon nem áradt szét benne, nem érzi lángjának lobogását. Isten ezért a legelső pillanattól önmaga iránti olyan nagyrabecsülő szerelmet önt belé, hogy az éjszaka gyötrelmei között a legeslegnagyobb annak kínját és fájdalmát érzi, hogy — vélekedése szerint — Istenét elvesztette, Istene magára hagyta őt. Helyesen fogalmazunk hát, ha azt mondjuk, hogy ennek az éjszakának beálltakor már a szerelem vágya fogja el a lelket, hol nagyrabecsülő, hol lobogó érzés formájában. A legnagyobb szenvedést a szorongás váltja ki belőle. Ha nem így volna, megbizonyosodhatna afelől, hogy nincsen elveszve, végképp befejezve minden; sőt, javát szolgálja, ami vele megy; Isten nem gyulladt haragra ellene, nem is volna szabad bánkódnia, épp ellenkezőleg: örvendeznie kellene, tudván, hogy az ő célját szolgálja vele. Hiszen akkora benne az Isten iránti nagyrabecsülő szeretet, hogy vaksötétben tapogatózva is (szerelméről mit sem tudva) boldogan áldozná érte életét, ha ezzel kedvére tehetne. Midőn a láng a lélekben fellobog és a régebbi, Isten iránti elragadtatással egyesül, olyan erővel, olyan élénken, olyan vággyal fordul Istenhez, és ad hírt szerelméről, hogy merészségében nincs mi visszatartsa. Nem tekintve semmit, vágyakozásában és szerelmében nagy erővel, megrészegetően és féktelenül rendkí-

vüli és szokatlan dolgokat művel, csak hogy tűzön-vízen át lelkének szerelmesével találkozzon.

Így magyarázhatjuk, hogy a mindenki által nagyrabecsült Mária Magdolna a farizeus lakomáján megjelent sok előkelő és közemberrel mit sem törődve, az illetet, de még az illem látszatát is sutba dobva könnyekben tört ki, és a vendégek szeme láttára ontotta könnyeit (Lk 7,36-38). Nem vesztegette idejét, nem várta ki az alkalmas órát, nem latolgatta, ezzel önjavát szolgálja-e vagy sem, megjelent annak színe előtt, aki megsebezte és lángra lobbantotta lelkét. Ilyen mámorossá és merésszé tesz a szerelem. Jól tudta, hogy akit szeret, koporsóba zárva nyugszik, nagy, lepecsételt kő zárja el, s hogy tanítványai a holttestet el ne lopják, katonák őrzik körös-körül (Mt 27,60-66), de nem tartotta vissza mind- ez attól, hogy hajnalban oda ne menjen a sírhoz, kenőcsökkel megkenni a halottat. És végül e részegítő és vágyakozó szerelem szólt belőle, amikor odafordult a férfihoz, akit kertésznek gondolt és a tetem tolvajának, hogy megkérje, ha ő vitte volna el a holttestet, mondja meg neki, hová rejtette, hadd vegye magához (Jn 20, 14-15). Nem fordult meg fejében, kérése mennyire ellentétes a józan ésszel és vélekedéssel, hiszen ha az a másik ellopta a tetemet, nem fogja bevallani, és nem fogja engedni, hogy ő elvigye. Ilyen erős és féktelen a szeretet, mindent lehetségesnek tart, és azt hiszi, hogy mindenkinek az a gondja, ami az övé, nem törődik mással, nem keres mást, csak azt, amit ő keres, amivel ő törődik. Hiszen — vélekedik — nincs más, ami figyelmet érdemelne, csak amivel ő is gondol. Ezért kéri a tereken és a külvárosban Vőlegénye keresésére induló Menyasszony az útjába akadókat, hogy ha ők találkoznak vele először — vélvén, hogy ők is a szerelmesét keresik —, mondják meg neki, hogy az iránta érzett szerelemben csaknem belehal (Én 5,8). Mária Magdolna szerelmének is ekkora ereje volt. Elhitette vele, hogy ha a kertész elárulja, hova rejtette el e tetemet, ő majd odamegy, mindenkivel szembeszállva magával viszi. Az éjszaka sötétjében, a vonzalmaira boruló tisztulás homályában fölkel a lélek, amint a nőstény oroszlán vagy nőstény medve, ha elrabolt kölykeinek keresésére indul. Így indul a megsebezett lélek Isten keresésére, és mivel homály borul rá, Istenét nem találja, halálosan eped utána. Olyan türelmetlen ez a szerelem, hogy soká nem bírja a lélek, vagy meg kell halnia, vagy megkapja azt, ami után vágyik, akárcsak Ráchel, aki Jákobhoz így szólt: „Adj nekem gyermekeket, mert ha nem meghalok” (1Móz 30,1).

Meg kell magyaráznunk azonban, hogyan igyekezhet Istennel egyesülni a tisztulás sötétjében magát annyira nyomorultnak, Isténéhez annyira méltatlannak érző lélek, olyan vakmerően, olyan erős elszántsággal. Válaszunk, hogy szerelméből merít, hogy igazán szeressen. A szerelem természete ugyanis vonzalma tárgyával eggyéválni, egyesülni, hozzá hasonulni, vele egyenlővé lenni kíván, és ennek révén akar tökéletesedni. Nem lévén tökéletes a

szóban forgó lélek még a szeretetben — hiszen nem jutott el az egybeolvadásra —, éhezi és szomjúhozza azt, aminek hiányától szenved. A szerelem által akaratába ültetett erő gyújtja szenvedélyre és az általa benne fellobbant akarat teszi vakmerővé, jóllehet sötétben rejlő értelme miatt értelmetlennek és nyomorultnak érzi magát.

Nem akarom megválaszolatlanul hagyni azt a kérdést, hogy a lélek számára mindig világító isteni fény miért nem vonja fényébe azon nyomban (ahogyan a későbbiekben teszi), miért homályosítja el, miért kínozza meg a lelket a kezdet kezdetén. Érintettük már a kérdést, de bővebben a következő magyarázatot adhatjuk hozzá. A homály és a többi lélekre háramló baj nem a fény természetéből, hanem a lélek tökéletlenségéből ered, a fény azért tűz a lélekre, hogy láttassa tökéletlenségeit. A rávilágító isteni fényben a lélek először a hozzá legközelebb eső, pontosabban: a benne rejlő homályt és nyomorúságot veszi észre. Ezeket most Isten irgalmából meglátja, de ezelőtt, míg nem világított rá a természetfölötti fény, semmi ilyent nem látott. Ezért csak homályt érzlel az első pillanatban. Amikor azonban ezeknek ismerete és átérzése révén megtisztul, alkalmassá válnak szemei az isteni fény bevilágította javak megpillantására is. Kiűzetvén belőle a homály és lelkének gyarlóságai, megmutatkozik előtte a szemlélődés boldog éjszakájában rá váró jutalom és gazdagság.

Az elmondottakból kiderül, hogy Isten a lelket kegyelmében részesíti, amikor is erős lúggal és keserű vértisztító szerekekkel megtisztítja; megszabadítva az érzékeiben és szellemében felgyülemelő időleges, természet szerinti, érzéki és szellemi javak iránti tökéletlen vonzalmaitól és szokásaitól. Céljának megfelelően belső tehetségeit is elsötétíti, mindenéből kiüresíti; érzéki és szellemi vonzalmait megszorongatja, kipréseli belőle. A lélek természetes erőit legyűri, leszaggatja (ezt a lélek a maga erejéből megtenni sosem lett volna képes), mindazt ami nem Isten, belőle kiveszi, levetkőztet, hogy lemeztelenítve, régi bőrét lehúзва róla ő maga öltöztesse újra. És akkor *megújul* annak *ifjúsága, mint a sasé* (Zsolt 103,5), és felöltözteti, ahogyan az Apostol mondja: *az új embert, mely Isten szerint teremtetett* (Ef 4,24). Nem mást jelentenek ezek a szavak, mint azt, hogy természetfeletti fényével bevilágítja értelmét, hogy az isteni értelemmel egyesülve emberiből istenivé váljon maga is. Akaratát pedig az isteni szerelem járja át, oly módon, hogy minden ízében isteni legyen, csakis Istenhez hasonlóan szeressen; hiszen az isteni akarattal és szerelemmel egy szeretetté olvad és egyesül. Az emlékezettel hajszálra ugyanez történik. Isten szerint való lesz azontúl, isteni módon alakulnak, fordulnak át vonzalmi és vágyai is. Ez a lélek az éghez, a mennyekhez tartozik már, inkább isteni, mintsem emberi. Ahogyan az elmondottakból magunk is világosan megérthettük, lelkünk éjszakájában Isten cse-

lekvése és működése révén megvilágosodik és isteni lángra gyulad; semmi más után, csak utána epedünk.

* * *

Kívánt célja elérése érdekében éppen így kell, hogy cselekedjen a szerelmes lélek is. Éjnek idején kell otthonából távoznia, amikor házának népe: a lélek alacsony cselekedetei, szenvedélyei és vágyai kioltva, elszenderülve pihennek, nyugszanak. Háza népe ugyanis éberén a lélek javaira tör, nem engedi, hogy tőle szabadulva távozzon a lélek. Mert „*az embernek ellensége az ő háza-népe*”, ahogyan Megváltónk az Evangéliumban mondja (Mt 10,36). Tevékenységünket és működésünket ezért kell megakasztania, mert az Istennel való egyesülésből származó természetfölötti javak élvezetéből nem részesülhetett volna másképpen a lélek. Ezek elevensége és működése meg kell hogy szakadjon ilyenkor, hiszen mozgásuk, tevékenységük nem hogy segítené, éppen akadályozza a lelket a szerelmes találkozás szellemi javainak befogadásában. Ugyanis Isten adományainak magába fogadására minden természetes képesség elégtelen; Isten ezeket a lélekbe maga önti titokban, csöndben, a lélek tétlensége közepette. Minden képességnek így kell viselkednie, ha a javakból részesülni akar; álljanak rendelkezésre tétllenül, alacsony működésüket, hitvány hajlamaikat visszafogva.

Nagy szerencse az a lélekre nézve, hogy Isten ezen az éjszakán háza népét elszenderítette! Hogy az érzéki és szellemi réteg minden képességét, szenvedélyét, hajlamát és vágyát elaltatta, és észrevétlenül, azaz érzékeitől meg nem gátolva, távozhatott! Aludtak azok ájultan azon az éjszakán, amikor az Istennel való tökéletes lelki eggyéválásra sietett a sötétben, hogy *senki ne lássa és ne hallja*, a maga alacsony módján ne akadályozza abban, hogy az érzékek házát maga mögött hagyja.

Ó, mekkora szerencse, hogy a lélek az érzékek házából kiszabadulhatott! Horderejét nem méri föl csak az, aki maga is részesült ebben a gyönyörűségben, mert visszapillantva megláthatja rab-szolgaidejének nyomorúságát, nyomorúsága igáját, mikor képességeinek és vágyainak terhét nyögte. Ekkor ismer a szellemi élet valóságos szabadságára és gazdagságára, a bennük rejlő felmérhetetlen kincsekre.

Takács Zsuzsa fordítása

Via sacra

*Lelkem ebben a nyirkos januárban
nem tud kihúlni: bánatomban nyár van,
mivel tudom, hiszem, hogy messze innen,
az idők élén sikerül még vinnem:*

*testem kereszt-makettje hízik-porlik,
sorsa elipsziséen eljut a holdig
s árnyék-titokban, ott, fogyatkozása
lesz örök dolgok rosszabb végű mása.*

*De ettől még a tél, ha fáj is, éltet.
A testen túli nagy esély a féltett.
A folyton-élés transzcendenciája
ezért rendezkedett be a világba.*

*Lelkem, bármilyen nyirkos január van,
nem fog kihúlni más tragédiában,
mert hiszem, hogy nagyon messze innen
tán sikerül majd más keresztet vinnem.*

Isten radarján

*Visszalépnék, javítani az átlagot,
ha tudnám, hogy épp makkhetes vagy ász vagyok.
Mit meg nem tettek Thalész, Kant és Bolyai,
hogy érthetők legyenek fajunk gondjai.
De azóta is alsók, felsők, királyok
vijjognak, mint a megrémített sirályok.
Isten radarján hol vagyunk, hol eltűnünk.
Ha eltalálunk valamit, mi lesz velünk?
E bevetéssel sárkányok és vírusok
helyett ijesztgetik maguk a városok,
Babilon, London, Sztálingrád és Piripócs...
Uram, bocsáss, nehogy most szőözönbe fojts,
ha látod, hogy mint bűnhetes vagy ász ragyog
a zöldes mindenségi fényben átlagod.*

Fehér kesztyűben

1941-ben született Szenttamáson. Géplakatosnak tanult, majd az Újvidéki Egyetemen tanári oklevelet szerzett. 1963-tól az Újvidéki Rádió munkatársa, majd magyar nyelvű műsorainak főszerkesztője volt. 1993-ban települt át Magyarországra. Regényei és elbeszélései 1968 óta folyamatosan jelennek meg. Legutóbbi írását 1998. 12. számunkban közzöltük.

Ágnes ismét elutazott hosszabb időre valahová a nagyvilágba, azt hiszem, a fejlődő országokban tartott előadásokat a maghasadásról és az atomenergia békés felhasználásáról, előtte azonban kifestette és kitakarította a lakását, lelkemre kötötte, hogy távollétében rendszeresen locsoljam szobanövényeit, a páfrányokat, kókuszpálmákat és kaktuszokat, azután rendet csinált az én lakásomban is, megkért, hogy az elkövetkező két-három hónapban ne szemeteljek túl sokat, főleg ne hamuzzak a szőnyegre, én mindent megígértem, ő pedig gondosan becsomagolta a ruháit és szemléltető eszközeit, és elment a fejlődő országokba. Sok sikert kívántam tudományos missziójához, és a továbbiakban nagyjából álltam a szavamat, megöntöztem a páfrányokat, vásároltam egy nagy és díszes hamutartót a közeli ajándékboltban, és nem szórtam a hamut a szőnyegre.

Ezzel együtt az első magányos napokban kissé révetegen és búbanatosan ültem íróasztalom mellett, belekezdtem egy novellába, de gyorsan abbahagytam, inkább a napilapokat olvastam, sajnos ebben sem tellett sok örömöm, egy nagyon okos újságíró nyelvtérből megtudtam viszont, hogy a Feszty-körkép már keletkezésekor anakronizmusnak számított, restaurálására fölöslegesen pocskolták a pénzt, az egész ópusztaszeri akármit le kellene dózerolni, meg aztán a milleniumi ünnepek úgyszólván giccsparádéba fulladnak majd, és egyébként is kit érdekel az államalapítás ezredik évfordulója. Felvetődött bennem, hogy írok egy szelíd levelet a szerzőnek, de nem tettem meg, hiszen még jókedvűen is rossz levélíró vagyok, mélabúsan meg semmilyen, inkább rövid időre felfüggesztettem az országos napilapok olvasását, minek következtében valamelyest javult a kedélyállapotom, de nem igazából.

Tulajdonképpen nem Ágnes eltávovása miatt szomorkodtam, tudtam, hogy ő előbb-utóbb visszatér majd a nagyvilágból, ismét felporszívózza a szőnyeget, és lemossa az ajtókat és az ablakokat, csak hogy ezidőtájt számolták fel a szemüvegboltot, pontosan a lakásom alatt. Szép csendes pesti utcában lakom, csupa polgári műemlék ház, a földszinten boltok, üzletek, az emeleteken rossz beosztású, kényelmetlen, leválasztott lakások, az én lakásom talán a legidejétlenebb egy sokajtós félszobával és egy magasba szökő és erősen kongó nagy szobával, dehát mostanság kicsiny jövedelmemből ennyire tellik. Az utca azonban tetszik, csupán az aggaszt, hogy ideköltözésem óta már négy üzlet bezárta ajtajait, előbb a szemközti ékszerüzlet, ami érthető, tekintettel, hogy egy hónap alatt kétszer is kirabolták, máig ismeretlen tettesek, azután a könyvesbolt, ami szintén érthető, hiszen kit érdekelnek manapság a könyvek, majd egy zöldséges bolt, ezt nem egészen értet-

tem, mert megítélésem szerint élénk forgalmat bonyolított le, busás haszonnal. Végül a lakásom alatt lévő szemüvegbolt, ennek a bezárása majdnem fájdalmasan érintett. Szerettem csillogó kirakatát. Vásároltam itt két napszemüveget és egy olvasószemüveget. Régóta vonzódok a szemüvegekhez. Talán azért, mert egészen fiatal koromban főleg szemüveges lányoknak próbáltam udvarolni, meggyőződésemm volt ugyanis, hogy a szemüveges lányok valamennyien okosak, és akkortájt úgy véltem, hogy kizárólag okos nőkre érdemes vesztegetni drága időmet, még egy novellát is írtam *Szemüveges lány* címmel, nem emlékszem, milyenre sikeredett, de biztosan jó volt.

Imígyen nosztalgiáztam a kirakatüvegekre ragasztott barna csomagolópapírok és a rohamosan vakuló utca felett, már-már eltűlőztam a búslakodást, ideje volt kimozdulni emberek közé. Elhatároztam, hogy felkeresem az Irányi-Literatúra nevű klubot, ezt egyébként is már régen megígértem Irányi Jóskának, aki középkorú és vállalkozó szellemű költő, fiatal tollforgatók istápolásával foglalkozik, a távlatokban könyvkiadót szeretne nyitni, egyszer tőlem is megkérdezte, hogy alkalomadtán hajlandó lennék-e valamelyik magvasabb írásomat rendelkezésére bocsátani ingyen, nemleges válaszomra csalódottan legyintett, majd közölte, hogy fiatal kezdő, az anyagiakat mélységesen megvető írókkal fogja megindítani kiadóját, de azért engem is meghívott a klubjába. Eljött az ideje, hogy meglátogassam.

Az Irányi-Literatúra igen rossz hírű kerületben ténykedik, egy vedlett ház enyhén dohos pincéjében, keresgélnem kellett egy ideig a sötét utcában, végül szerencsésen megtaláltam, belülről nem is volt olyan rémes, jobbára fiatalemberek, fiúk és lányok olvasták fel egymásnak írásait, az ilyesmi ritkaság napjainkban. Irányi Jóska lármásan üdvözölt, bemutatott az ifjú tollforgatóknak, azok tisztelettel felnéztek rám, legalábbis én így véltem, és hálából figyelmesen hallgattam a további felolvasásokat. Az elhangzott tárcák, mesék, elmefuttatások és versek elég harmatosak voltak, de én elismerően bóloggattam, időnként jelentősegteljesen dűnnyögtem, amit akár dicséretnek is értelmezhettek a kezdő kollégák, vagyis egészen tartalmasan mulattuk az időt, megígértem, hogy máskor is eljövök, elkaptam még az utolsó éjszakai autóbust, elmélkedtem még egy sort az irodalomról, azután szokásom szerint egy megállóval korábban szálltam le, innen a lakásomig tövig végigszívhatok egy cigarettát, szeretek éjszakai sétálás közben cigarettázni, ez is még ifjúkori beidegződés, akkoriban úgy gondoltam, hogy parázsló cigarettával a sötétben érettebbnek és megfontoltabbnak látszom, mint valójában, azután az egész megszokássá vált.

Szinte derűs hangulatban fordultam be az utcánkba, és akkor elébem toppant egy lány nagyon rövid és nagyon feszes szoknyában és igen feszes felső öltözékben. Udvariasan köszönt, és cigarettát kért tőlem. Adtam neki cigarettát, meg is gyújtottam, és ki-

csit csodálkoztam, korábban nem találkoztam erre felé éjszaka ilyen mutatós lányokkal.

— Könnyen megfázhat ebben a kurta ruházatban — mondtam atyailag. — Hidegek ezek a márciusi éjszakák.

— Mindjárt hazamegyek — mondta. — De ha kedve tartja, sétálhatunk...

Megfontoltan elhárítottam az ajánlatot.

— Én már csak hazáig sétálok. Egy módfelett színvonalas irodalmi találkozóról jövök, és valamelyest elfáradtam.

Lassan tovább lépdelttem, a lány velem tartott, és megkérdezte:

— Maga olyan íróféle?

— Világhírű — mondtam.

— Engem Dominikának hívnak — mondta a lány. — Egyetemista vagyok.

— Mit tanul?

— Hát... biológiát.

Én is megmondtam a nevem, és lépdeltünk tovább a néptelen utcán, a műemlék házak között.

— Bizonyára álnéven, vagyis művésznéven írja műveit — mondta a lány.

— A saját nevemen írok — mondtam majdnem sértődötten.

— Elnézést... Tudja, ez a Dominika amolyan felvett művésznév. hatásosabb, mint valami hétköznapi...

— Az egyetemen?

— Nem. Ott az igazi nevemen tanulok.

A házuk elé értünk, megálltam, eldobtam a parázsló csikket.

— Én itthon vagyok — mondtam, és felmutattam az első emeletre.

— Én is itthon vagyok — mondtam Dominika, és az egykori szemüvegbolt csomagolópapírral elfedett kirakatára mutatott.

— A szemüvegboltban?

— Nincsen itt már egyetlen szemüveg sem. Jöjjön be, ha akar.

Ismét cigarettára gyújtottam, és rábólintottam.

— Kedveltem ezt a boltot — mondtam, és bementem Dominikával a barna csomagolópapírok mögé.

A lány villanyt gyújtott, a fényben nagy üresség látszott, csupasz falak, csupasz villanyégő, a szemüvegek helyén egy takaros és tiszta ágy, meg egy támlás szék állt. Dominika leült az ágyra, most fáradtnak látszott, pedig ő nem irodalmi találkozóról jött. Én a támlás székre ültem, és csalódottan megjegyeztem:

— Nekem nagyon hiányoznak a szemüvegek. Konganak ezek a csupasz falak.

— Majd berendezkedem rendesen — mondta Dominika. — Ming megígérte, hogy hozat ide szekrényt, gáztűzhelyt meg asztalt is.

— Ki a fene az a Ming?

— Kínai üzletember. Megkért, hogy vigyázzak a helyiségre, és tartsam szemmel a többi bezárt üzletet is.

— Ming úrnak nyilván ott is vannak érdekeltségei. Másra nem kérte meg?

— Ingyen lakhatom itt — mondta kitérően Dominika. — Ming igazi úriember és nagyon gazdag. Előkelő kínai családból származik.

— Minden bizonnyal a Ming-dinasztiából — mondtam. — Ők fejezték be a Kínai Nagy Fal építését. Kreatív nemzetség volt. A kései utód is ilyen lehet. Talán üzlethálózatot készül felépíteni Budapesten.

Dominika nem kívánt történelmi és bonyolult üzleti ügyekkel foglalkozni, az ágyra mutatott.

— Ideülhetne mellém. Magának olcsón számítanám.

Úgy tettem, mintha fontolgatnám a javaslatot.

— Lehet róla szó — töprengtem hangosan. — De majd csak akkor, ha befejezte egyetemi tanulmányait. Én már kamasz korom óta csak az okos nőkhez vonzódok. Az egyetemi diploma az alsó határ. Tehát fejezze be tanulmányait, vegyen magának egy szemüveget, és akkor majd visszatérünk a témára. Jelenleg éppen egy atomfizikus nőbe vagyok szerelmes.

— Nincs szükségem szemüvegre — mondta kiábrándultan Dominika.

— Egyszer szüksége lehet rá. Persze addig is jó viszonyban maradunk. Itt lakom maga fölött. Ha szellemi eligazításra vagy hasonlóra lenne szüksége, kopogtasson háromszor a plafonon és én lejövök segíteni.

Dominika bágyadtan elmosolyodott.

— Én is szívesen segítek... bármiben. Dobbantson hármat a padlóján.

Barátságban váltunk el, valamiféle buta önérzettel telítve mentem fel a lakásomba, jól éreztem magam, elhatároztam, hogy másnap folytatni fogom a megkezdett novellát.

Csakhogy ez másmilyen nap lett. Reggel becsöngetett hozzám Zavarkó András. Hát ő aztán egyáltalán nem hiányzott az életemből. Utoljára akkor láttam, amikor ellopta a gépkocsimat a régi albérleti szobám elől, és reméltem, hogy jóideig nem fogunk találkozni. De most itt állt az ajtómban két kartondobozzal a hóna alatt, és szemrehányóan nézett rám.

— Hogy találtál meg? — kérdeztem dühösen.

— Cserben hagytál — mondta megrovóan, és bejött az ajtón, a kartondobozokat lerakta a sokajtós félszobában, azután a nagy szobába ment, alaposan körülnézett, elismerően csettintett.

— Tetszik valami? — kérdeztem.

— Kényelmes lakást vettél magadnak — állapította meg.

— Ennyire tellett. Ki adta meg a címemet?

Ismét megrovó hangra váltott.

— Te is kényelmesen elterpeszkedtél, engem meg hagyta a börtönben gyötrődni.

— Mennyit ültél?

— Másfél hónapot. Szerencsére a magyar börtönök túlzsúfoltak, alig várták, hogy kirúgjanak. De előbb is kijöhettem volna, ha mindjárt visszavonod a feljelentést.

Részben igaza volt, ezért gorombán ráförmedtem.

— Magadnak csináltad a bajt, te marha! Pontosan megbeszéltük, hogy már kora reggel ellopod az autót, délig átviszed a határon és eladod. Én csak délután jelentettem a lopást a rendőrségnek. Mégis lebuktál!

— Elaludtam — mondta röstellkedve. — Későn indultam azzal a rozsdás skatulyával, a határőrök már vártak. Nagyon fáradt voltam akkoriban.

— Mostanára kipihented magad?

Bólogatott.

— Szép szobát bérek, meg egy raktárfélét. Komoly vállalkozásba kezdtem.

— Eddig még minden vállalkozásodba belebuktál. Énrám ne számíts a továbbiakban.

Magabiztosan elvigyorodott.

— Ez garantáltan jövedelmező vállalkozás, hamarosan gazdag leszek. Téged csak arra kérlek, hogy őrizd egy ideig a kartondobozokat.

— Mi van bennük? — kérdeztem gyanakodva.

— Sebészkesztyűk.

— Sebészkesztyűk?

— Meg fehér csipkesztyűk. Nemrégén felszámoltak egy kesztyűgyártó üzemet, és én olcsón megszereztem egy tetemes rakományt. A jó üzlet titka: olcsón vásárolni és drágán eladni.

Felbontottam a dobozokat, az egyikben tényleg átlátszó sebészkesztyűk, a másikon barnás-fehér csipkesztyűk voltak.

— Kinek akarod ezeket drágán eladni?

— Lesz rá vevő. Ha érdeklődők jelentkeznének, írd fel az igényeiket. Minden mennyiségben tudok szállítani. Időnként majd eljövök hozzád.

— Telefonálhatsz is.

— Inkább személyesen jövök — mondta, és kezét nyújtott.

— A kutya sem fog érdeklődni a kesztyű iránt — mondtam búcsúzóul.

Tévedtem. Néhány napon belül megélénkült a forgalom a lakásban. Jólöltözött emberek csöngettem rám, valamennyien vállalkozóként mutatkoztak be, és kesztyűk felől érdeklődtek. Először egy kedélyes férfi toppant be hozzám, amolyan orvos kinézete volt, a sebészkesztyűk érdekelték. Bemutatkozott: Orhavecz Károlynak hívták, és sokáig nézegette, tapogatta a sebészkesztyűket. Ráuntam a mustrálgatásra, idegesen megkérdeztem.

— Maga sebész?

— Gombatermesztő vagyok — mondta önérzetesen. — Több pincém van odaát a budai hegyekben, egyetemista lányokat foglalkoztatok, ők szedik és csomagolják a termést, nekik kellenének a kesztyűk.

— Miért?

— Egyes gombafajták nagyon érzékenyek, megfoltosodnak, ha pusztá kézzel tépdessik le a fejüket.

— A barátom töménytelen mennyiségben szállíthat sebészkesztyűt — mondtam, és amolyan vásári vigécnek éreztem magam.

Orhavecz Károly tovább vizsgálódott.

— Nagyoknak látszanak ezek a kesztyűk — elégedetlenkedett.

— Az egyetemista lányoknak általában kicsi a kezük.

— Majd mindjárt meglátjuk — mondtam türelmetlenül, és háromszor erőteljesen dobbantottam a padlón.

Dominika percek alatt felérkezett kipirulva vagy inkább kipirosítva és frissen megfésülködve. Talán valami örömteli eseményre számított. Csalódottnak látszott, amikor azt mondtam neki:

— Legyen szíves, próbáljon fel egy sebészkesztyűt.

Kezére húzta a kesztyűt, a műanyag ujjvégek lefittyedtek.

— Nagyok — állapította meg Orhavecz Károly. — Mondja meg a barátjának, hogy számomra kisebbeket küldjön.

Ezzel elment, Dominika lesújtó pillantást vetett rám, és ő is eltávozott.

Sorjáztak azonban a vállalkozók, és furcsa, érdekes dolgokat tudtam meg tőlük. Az egyiknek megfelelték a nagy sebészkesztyűk, azt mondta, hogy szobafestő brigádjainak rendel belőlük, a szobafestőknek nagy kezük van, és sebészkesztyűkben precízebb munkát végezhetnek, mint a régóta használt ormótlan kézvédőkben. Meglátogatott egy aprótermetű zsoké is, őt a csipkekesztyűk érdekelték, mivel a zsokék a startnál hófehér kesztyűkben zabolázzák a lovakat, az apró emberke fehérebbeket rendelt, mint amilyenek az én dobozomban voltak, ellenben egy főkofának megfelelték a kevésbé fehér mintapéldányok, mondván, hogy a zöltség- és gyümölcscsúsító asszonyai ezekben is tiszta kezűeknek látszanak, és a kezük nem fog fájni túlságosan munka közben.

Feljegyeztem a kívánságokat, Zavarkó András meg, úgy látszik, korrektül eleget tett a megrendeléseknek, kezdett úgy öltözködni, mint módos üzletfelei, és a forgalom továbbra is élénk maradt.

Induláskor terhemre volt a hirtelen nyüzsgés, később azonban majdnem élveztem, megmozgatta körülöttem a levegőt, és mindenféle új tudásra tettem szert. Ettől az írás is mindjárt jobban ment, befejeztem a novellát, egy magyarul is jól beszélő Leonyid nevű ukrán bérgyilkosról szól, a történet fele igaz, a másik felét hozzáköltöttem, bár az is igaz lehet, az írást rangos irodalmi folyóirat vette meg tőlem, erre büszke voltam, nettó nyolcezeröttszáz forintot fizettek érte, ez viszont elszomorított, az én

bérgyilkosom dollár-ezrekben számította fel a tiszteletdíját. Igaz, hogy ő mindig kifogástalan munkát végez, de én sem vagyok rossz a magam szakmájában, úgy éreztem, jó okom van némi borongásra.

És ezen a borongós napon Zavarkó András még egy hatalmas páncélszekrényt is elhozott a házunk elé. Lelkendezve rohant fel hozzám, lelkendezve közölte:

— Szereztem olcsón egy biztonságos régi páncélszekrényt. Itt van az ablakod alatt. Nagy hasznát vehetjük alkalomadtán.

Kinéztem az ablakon, a járdán tényleg ott csúfokodott egy ormótlan páncélszekrény hatalmas rézkerékkel az ajtaján.

— Mit akarsz ezzel a szörnyűséggel?

— Felhoznánk a lakásodba...

— Nem!

— Miért nem?

Kritikus pillanatokban időnként villámgyorsan tudok ideologizálni. Most is ezt tettem.

— A páncélszekrények a bezártság képzetét keltik bennem. És enyhe klausztrofóbiában szenvedek. A tágas mezőket, a nyitott ajtókat és a nyíltszívű embereket kedvelem, irtózom viszont a meredek falú hegyszorosoktól, a szűkös liftektől, a bigott emberektől és a páncélszekrényektől.

— Biztonságosan elzárhatnád benne az értékeidet.

— Pillanatnyilag nyolcezeröt száz forintom van, ez kényelmesen elfér a farzsebemben.

— Ha anyagi gondokkal küszködsz, kiségíthetlek.

— Nincsenek anyagi gondjaim — tiltakoztam felháborodottan, és persze egyre dühösebb lettem. — Egy magyar író akár tíz napig is élélhet nyolcezeröt száz forintból. Klausztrofóbia nélkül.

Zavarkó András megpróbált üzletiesen érvelni.

— A jó üzlet titka: olcsón vásárolni és drágán eladni. A páncélszekrényt bármikor eladhatjuk, a hasznot megoszthatnánk.

— Add el most.

— Nem ilyen gyorsan. Valahol tárolnom kell.

Belefáradtam az ostoba vitába, háromszor dobbantottam a padlón.

Dominika ezúttal lustábban és kócosan jött fel, nem számított semmiféle örömteli élményre.

— A barátom hozott nekünk egy régi páncélszekrényt — mondtam.

— Nekünk?

— Illik ide a műemlék épületek közé.

— Láttam. Istentelenül ronda.

— Az eszmei értéke szinte felbecsülhetetlen. Idővel drágán lehetne értékesíteni. Addig azonban tárolni kell valahol. Magánál elférne.

Dominika végigmérte Zavarkó András elegáns öltözkékét, felcsillant a szeme, megigazította a haját.

— Talán elérne. De telefonálnom kell Mingnek.

— Telefonáljon.

Dominika kivitte a telefont a konyhába, elég sokáig elmaradt, aztán közölte, hogy Ming szerint is elfér a páncélszekrény a szemüvegboltban. Később négy markos férfiú becipelte a súlyos vas-kasszát, munkálkodásukat egy cingár sárga ember irányította, mindjárt látszott rajta, hogy csakis ő lehet az előkelő származású Ming.

Ezt követően Zavarkó András, ha meglátogatott, mindig betért Dominikához is. Lehet, hogy máskor is. Az üzletelés a kesztyűkkel mindenesetre virágzott, én ugyan nem részesültem a haszonból, csupán szíveességből segédkeztem, de közben újabb elbeszélést írtam egy fotóművészről, aki az utcai tüntetéseket és a gombák fejlődését szerette fényképezni, és ígéretemhez híven eljárógattam az Irányi-Literatúra klubba, a félhomályos utcákban gyalogolva rájöttem, hogy Dominika valójában a VIII. kerületben rendel, és csak időnként vállal alkalmi munkát hazafelé jövet a mi környékünkön. A klubban mellesleg reménykedő irodalmi élet folyt, néha az volt az érzésem, hogy fejlődnek a kezdő írók.

Egyik este, amikor feljöttem a pincéből, mellém sodródott egy szürke felöltös férfi, egyre szorosabban lépkedett mellettem, és halkan a fülembe duruzsolta:

— Palotás Ferenc rendőr százados vagyok.

Mutatott valami igazolvány-félét, ami akár buszbérlet is lehetett, de tanácsosabb volt elhinni, hogy tényleg rendőr százados az illető.

— Éppen fiatal írókat igazítottam el a szakmában, ezenkívül nem csináltam semmi rosszat — magyarázkodtam. — Egyébként megkaptam már az állampolgárságot, hiába akadékoskodott a magyar rendőrség.

— Néha nagyon gunyoros hangon írt rólunk.

— Áttértem a fanyar stílusra.

Palotás Ferenc gyors fordulattal témát váltott.

— Mi van az autójával?

— Eladtam egy bontónak.

— Okosan tette. Lerobbant, ócska járgány volt. És ha jól tudom, egyszer már el is lopták.

— Igen. A megélhetési bűnözés eljuthat egészen az ócska járgányokig.

— Érdekes, hogy maga a tolvajjal azóta is baráti kapcsolatban van.

Elegem lett ebből a kellemetlen társalgásból. Megálltam.

— Mi a fenét akar tőlem?

Palotás Ferenc barátságosan vállon veregetett.

— Meséljen nekem Zavarkó Andrásról. Ő még nem kapta meg a magyar állampolgárságot.

Említettem már, hogy kritikus helyzetekben okosan tudok rögtönözni.

— Gyermekkorom óta nyűg a vállamon. Folyton szívességet kér tőlem, már mezítlásos korunkban is csak fizikai fölényem fitogtatásával tudtam beerőszakolni az utcai focicsapatba, ahol a jobb half helyén ügyletlenkedett, itt csinálta a legkevesebb bajt. A mai magyar labdarúgásban ez középpályás posztot jelent...

— Minket a mostani kapcsolatai érdekelnek.

— Kesztyűket árusít.

— Milyen kesztyűket?

— Fehéreket. Sebészeknek, zsokéknak, gombatenyésztőknek, kofáknak és piktoroknak. Nálam tárolja a mintapéldányokat, mondhatom, hogy igen élénk forgalmat bonyolít le.

— Poros kesztyűkkel?

— Az én fehér kesztyűim egyáltalán nem porosak.

— És azok a páncélszekrényekben?

— Utálom a páncélszekrényeket. Klausztrofóbiás vagyok.

— Tudomást szereztünk több páncélszekrényről. A maga lakása alatt is van egy.

— Semmi közöm hozzá.

— Sokat segített — mondta Palotás Ferenc rendőrszázados. — Vigyázzon magára, és lehetőleg mérsékelje fanyar humorát.

Lemaradt mellőlem, átment az utca túlsó oldalára, ahol rövid szoknyás és tapadó nadrágos lányok striheltek.

Reggel minden magyarázat nélkül kiraktam a kartondobozokat a körfolyosóra. Zavarkó András felháborodott, kicsit hápogott, aztán sértődötten levitte a kesztyűket a szemüvegboltba. Ettől kezdve odajártak a vállalkozók, biztos vagyok benne, hogy Dominika örült a látogatóknak.

Vele legközelebb az olcsó kenyerek és péksütemények boltjában találkoztam. Az itteni árut állítólag a kábítószer-elvonókúra gyógyuló páciensei állítják elő, a kenyerek puhák, ropogós héjúak, a péksütemények jóízűek és tényleg olcsóbban kaphatók, mint mástutt. Dominika három sajtos kiflit vásárolt, én fél kiló kenyeret. Egymás mellett álltunk, megkérdeztem tőle:

— Hogy halad a tanulmányaival?

— Tűrhetően — mondta vidáman. — És a boltban is szépen be rendezkedtem. Ming beszereltette a tűzhelyt, asztalt, ruhafogasokat is hozatott, meg két fotelt, és a páncélszekrényt is megszoktam.

A fülébe súgtam:

— A rendőrség számon tartja a páncélszekrényt.

Dominika kezében megállt a sajtos kifli.

— Maga honnan tudja ezt?

— Kapcsolataim vannak a felsőbb körökben — mondtam jelentősegteljesen.

— Szólnom kell Mingnek — rebegte Dominika, és kisietett az olcsó pékáruk boltjából.

Én kényelmesen ballagtam haza, és mivel a vállalkozók már nem zaklattak, ismét rákaptam az országos napilapok rendszeres

olvasására, de még így is unatkoztam egy kicsit. Aztán egy délelőtt három ideges koppanás hallatszott a talpam alatt.

Lementem Dominikához. Az egyik fotelban ült, a másikban Ming kuporgott keleti nyugalommal, soványan és sárgán. A bútorok között két egyenruhás rendőr kútáskodott Palotás Ferenc rendőr százados felügyeletével.

Dominika fényes szemekkel nézett rám, és azt mondta:

— Jobb, ha maga is itt van. Tanúsíthatja, hogy a hatóság emberei nem találtak itt semmiféle tiltott holmit.

— Nyissa ki a pánccsaszekrényt — mordult rá Palotás Ferenc.

Dominika megforgatta a nagy rézkereket, kinyílt a vastag vasajtó, feltárta az ártatlan ürességet, a pánccsaszekrényben csak két fehér kesztyű, egy sebészkesztyű és egy csipkekesztyű volt gondosan elhelyezve, közöttük egy piros tojás.

Palotás Ferenc, ahogyan azt az Irányi-Literatúra klubban mondani szokták, szúrós szemekkel nézett rám, azután mégis Minghez fordult.

— A tojás hogy kerül ide?

— A nyúl hozta. Húsvétra.

— A kínaiak is ünneplik a húsvétot?

— Nem. De most van a Nyúl esztendeje.

Palotás Ferenc köszönés nélkül távozott rendőreivel, Ming felállt a fotelból, kezét fogott velem, és azt mondta:

— Maga rendes ember. Lehet, hogy egyszer meghálálom... Zavarkó nevű barátja viszont túl zajosan dolgozik. Eltanácsoltam a környékünkről.

— Nekem nem fog hiányozni.

— Azzal a másik barátjával..., azzal a Leonyiddal viszont szívesen megismerkednék alkalomadtán. Maga kiváló novellát írt róla.

Igazából meghökkentem, és bambán azt mondtam:

— Tulajdonképpen nem barátom...

Ming csöndesen folytatta mondókáját.

— Ha minden jól alakul, lehet, hogy megveszem a maga lakását is.

— A lakásom nem eladó!

— A piaci ár kétszeresét fizetném érte. Esetleg a háromszorosát. Rágyújtottam egy cigarettára, húztam az időt, majd azt mondtam:

— Megfontolom. Alkalomadtán.

Ming elbúcsúzott, ott maradtunk Dominikával, néztük egymást, aztán az öreg pánccsaszekrényt, később szórakozottan kezemre húztam a sebészkesztyűt, Dominika meg felhúzta a csipkekesztyűt. Közben arra gondoltam, hogy ez a Ming valójában nagyon rokonszenves jövevény, ezen a tájékon igazán nagy dolognak számít, ha egy komoly üzletember megbecsüli az irodalmi műveket, sőt hitelesnek tartja az írásaimat.

Üzenet

*Három kereszt a földben. Üzenet.
A két szélső test összetöretett.*

*Kettő csak csont. A sírjuk névtelen.
A jobb hitére ígért védelem.*

*Akit középen láttak, asszonyok,
az harmadnapra él. Feltámadott.*

*Kételkedés. Már akkor is. Mint bennünk.
A hit nehéz. Negyven nap. Teste eltűnt.*

*Kereszteket kell hordjunk, lelkeinkben.
Előbb lesújt, majd fölemel az Isten.*

*A névtelenek száma számtalan.
„Melyik lator vagy?” — kérdem önmagam.*

Összefonódás

*Szavak fonódnak össze,
„Én Istenem...”
a „mért hagytál el?” csöndje,
kérdése lenn
mibennünk éled. Élő,
mint Új-ban Ó.
Feltámadása ékkő,
forrás, folyó.
Vergődünk benne, Túltra,
s belémerül
a súlytalanok súlya.
Másféle úr
a mérleg serpenyője.
Billeg, kileng.
Nyelve mutatja: föl, le.
A semmi lent,
és fönt az elmúlt ólom-*

nehéz napok.
Még élek. Forgolódom.
A Szent Halott
lepelben, trónon. Égő
palcát tör-e
fölöttünk, mint Ítéző,
mert nincs köze
szögekkel vert utakhoz.
Ellúz? Fogad?
Hét harsonaszó. Hangos.
Volt arcokat
idéző a pallós. Lángol.
A test remeg.
A tört-szavú világból
lélekképek
szakadnak fel. A csonka
rések között
szétfeszített számlap, óra.
Kemény közök.
A megszakított csöndbe,
az Újba új
szavunk fonódik. Pőre.
Mélységbe hull.
A mutatók mind állnak.
Eső csorog.
Én vérzek, mint egy állat.
Nem vádolok.

Még mindig a népi kéziratosokról

ERDÉLYI ZSUZSANNA

Született 1921-ben Komáromban. Néprajztudós.

A Vigilia '98 decemberi számában szóltam a népi kéziratos énekeskönyvek/füzetek jelentőségéről, egy-egy falu, vagy kistáj laikus vallási gyakorlatában betöltött szerepéről. Kiemeltem személyhez kötöttségüket, az „Írtam én...” bejegyzések mögött föllehető valóságtartalmukat, egyszersmind a népének- s az áhítattörténet számára hasznosítható forrásértéküket. Jelezttem, hogy egyre nagyobb gondot fordítunk rájuk. Rejtett tartalékjaikat a korunkban előretörő kultúrantropológiai irányzatok vizsgálódási módszerei és elemzései fölfedhetik s emberközpontú szemléletükkel láttathatják. Jómagam már évtizedekkel ezelőtt túlléptem a pusztán csak a zene- s a szövegfilológiai értelmezésen, és elkezdtem a „Mondja csak Kedveském miért...hogyan...” kezdetű kérdések feltevését. És a „Kedveskéim” mondták és egyre lelkesebben mondták, egyre pirosabb arccal és egyre csillogóbb szemmel felejtkeztek bele saját szavaikba. Mindenféle agyi terelgetés nélkül hagyták áradni e szófolyamot tetjén a múlt hordalékjával, egy hosszú élet lelki és gondolati tartalmaival. Ezen tartalmak és egyéb törmelékek alapján összeállt egy istenes ember belső képe, sorsformálta alakzata. S a gyűjtő nemcsak egy öreggel kalandozik el az emlékezés nyomvonalán a lélek régióiban, hanem a falu kínálta lehetőséggel élve többel is. A több jellemző jegyei érvényesek lehetnek egy-egy közösségre is. Egy házból még nem következtethetünk a falu képére, de többől már igen. A gyűjtő valójában a sokszor már pókhálós agyi padlástérben kotorász, s ezzel előáshatja a rejtekes javakat. Örvend is neki, de megörvendeztetni az akadozót is, mivel tudatosítja benne, hogy milyen értékek hordozója-őrzője. Ezzel elhomályosodó én-képét élesebbé teszi, s szunnyadó fontossági tudatát élesztgeti. Hogy ez mit jelent a család és a faluközösségben peremre szorult/szorított öreg számára, az egyértelmű. A kívülről jött megbecsülés-elismerés rangot ad, s megszilárdítja a gyakran már leírt öreg családtag helyzetét. Keserves dolog maga az öregség is, de még keservesebb a semmibevevés. „Ja, a mama, szegény, hiába is kérdezi, kár fáradnia vele...” hallunk ilyen és hasonló lélekemelő kijelentéseket. Aztán nem győznek csodálkozni, hogy a jó szóra, szép szóra az IQ nélkülinek gondolt mama veri a fiatalokat. A parázs is akkor kap lángra, ha oxigént kap. A szeretet, a törődés oxigénje nélkül a lélek pislákol s ha fényét veszti az egyik, tompul a másik is, tompul az agy s önmagába süpped, végső fokon a bugyutaság látszatát is keltheti. A gyűjtő akkor végzi munkáját jól, ha nem csak szaglászó szakmász,

aki pusztán az anyagra összpontosít, hanem kissé pszichológus is, aki a lelket is célba veszi. Ma már tudjuk, mit jelent a pszichoszomatikus kölcsönhatás. Négykerekű kocsit két szélső kerekén nem haladhat. Valahogy így van a lélek és az agy két-két kerekének egyszerre mozgásából megtett út, elért eredmény. S hogy a képnél maradjunk, végül is milyen energia viszi előre a szekeret? Az érdeklődés, a szeretet. S ki ül a bakon, ki jut tovább? A gyűjtő s a tudomány mindazzal, ami a szekérre halmozódik. És az adatközlő, az öreg? A szekér? Ő is jól jár, mert végre kihúzzák a kocsiszínból, újra gördülhet s végigjárhatja az egykor oly kedves utakat, tájat. Kiderül, hogy nem esik ki a kereke, nem törött ki a küllője, még használható, tehát hasznos...

Jómagam az archaikus népi imádság műfajának föltárásával egyidőben éreztem szükségét annak, hogy a századokon át szinte rejtekezve folytatott gyakorlatnak az egyénhez, a közösséghez való érzelmi töltését is fölmérjem, s történelmi fejlődésében formálódott funkciójában is lássam. Más szóval: be kellett lépnem az ilyen, suba alatt dédelgetett, hivatalosan nem is létezett hagyományt fönn tartó intim szférába. A népi hitélet olyan védett kamráiba, amelybe az egyház képviselője alig pillanthatott be. Az ember nem értette, hogy e gyönyörű szövegörökséget miért végzik szinte titkon, miért nem beszélnek papjaiknak arról, ami annyi száz év után egy ember gyűjtői magatartására irdatlan bőségben tör elő. Hogyhogy nem közösségi és miért csak egyéni gyakorlat, amikor többen is tudják és hűségesen mormolják a meghatározott időszakokban. Hogyhogy még „jó pajtások” sem hallották egymástól sohasem. Sok-sok nyitott kérdésre kerestem a választ, hogy fölfedjem ez ismeretlen szellemi területek, amiképpen Pais Dezső meghatározta — terra incognita, incognita spiritualia — titkait. El kellett jutnom a népi vallásosság eleddig nemigen bolygott, nem bolygathatott tartományaiba, távol eső régióiba is.

Hát így kezdődött, így halmozódtak a miértek, és gyűltek a válaszok, a föltérképezéshez szükséges adatok. E kutatói magatartás nem szorítkozhatott csak egy adott műfajra — a népi imádságokra —, hanem kiterjedt a népi szent költés más megnyilatkozási formáira, elsősorban szokásköltészeti emlékeire s hangsúlyosan a Mária-énekekre. Az egyházi év ünnepeit körülvevő műfajok gyűjtését, beleértve az emberi élet nagy fordulói formálta hagyományát is, még Lajtha Lászlóval kezdtük az ötvenes években, s halála után (1963) is folytattuk gyűjtőtársammal, Tóth Margittal, mígnem aztán önálló kutatási területemmé vált. Mivel Lajtha-csoportbéli munkám a gyűjtésadta szövegek filológiai-történeti-funcióbéli elemzése volt, korán fölkeltették figyelmemet az öreg énekesek memóriabéli támaszát szolgáló népi irományok: könyvek, füzetek. Így vettem kézbe e különös alakú, paraszti kéziratosokat, amelyek azon idők, vagyis az ötvenes-hatvanas évek kényszerű szakrális absztinenciája folytán általában fiókok mélyén pihentek.

A nép dugta őket idegen tekintetek elől, amiképpen dugta belső világa keresztény tartalmait, a gyűjtő meg, kevés kivételtől eltekintve, nem pislanthatott be ezen zugokba, nem léphetett az ideológiailag ingoványos területre. Lajtha László és az általa alapított vezetett munkacsoport viszont kivételesen léphetett, kényszerű politikai alku kiváltságaként, a háború utáni etnomusicológia számára nagyjelentőségű privilégiumaként. Minket nem kerítették körül tilalomfákkal. Lajtha gyűjtői szabadsága nélkül bizony sok hetvenes-nyolcvanas éveiben járó kiváló énekes vitte volna sírba tudását, amelyet a múlt század utolsó évtizedeiben még a zavartalanul virágzó paraszti kultúra szent hagyományai alapoztak meg. Hogy mit veszíthetett volna a szaktudomány, azt az 1956-ban megjelent *Sopron megyei virrasztó énekek* című nagy monográfia gazdag énekanyaga, számtalan 16-17. századi eredetű éneket tartalmazó gyűjteménye árulja el.

E szó szerint paraszti kéziratok azért érdekelték szövegfilológiai is különösképpen, mert eleinte nem álltak, nem is állhattak az érdeklődés előterében. A tudós kutatás elsősorban a literátorszintű nyomtatott és írott történeti énekeskönyvek megismerésére törekedett. Erdélyi Pál múlt század végén elkezdett föltáró munkáját Szabó T. Attila néhány évtizeddel később folytatta, s eredményeit 1934-ben közzétette. Mindezt Stoll Béla teljesítette ki 1963-ban megjelent hatalmas bibliográfiájával, amelyben 883 tétellel s számtalan kisebb egységnyi — néhány leveles — emlékekkel mutatta be az 1565 és 1840 közötti kéziratok énekeskönyveket és versgyűjteményeket. Ez a szám nem végleges, mert Stoll Béla azóta sem állt le a fölméréssel. Jómagam is rendelkezésére bocsájtottam archívumom darabjait. Újabb és újabb emlékek bukkannak elő s bukkanhatnak elő a történeti Magyarország területéről is, az immár kedvezőbb légkörben. Az ötvenes években Klaniczay Tibor ugyan átnézte a monarchia utódállamainak nagy könyvtárait, de sok forrás — főleg a magánkézben lévők — rejtve maradhattak előtte.

Mindez fokozottan érvényes a napjainkig nem nagyon kutatott paraszti/köznépi kéziratok állományára. Minőségi, mennyiségi mutatóinak meghatározása majdhogynem reménytelen vállalkozás, főleg ha a trianoni szétszabdaltság gyűjtési lehetőségeire gondolunk. Mégsem mondhatunk le róla, tudván, hogy ez nem egyemberes feladat s látván a politikai légkör lassú derülését. Feltételezzük, hogy az újabban aktivitásba lendülő gyűjtőmunka során sok lappangó írásos emlék kerülhet felszínre s legalábbis lajstromba. Őrzőik ugyanis nem szívesen adják oda még életükben. S ez érthető. Ragaszkodnak hozzájuk, hol az elődök iránti kegyelemből, hol meg máig is tartó használatuk miatt.

Aligha véletlen, hogy a paraszti kéziratok nem estek a történeti kutatás körébe, s állományuk föl nem fedett szellemi örökség maradt. Magyarázata tapasztalatom szerint az, hogy ebbe a tarto-

mányba a mi nemzedékünk léphetett be. Az a gyűjtő, aki már közvetlen, személyes kapcsolatba juthatott az adatközlővel, vagyis a találkozás és a munka már az énekes otthonában zajlott le. A tűzhelymeleg, a saját kemencepadka, jó időben az ámbitus padja, vagy az öreg szederfa alatti lóca a gyűjtő és a nép gyermeke „munkaviszonyát” ember-ember kötődéssé hevítette. Ebben az izzóbb légkörben nemcsak a lélek nyílt meg s készítette az emlékezet erőlködését a mélyre süppedt múlt valóságelemeinek a felszínre hozásában. Nemcsak a kamra ajtaja nyílt ki a pihentetőnek szánt kínálás készségéből, hanem megnyíltak a sifonér vagy a sublót fiókjai is. Előszedegették az avitt irományokat, s előszedegették a paraszti énekanyag terjesztését elősegítő aprónyomtatványokat, az ún. ponyvákat is. Ezek funkciójuk folytán a félnépi-köztes irodalmat is megjelenítik. Nem pusztán a szóbeliségben élő énekeket rögzítik s mentik át a múltó lebegő hagyományt a jövő számára, hanem az irodalom főcsatornáiból is leágaztatnak jó néhány kanálist, s juttatják el a nép közé közhasznú, nevelő-ismeretterjesztő céllal. Hogy miféle irodalom volt ez, miféle népművelő szerepet játszott, szóval mi mindent ágaztatott le a magyar és a világirodalom alkotásaiból, arról Pogány Péter bencés tanár kollégánknak *A magyar ponyva tüköre* című érdekesítő könyve részletesen beszámol (1978). Sajnálatosan nem készíthette el a vallási ponyvákkal — vásárokon, búcsúkon földre helyezett ponyvákrol árusították őket, innen a neve — foglalkozó művét. Ezt személy szerint is hiányolom, mivel engem elsősorban a szakrális témájú ponyvák érdekelnek. Kutatásaimnak ezek adják azt a háttérre vonulatót, amely a hitbuzgalmi irodalom lefelé áramoltatásának eredményeként formálódott ki. Persze nemcsak annak eredményeként, hiszen a ponyva közvetlenül is hathatott, elsődlegesen is működhetett. Nem egy nagy tehetségű népi szerző, előénekes, búcsúvezető, gyakran szentember, saját alkotásait is megjelentette. Föltűnteti a nyomtatás helyét, idejét s teljes szerzői öntudattal meg is nevezheti magát a versfőkben, amiképpen a jászladányi híres neves szentember, Orosz István (1838-1922) tette. Akaratlanul is utánozva ezzel a középkor alázatos anonymításából előmerészkedő 16. századi szerzőket. A katolikus ferences szerzetes, Vársárhelyi András vagy Szabatkay Mihály éppen úgy fölfedi kilétét, amiképpen a protestáns Szkhárosi Horvát András vagy Borne-missza Péter híres *Cantio optimájának* utolsó szakában. És Csáti Demeter és Tinódi Lantos Sebestyén ugyanezt teszik, pedig nem sokkal korábban a kódexmásoló-fordító szerzetesek még maguk előtt tartották a névtelenség függönyét, s csak imitt-amott kukkantottak ki mögüle.

A közvetlen személyes kapcsolaton alapuló és ezzel nem is sejtett szellemi és tárgyi emlékeket eredményező gyűjtési mód szakmabéli fejlődési fázisnak tekinthető. Mint említettem, a mi nemzedékünk már házhoz ment, s fészekalji meghittséget válthatott ki.

Ki-ki kapcsolatteremtő képességének megfelelően hozott létre gyümölcsöző együttléteket. A század elején nagy elődeink, Bartók, Kodály, Lajtha egy-egy fölkeresett községben meghatározott helyre kérte a jónak ítélt énekeseket: plébániára, iskolába, gazdatiszti lakásba. Ki mit tudott, elénekelt, jobbra névtelenül. Sokszor csak neve, kora szerepel az adatok között. Ilyen körülmények között nem alakulhatott ki a lélekmelengető, keringést-émlékeztet serkentő légkör. Még kevésbé alakulhatott ki személyes kapcsolat a múlt század tudós gyűjtőinél, mint például Erdélyi János vagy Erdélyben Kriza János esetében. Ők gyűjtési fölhívások révén nyerték anyagukat a vidéki értelmiség közreműködésével. A nemzeti érzés s a föllendülő irodalmi népiesség reformkori elkötelezettjei vállalták az anyag összeszedését. Az unitárius püspök, Kriza János elsősorban papjait mozgósította. Sebestyén Gyula regősenek-gyűjtésénél már az átmenetet jelenítette meg: gyűjtői jobbra a tanítók voltak, de különösen jelentős szövegek, mint például a búcsúi vagy dozmati regősmisztérium, ill. ének hatására, személyesen ment ki, hogy a nagyértékű emlékeket fonográffal is rögzíthesse.

A folklór ilyen gyűjtési módozatai során a féltve őrzött kegyes emlékek nem is lopakodhattak elő szunnyadó helyükről. A gyűjtés célja kezdetben a hagyományanyag volt, s az anyagot megőrző, továbbító ember egyénisége, személye a háttérben maradt a filológia elsődlegessége mellett.

Számomra, mint utaltam rá, az archaikus népi imádságműfajjal való találkozás (1968) hozta meg a műfaj intimitásából adódó meghittebb, emberközeli gyűjtési hangulatot. Az ilyen éjszakába nyúló, szinte már zsolozsmázó sustorgásoknak lehetett aztán eredménye sok száz tekercs, kazetta ének- és imádságsszöveg, a járulékos tudati és lelki háttér, továbbá jókora mennyiségű ponyvaanyag, kéziratos s régi hitbuzgalmi kiadvány. Összességükben egy nem is olyan régen még őszinte vallási élmény főnntartotta laikus jámborságnak bizonyítékai.

A nehézkes írású, semmilyen helyesírású, torzult szavú népi kéziratosokat semmiképpen sem moshatjuk össze a kántortanítók írta-összeállította énekeskönyvekkel. Az utóbbiak száma különösképpen a 18. században ugrott meg a török utáni konszolidáció következményeként s kellő mennyiségű énekeskönyv hiányában. A kántorok egyrészt rögzítették az élőszavas hagyomány énekeit, másrészt meg másolták a hivatalos énekeskönyvek, a *Cantus Catholici* (1651) újabb és újabb kiadásainak leginkább használt szövegeit. Erdélyben Kájoni János *Cantionale Catholicum* (1676, 1719) énekgyűjteménye járt kézen-közhöz. A paraszti kéziratosokban fölfedhetjük azt a kántortevékenységet, amely követi az egyházi évritusrendjét. Fölfedhetünk még olyan régi irodalomtörténeti értékű énekeket, amelyeket előző korok kéziratosaiából másolhattak ki a gyűjteménybe. E gyűjtemények spirituális erőtere messzire ha-

tott. Meríthetett is anyagából saját használatára valamelyik búcsúvezető vagy előénekes, s éltette kisközösségi háziáhítatai során. S mindezeken túl olyan énekekre is bukkanhatunk e paraszti irományokban, amelyeknek nem leltük forrását, nyomát. (Megjegyzendő, hogy még a magasszintű kántorgyűjteményekben is bőven akadnak nem adatolható énekek, mint például a sokat emlegetett *Vépi Énekeskönyv*ben.) Feltehetően egy adott táj, közösség tagja lehetett ezen énekek szerzője, a Bálint Sándor-i „népi szörzés” alkotója, aki környezete igényére, vagy saját vallási élménye kifejezésére ragadta meg a sercegő lúdtollat. S itt jutottunk el a kérdés lényegéhez. A paraszti énekeskönyveknek az értéke a népi kegyesség hőfokára, érzelmi telítettségére, igényességére, szövegmothóságára — „...köll, hogy válogathassunk az énekekben, nem igaz?...” — és még sok mindenre utal, például: hozzáállás, belső tartás, az örökölt tudás megbecsülése és tisztelet az átörökítőkkel szemben. S ekkor még nem is szóltunk az egyéni indítékokról, az „...ezt az éneket azért szeretem különösen, mert...”, s máris megjelenik a színen a múlt valamely mozzanata, maradandó emlékü története vagy egy kedves személy alakja. Egy másik ének meg másféle emléket hordoz, azért kedves. Az ember azon veszi észre magát, hogy nem egy, nem két, hanem sokszor több ének tartozik a lélek közelében elhelyezkedők s ezzel az életmenetbe illeszthetők, a múlt egyes szívbeli alkalmait megjelenítők sorába. Hosszan lehetne foglalkozni a paraszti áhítatban használatos énekek szerepéről a liturgián, sőt a paraliturgián is túl terjedő hatásáról. Az ének oldott, fölemelt, emlékeztetett, meleg burokkal vont be az akár a Mária szobra előtt egyedül térdepelőt, akár a tiszta szobában összegyűlt áhítatoskodókat. S ez védelmet adott a léleknek, s erősítette a testet is.

Ha ilyen énekeskönyveket veszünk a kezünkbe, mindezt belénk látjuk. Látjuk azt a paraszti múltat, amelyet már fölfalt az idő, s amelyben, ahogy mondják: „... már a kántor sem nyomja úgy az ének alá az orgonát, mint régen. A szívünket tépte ki...” Ragaszkodtak ezekhez a szívettépő énekeikhez, amelyeket könyveik őriztek. Az újabb énekeskönyvek bevezetése ártott a laikus hagyománynak. Jó énekesek hallgattak el, „...mert a nyelvünk nem járt az újra”. Lélekben elanyátlanodtak, s nemegyszer mondogatták, mesélvén nekem például a *Szent vagy Uram* hivatalossá tétele okozta zavarodottságról: „Minő gondom vót nékem...” Gond bizony, ha egyik kézbe belesimul a régi, a megszokott, a lélek rezdüléseit követő öregkönyv, s a másik kéz meg próbálja elfogadni s tartani az újat, de sok-sok idő kell, amíg ki tudja nyitni s lelket lehelni bele. Erre emlékezve joggal hangzik el a sóhaj: „Minő gondom vót nékem...”

Hasonló gondja volt Holl Bélának a *Vépi Énekeskönyv*vel, amiképpen erről már a decemberi Vigiliában szóltam e gyűjteményből közölve s folytatva a januári számban olyan énekeket, ame-

lyeknek se gazdája, se hazája. Más szóval: a legszélesebb kitekin-tésű népénekkutatónk sem tudta adatolni az 1731-es *Vépi Énekes-könyv* bizonyos darabjait. Anyagom származásbéli talányaiban mindig hozzá fordultam, amikor már a rendelkezésemre álló gazdag szakirodalom sem tudott eligazítást adni. Holl Bélát e különös énekgyűjtemény, melyet Mesterházi Miklós iskolamester/rec-tor állított össze Vépen, nagyon is érdekelte. Hosszú időn át ma-gánál tartotta, keresvén az énekek eredetét és előfordulásait. Sok-nál hiába kereste. Szükséges fogódzót nem talált. Szerzőik iskolá-zottsági szintje változó, s ez jó. Szélesebb néprétegek vallási akti-vitását jelzi. Ezért is szándéksom a *Vépi Énekeskönyvből* ezen, a szakkutatás számára ismeretlen énekeket közreadni. Hátha valaki találkozott már velük, s segít nekünk adatolni őket. Ez alkalom-mal a nagyhét eseményeihez kötődő énekeket hozzuk, ezzel el-lenpontozzuk a Vigilia decemberi-januári számában megjelentetett karácsonyi ünnepkör énekeit: a krisztusi születés magában hor-dozta a halált, a megtestesülés a megváltást, egyszersmind a bol-dog anya s a világ örömét, a fájdalmas anya s az egész természet gyászát.

Eddig megjelent szövegközléseimben a most közöltek nem sze-repeltek. Kivétel a „Tavul ligy Virginya...” kezdetű különös szö-veg, amely Holl Béla szerint csak Paksi Márton György 1760-as kéziratosa énekeskönyvében fordul még elő. A győri múzeumban őrzik, szintén dunántúli, mint a mi Szombathely melletti gyűjte-ményünk. E ténynek van jelentősége, de erről legközelebb szó-lunk. Paksi Márton György és a vépi rektor egy számukra még elérhető, régi szövegforrásból meríthettek. A régi magyar iroda-lomkutató, Varjas Béla, elfogadta azon nézetemet, miszerint az ének versformája, szótagszáma, rímképlete alapján négyesrímmű ti-zenkettes, vagyis 16. századi eredetű. — És ehhez hozzávehetjük, hogy a virginál virágkora e században volt. — Logikája és mon-danivalója a későközépkori passiójátékokhoz köti, epilógus-funk-cióban élteti. Mi is most annak szánjuk, mintegy életre keltjük egykori szerepkörében, hogy filológiai értékét újra kiemeljük.

Az énekeket ez alkalommal is szöveg híven közöljük a már megismert rövidítéseivel. Például: Iñ: Isten, by: ban-ben, sz.: szent stb. és sokszor rendhagyó ékezeeteivel.

Kérem, fogadják szeretettel a köznépi áhítat ezen jeles alkotása-it, egyidejűleg a szakrális néphagyomány, úgy tetszik, ismeretlen emlékeit. Jelentőségüket nem befolyásolja, hogy kántorkönyvben vagy népi kéziratokban rejtekeztek mostanig. Fontos, hogy révü-kön fennmaradtak és hogy egyáltalán — voltak! Voltak ilyen éne-keink, és voltak szorgoskezü betűvetőink, akik hangoskodás nél-kül éltek elkötelezetten, és sokat körmöltek szép csöndesen.

„...mert Krisztus öleték”

Vépi Ék. 105.
(Nóta jelzése nincs.)

KRISTUS KÍN SZEN
vedisirül és az ű kerserves.
FELFESZÍTÉSIRÜL
való szép Énekek ez kiss Részben találatnak
Az szent
BŐÍTÍ NAPOKRA

Tavul ligy virginya mert Kristus öleték,
tavul ligy orgóna, mert barány nyuzáték,
ne légyen vigásság nap bé sötitedik,
nem kől barsony ruha királ le vittetik.

Oh mely nágy változas, mely nagy méltatlanságh,
minimő pusztulas es nagy Iszonyuságh,
Iñi erősség örökin valóság,
nagy kinozást szenved merő ártottlanságh.

Most ez világ széne szentén elváltozék,
semmi io rendforma benne nem tártatik,
termiszetnek mondgya má fél zavártatik,
mert Istennek fia szörnyen kinoztatik,

Nézzed az keresztfán ő föl feszéttetik,
lánczávol oldala átol verettetik,
tővissel szent feie meg koronáztotik,
győnge szép szent Teste vérrel öntőztetik, Amen.

Vépi Ék. 144-145. o.
(Nóta jelzése nincs.)
Sehol nyomát nem
találtam, Hol Béla se. A
Patris sapientia késő
középkori eredetű
parafrázisának tetszik.
Hol Béla e szöveghez
csak ennyit tesz hozzá:
„Középkori?” Nyugodtan
mondhatjuk, hogy: igen.

Atyának bölcsessige Iñi Igásságo,
Christus Jesus mi Urunk, sidoknak arúltatik,
ázonnal meg fogatik, erőssen kinoztatik,
ű.sz: haja tipetik, kötőzvő győtröttetik.

Az nagy Csőtörtők estve, az vigh vacsorát szérzé,
evék, ivék lakozik gyakran meg szomorodék,
Tanítványit biztata, es Judast is tanita,
labokat mosogattya, Test virit oszta

Az kenyeret föl vive, meg álda és meg szegi,
nekik ada ezt mondván Ez ugy mond az én Testem
ki értetek adátik és igen meg rontátik,
ezt vegyétek egyitek, en Emlikezetemre.

Az pohart is föl vivin, meg alda nékik áda,
ebből ugy mond minnyajon, mastan ti is igyátok,
mert ez az én sz: virem, ki érteték ontátott,
es sokaknak bűnőkért, csöppigh ki bocsáttotik

Vacsorának utanno, az Dicsiretett monda
(?)..kérben elindula imadságro Járula,
buzgosaggol könyörgő vires vereitik rula,
az földre le hul vála, ú Szent Atyát imadá,

Én Menyei Szent Atyam, ha lehetsiges nálod,
Távozzék el en tülem, ez szenvedis poháro,
de it nem az én kedvem, ha nem szent ákarátod,
mert noha az Test gyárlo, kisz az én lölköm kinra,

Imadságnok utánno serkenti Tanitványit,
Szüntelen vigyáznának, es hogy imadkoznának,
meg ne botráncóznának, es űk el ne esninek,
de hogy meg maradnanok, erős hitben lenninek. Amen.

Nagy pintekre Passio utan mondandó 3 szor
Christus Artotlan Barány, az keresztfán megh hala,
nagy engedelmes vala, az rettenetes kinban,
bűneinket viseli, Pokoltul meg menti,
Irgálmaz minékünk, Oh Jesus, oh Jesus; Könyörül mi raitunk
Haromszor kől él Repetalnyi
Christus ártatlan bárány az Keresztfán megh hala

Vépi Ék. 126-127. o.
(Nóta jelzése nincs.)
Ugyanezen ének előtt,
kezdete: Jesusunk
Szent halálo, föl indicsá
szévünket... Passionem
Domini etc. áll nóta
jelzésre. Feltehetőleg ez
éneknél ezzel a
dallammal élték, lévén
végig azonos szótag-
sorszámú.

Jesus Sz: Hálálának megh hallád ember litit,
menyei Sz: királnok, szörnyű kin szenvedisit,
könyves szemem, hasat szévem, oh nagy vétkem,
hogy Iñ, szenved értem,

Maganossán az kértben, nagy sőtites eitszakán,
Oláifák közt rőitőkben Orczál földre burulvan,
izzád vérrel nagy búséggel, epedt szével,
Sz: Attyának könyörögh.

Biztattya égiivel, felelmes tánitványit,
lattyó el közelgétnyi halálos ellenséget,
Judas siét, nagy sereggel, Fegyver kézzel,
Christus vérét ontanyi.

Hamis csokkal meg fognyi, Mesterit el arulni,
Jesust harmincz űst pinzért, ellenség kezben adnyi,
gyalazotra nagy kinokra, faidálmakra,
hoher kézby halálro.

Igasságnok szerzőit, hamisságot el nyomiak,
Jesuskunk szép szemillit, rut Torhákkal csunityák,
taszigallak rugodozzák szédalmazzak,
orczul nyákon csabdozzák.

Sok csufolások után, feit róngyos ruhábon,
öltöztetik Urunkat, népeknek csúdaiaó,
az utzákon, piárczókon, városókon,
mindenűt ragolmazzák,

Kű oszlophoz kötőzék, Angyaloknak királyját,
utalatos hoherok, vészszőkkel ostorozzák,
dűhössiggel tehetsiggel, ereikbűl
győnge testit szággattyak.

Vőrös kopot barsonyban, öltöztetik az után,
tővisbűl font koronát, Sz: feiben bé nyomiák,
csúfolodnak, térdet haitnak, űres nád szált,
szent keziben nyuitanak.

JESUS Sz: kinnáidért, kősserves halálođért,
légy irgálmás mi nekűnk, Sz: vired hullasáért,
hiveidnek el esteknek, légy kegyelmes,
szeginy meg térő nipeknek Amen.

Vépi Ék. 123-124. o.
(Nóta) Infinite bonitatis.
etc.

Oh világnok meg valtoja,
romlot életűnk tártója,
kint latott Jesus lélkűnk gyógyitoja,
mert értűnk mentély hálál torkábon,
mellen merűltél, kínok hábjábon,
akartva estél gyilkosok torkábon,

Verik az ártottlan baránt,
gonosz latrokkál egyerant
Sz: haiát tipik valamint buitorjant,
meg is nincsen itt, az ki meg szánnyo,
sok szamos vétkétt az ki meg bánnyo,
gonosz szokásit szevessen el hádgya.

Föld Tenger Egek siriátok,
es cséllágok zokogiátok,
drágo szép Jépus kinnyait szánnyátok,
Ember nem indul szánokodásro,
sőt most is fordul bűnös szokásro,
húrczúlván Jesust így ujab kinzásro,

¹e szakasz kéziratban is
csak öt soros

Az égek gyázbon öltöznek,
es cséllágok Feketednek,
az kegyes Kristus kinnyáin rőpdőznek,
csak ember márad kegyessigiben,
tsak testnek fárod ilyen szent üdőben,¹

Térgy megh oh kereszten lilek,
urád mellyé ály mást kérlek,
Kristus kinnyain szent túsrisre incsed.
az rossz Testedett, mar zabolázd meg,
bűnös lölködett Jesusnak ádd megh,
holtodban hid megh, holtodban úgy áld megh. Amen.

Vépi Ék. 127-128. o.
(Nóta) Sálve mundi
spes Maria, — Menny
föld égh tűz (közvetlen
a kezdő sorok fölött.)

Sirion az égh, sirion az föld,
mely maid lészen fűvekkal zöld,
siriánok az szép cséllágok,
mert szenveded kedves világok,
könyvezenek az virágok,

Ne legyen vidam mi szévűnk,
sirion szánk zokogion nyelvűnk,
szomorkodgyának az Angyálok
mert szenveded ked világok. (?Sic!)

Oh szomoru oh faidolmás,
oh gyaszos nap vágy sirálmás,
halalos hírek édeiin, (Sic!)
im szenved az bűnösőkért,
az büntelen ont piros vért,

Oh szelid barány artótlan,
oh te hatalmas Orószlány,
miképpen meg őlettettél,
nincsene read tekintet,
nincsen ki szollon éretted

Oh feir tiszta lilium,
kit nyuit az Evángelium,
igy kőlle virben főtőznőd,
oh szentsignek nágy példáio,
igy vagy e világ csúdaio,

El enyiszet s elnyugódot,
halálnok fizetet ádot,
ki semmivel nem tartozótt,
értünk ime lőt átkozott,
mellett ra sok bűnünk hozot,

Oh ártótlan nágy áldozát,
ki lőtt érettünk áldozát
lészen kegyelem feiünkön,
el migy túlünk hogy ujónnán
és mig hozzánk meg iői ónnán,

Az náp nem azért nyugszék él,
mintha soha nem iőnő föl,
de hogy hozzón nyugodálmát,
oh JESUS te is el nyugszól,
lelkünknek nyugovást hozol,

Jői föl oh világnok napia,
szépségedet lőlünk vario,
Kel föl hamar koporsobul,
Óh Jesus lélkünk örömő,
örök életünk örömő. Amen.

Vépi Ék.140-141.o.
(Nóta) Meny föld égh
tűz levegő égh

Szép Jesus én údvössigem, jai mennyit szenvedz értem,
Szévémet azzál inditom, ha éddig nem szenvedtem,
Kinaidat vizsgálom, Lőlkömet úgy táplálom,
Jesusot im vérby. találom, magamat neki ajánlom.

Oh világnok meg váltoja, údvössignek még ádoja,
mely mezitelenen nizek, megis Istennek hiszlek,
hogy ugy meg virágoztál, lelkemby. meg ujultál,
nyavalamokat hogy latád, estedet kintul nem szántod;

Latvan Jesusnak kegyelmit, illen buzgo szerelmit,
hasznunkra hogy ha kívánnjuk, Testünket mi se szánjuk,
Jesus drago győződelmem, ád kinaidat szemlilnem,
rossz világtul hozzád térnem.

Vérrel izzád idvőzetűk Szép Jesus iora intőnk,
mink is Jesusért izzádgunk, Sz: viriért virt adgyunk,
Jesus ily izzádaso, bűneink el mosása,
terics Jóra Jesus vére, hogy állunk Iñ. kedvire;

Ostornak az hatát adta, Jesus példáját hadta;
hogy ember magat sárkalla, az bűnt szévből utálla
szévűnket árra vessük, hogy kövesse szomju lelkünk,
fonyát szívűnk meg virágzik.

Jesus Feit tövis szuria, Emberek szévit furja,
hogy az szép Jesust kövessük, kinnyait emlegessük,
Kristus feje virágzék, mert tövis reja nyomatik.
Ha kegyes tagiai leszünk, koronát túló úgy veszünk Amen.

Bőiti Énekek

Vépi Ék. 110. o.
(Nóta) Im elődby jöttem

Oh kegyes pelikány
kinek mellye likadván,
lőlkűnknek éltésére;
kinyuitott kariai,
mind sasnak szárnyoi
foldogal piros vére,

Magad meg álazván,
fűgsz magas keresztfán
iszónyu kinokat szenvedz
ezt tsak én érettem,
noha széved sértem,
sebeidet ujitom,

Én lőlkőm mit mivels,
magadban mit késlels,
sórkeny föl bűneidbűl,
ki megh vágy szoritva,
bűn miát lánczolva,
szabadul meg törődbűl.

Sies az Kristushoz,
kint látot Jesushoz,
mellet im lácz az keresztfán,
ki most te éretted,
bűneidtől szenved,
meg váltott nagy artottlan,

Ki ezt el arulta,
latvan el ájula
iszonyu kin szenvedisin
lelkem el ne árul,
sőtt hozzajo iarul,
enyhics ez epessiged,

Jesus mind ezekért
á sok kinnyaidért,
mit kíváns ezen munkádért,
tudom nem egyebet,
kíváns tsak lelkémet,
néked ajanlo nevet, (?)

Bűnődből ki tisztit,
tőrődből ki segeth,
keresztit ha viseled,
mert az ű keresztye,
nagy kintul le viszen,
az őrók űdvössigre.

Oh kegyelmes Kristus,
kérlek édes Jesus,
bűnős lelkemtől el ne fus,
szomiuhoz én lélkem,
tavoztasd el bűnöm,
mennyekben hogy lelkem jusson,

Drágo érdemedért,
kin szenvedisedért,
az keserves halálodért,
Jesus szerelmedben
vigy minket mennyékben
hogy veled élhessünk Amen.

Vépi Ék. 125. o.
(Nóta) Infinite bonitatis
etc.

Jai meg feszűlt Iñ fia,
űdvösségűnk meg adoia,
koporsoban helheztetik,
az élet meg hál, az Jesus kint vál,
Teremtőnk szenved, mastan érettűnk,
hogy halálával ű meg valcson minket

Kiket ingyen teremttettel,
im attul mas verettettely,
magas keresztre feszítettél,

ártottlan teste, vérrel van föstvő,
tővis feiben, szegek keziben,
ezer sebekben, nincs épség testiben,

Az ki altol teremteték,
meny föld tenger es mindenek,
im annak ingyen kől meg hálnyi,
mindent el szenved, csak io neven vedd,
az te bűnődért, hogy üdvőzécsen
pokoltul meg mentsen, Amen

Boldog Aszon siralma Christus (?) szérelmittől

Vépi Ék. 102. o.
(Nóta jelzése nincs.)

(J)ai szerelmes fiam im mire jutottal,
hoher sidogástul, mikint el táglattál
ártatlanságodban mikint hurczoltattál,
minden barátidtul im mar el hagyattal.

Gonosz sidoságnak, kedvit nem lőlheted,
sok io tételedért im ezt érdemletted
hogy drágo tagaid annyire vereted,
egy Csőppig véredet testedbűl viteted.

Ez e szerelmesem farádcságid ára,
hogy itt feszétettél magas keresztfára,
életem istapia iutottál halálra,
sok kinzatid utan oh Angyálok Ura,

Read mint nézhessen megh epedet szívem,
vérrel burettatott oh kőserves hivem,
meg holtál ugy látom oh egyetlen edgyem,
éretted banotom oh mikint szenvedgyem.

Piros szép Clarisom édes Ártatlányom,
te voltál életby. minden vigasságom
nem vala mind addig banatom, faidalmam,
valamig előttem voltál, fényes nápom.

Egek alkutoja, vérby. fágyatt tested,
jai tővissel rakva te drágo sz: fejed,
szegekkel ligátva, labod es sz: kezéd
vérby. fordult im mar minden ékessiged.

Sirjatok Angyálok, mert ime lattyátok,
Sok kinokby. megh holt menyei Urátok,

jazby. öltözzenek, tündöklő Csillagok
 eget bé buricsák sötites homálok.

Csöndessen rágyágo finyes náp sugárát,
 ma Gyázban buritsa né mutassa magát,
 hold világ Szomorun fordicsa homálát
 mert ime megh öltik ez világnok urat.

Gyöngé ikes szűzek im meg holt mátkátok,
 kiért kiservessen méltán zogokháttok,
 Adamnak fiai jai velem sirjatok,
 férfiak Aszonyok velem bánkodgyáttok

Az egisz föld szénén, terjedet virágok,
 ez szörnyő eseten tiis hervadgyatok,
 hegyeken völgyéken csurgó szép patákok,
 tiis folástokby. vissza fordúllatok

Szomoru banattúl teremtettt állatak,
 valáhol ez széles földnek szénén vádtok,
 velem én fiámon jai szomorkodgyátok,
 ez szörnyő nagy kinon hegyek indúllatok.

Piros Artatlan vir kit hoher ostora,
 az földre bocsátta, az tövis korona,
 jai vérrel burétva az magos keresztfa,
 kin szerelmes fiam ime látom hálva

Az kegyetlen judas mi hasznod volt ebbby.
 Szerelmes fiamat hogy eited kezekby.
 hoher sidóságok megh öltik mérgekby.
 mágadat is eited, karhozat vermiby. Amen

Mas Böiti Comunicálaskorra

Vépi Ék. 356-357. o.

Gyónyom az élő Atyának,
 mindenkor Szűz Mariának,
 Keresztelő Szent Jánosnak
 Szent Péter s pál Apostolnak.
 Inñek minden szentinek
 vallom magamat bűnösnek,

Én vagyok az ki az sárbon,
 arczúl estem rut mocsárbon
 es baromi Abrazatban,
 gyönyörködvin az rutsagban

Nincsen is rutab nálomnal,
bűdösebb vagyok ganeinál,
undokab ovit ruhánál
Csuszo mászo allatoknál,

De az mi nágyobb azt tettem,
Xtusomat meg vetettem,
meg pőkdőzvin, árczul vértem,
labommális rúgnyi mertem,

Jesus ruhait le vontam,
mert az szegint nem ruhaztam,
azzalis Jesust ném szántom,
De mar ezerszer meg bántom;

Életemnek rútságával,
mint hóher ú dárdájával,
Ur Jesusóm oldalával,
ugy bantom Szent Orczájával,

Irigysigneke szegeivel,
labait két kezeimmel,
kereszt fáro feszetettem,
midőn ragalmazast tettem.

Oh Jesusom mit vétettel,
hogy hegyre terhet emeltél,
Széginsiget akkor kertel,
de túlem semmit nem filtél,

Szanom banom sok vétkemet,
Orvosra biztam sebemet
Kirem szent údvőzítőmet,
adgya meg egissigemett Amen.

* * *

Alia. Communis Cantio.

Vépi Ék. 355-356. o.

Oh kegyes Ur Iñ, tekincs reánk menybűl,
kik hozzád kiáltunk keseredet szévbűl,
mencs meg életűnket az sok undok bűntűl
nagy kegyelmedbűl,

Légy Jesus oly kedvel hozzánk romlatákhöz,
mellel rigen voltál magyar Atyainkhoz,
az kik folamodtak ugy te irgálmádhöz,
mint erős Oszlophoz,

Eleink közt forrót szeretet Josággál,
az Romai sz: hit Fémlett igássággal,
Inñek szolgáltok szorgálmattossággál
Lelki josággal,

Sok szép Templomokat, eleink rákadták,
Isten szenteinek tisztóletet ádtak,
Jesusunk Annyához buzgo szével voltak
azert így jártok.

Mást vagyunk rakodtak, minden nyaválakkál,
testünkis erőtlén szívünk faidalmival,
ellenségünkis ront ű hatalmavál,
néha kárdgyával,

Mar kegyes Jesus térgh meg kegyelmedre,
rigtűl fogva szokott kegyes Tőrvinyedre,
add hogy egy hitben illűnk sz: kedvedre,
őrók életre,

Oh Jesus nem nagyobb bűnűnk irgálmódnál,
sem több rosszszasagunk az te jó voltodnál,
kinek egy székrájó tisztab ez vilagnál
undokságánál,

Igaz meg terisre, vezesd Irgálmadat,
Penitentziáro, szegil másasztoddál,
ki értűnk fizettél keserves kinoddál,
szent haláloddál,

Décsertessél Jesus, ily szándíkot ádván,
keves napiainkat meg terisre tartván,
sz: nevedet áldgyuk te hozzád kialtván,
halakot advan. Amen.

LUTHERÁNUS-KATOLIKUS KÖZÖS NYILATKOZAT A MEGIGAZULÁSRÓL

Amikor január végén Rómában jártam, az első utam a Keresztény Egység Pápai Tanácsának hivatalába vitt, mert tudomásomra jutott, hogy a Tanács Information Service című hivatalos lapja közölt egy hónapok óta várt történelmi jelentőségű ökumenikus dokumentumot: a megigazulásról szóló lutheránus-katolikus *Közös Nyilatkozatot* (*Joint Declaration on the Doctrine of Justification*). Ezt a Nyilatkozatot a Lutheránus Világszövetség és a Római Katolikus Egyház által kijelölt teológiai vegyesbizottság dolgozta ki és 1998 júniusában mindkét fél felelős egyházi vezetősége elvileg jóvá is hagyta.

A *Közös Nyilatkozat* eredetére vonatkozóan jó tudnunk, hogy a vegyesbizottság már 1993-ban elkészített egy közös szöveget. Ez a szöveg összefoglalja a több mint harminc éve folyó lutheránus-katolikus párbeszédnek a megigazulás kérdésében elért eredményeit. Megállapítja, hogy a két fél közt fennálló tanításbeli különbségek nem gördítenek akadályt a megigazulásra vonatkozó alapvető hitbeli egyetértés útjába, mert a teológiai gondolkodás vagy már meghaladottnak tekinti ma ezeket a különbségeket, vagy az egyházi tanítás teljesebb összefüggésében összeegyeztethetőnek látja őket. Számat vetve mindkét fél egyházi vezetőinek és teológusainak kritikájával, 1997 februárjában elkészült a *Közös Nyilatkozat* végleges szövege. A Lutheránus Világszövetség és a Római Katolikus Egyház felelős vezetői ezt a szöveget hagyták jóvá 1998 júniusában, s ez jelent meg most az Information Service 98. számában (1998/III.).

Látogatásom alkalmával John A. Radano, a Pápai Tanács nyugati szakosztályának igazgatója, mindjárt a kezembe nyomta az *Osservatore Romano* január 22-i számában megjelent cikkének angol szövegét is. Ez az írás szakszerűen összefoglalja az információs lapban megjelent dokumentációs anyagot. A dokumentációk közt első helyen magának a *Nyilatkozatnak* a már 1997-ben elkészült szövegét olvashatjuk. Ezt követi a Lutheránus Világszövetség és a Római Katolikus Egyház részéről a *Közös Nyilatkozatnak* már 1998 júniusában megtörtént teológiai értékelése és jóváhagyása. Majd pedig Dr. Ismael Noko, a Világszövetség főtitkára, és Cassidy bíboros,

a Pápai Tanács elnöke közti levélváltás következik. Erre azért volt szükség, hogy tisztázzák a *Nyilatkozattal* kapcsolatos időközben tapasztalt félreértési lehetőségeket. Levelében a főtitkár hangsúlyozza, hogy a még tisztázatlan kérdések ellenére a LVSZ kitart a szöveg jóváhagyására vonatkozó döntése mellett, de az eltérő értelmezések további megvitatása és tisztázása érdekében szükségesnek tartja a párbeszéd folytatását. Cassidy bíboros, a Hit-tani Kongregáció prefektusa, Ratzinger bíborosra hivatkozva, maga sem kételkedik a *Nyilatkozat* tanításának ortodoxiája felől, és úgy értékeli, mint „alapvető egyetértést a megigazulásról szóló tanítás kérdésében”, de szintén szükségesnek tartja a félreérthető pontok értelmezésének a tisztázását.

A hitből való megigazulás egyházi tanítása terén az alapvető egyetértést szentháromsági és krisztológiai összefüggésében a *Közös Nyilatkozat* 15. paragrafusa így fogalmazza meg:

„Hittel valljuk együttes meggyőződésünket, hogy a megigazulás a háromszemélyű Egy-Isten műve. Az Atya a világba küldte Fiát, hogy megmentse a bűnösöket. A megigazulás alapja és feltétele Krisztus megtestesülése, halála és feltámadása. A megigazulás eszerint azt jelenti, hogy maga Krisztus a mi igaz voltunk, mert az Atya akarata szerint a Szentlélek által az ő igaz voltában osztozunk. Együtt valljuk meg, egyedül kegyelemből Krisztus üdvözítő művébe vetett hit által és nem a mi részünkről meglévő bármely érdem szerint fogad el minket Isten, és kapjuk a Szentlelket, aki megújítja szívünket, s egyúttal felruház és jócselekedetekre meghív.”

A *Nyilatkozat* foglalkozik a továbbiakban ennek a közösen elismert tanításnak azokkal a pontjaival is, amelyek katolikus és lutheránus értelmezése eltér egymástól. Katolikusok és lutheránusok együttesen hiszik, hogy a megigazulás teljesen ingyenes ajándéka Istennek. Am kérdéses marad, hogy ebbe a közös tanításba hogyan illeszthető bele katolikus részről, legjellemzőbb példaként, az „érdem” hangsúlyozása, s ami ehhez szorosan fűződik, az isteni kegyelemmel történő „együttműködés” jelentősége. Lutheránus részről viszont a kérdés az, hogy az alapvető egyetértés nem gyöngíti-e azt a lutheri meggyőződést, amely szerint a megigazulás a hit igazságának általános „kritériuma”, továbbá, hogy fenntartható-e és milyen értelemben,

hogy a megigazult ember „egyszerre igaz és bűnös” — *simul iustus et peccator*.

Ezekre a kérdésekre általában azzal válaszol a *Nyilatkozat*, hogy ha kellő hozzáértéssel történik az eltérések értelmezése, a különbségek nem akadályozzák az egyetértést a megigazulásról szóló tanítás alapvető igazságában. A *Nyilatkozat* 40. paragrafusa ezt így okolja meg: „Ennek az egyetértésnek világánál a még fennálló nyelvi, teológiai kidolgozásra váró és a megigazulás értelmezésének hangsúlyozásában jelentkező különbségek, amelyeket a *Nyilatkozat* 18-30-ig terjedő paragrafusai írnak le, kölcsönösen elfogadhatók.” Elfogadhatók, mert katolikus részről az „érdemet” és az „együttműködést” úgy értelmezik, hogy azokat teljes mértékben a megigazulás kegyelmi erejének hatása hozza létre és teszi hatékonnyá. Lutheránus részről pedig, ha a megigazulást a többi hitigazsággal összefüggésben értelmezik, nem vesztí el középponti jelentőségét. Ami viszont a megigazult ember „bűnösségét” illeti, nyilvánvaló, hogy ha Krisztus kegyelmének erejében teszi a jót, az nem lehet bűnös cselekedet, jóllehet a kegyelem igazzá tévő hatása alatt is megmarad a bűnre való hajlama.

Mindez még további megvitatásra és tisztázásra szorul, de a *Nyilatkozattal* egyetértve már most megállapítható, hogy a katolikus és a lutheránus értelmezés közti különbségek nyitva állnak egymás felé a további megvitatásra, és nem akadályozzák meg a megigazulás hitére vonatkozó alapvető egyetértést.

Ennek az egyetértésnek további történelmi jelentőségű következményei vannak. „A 16. században — olvassuk a *Nyilatkozat* 41. paragrafusában — az egyházi tanítást érintő elítélések, amennyiben a megigazulás tanára vonatkoznak, új megvilágításban jelennek meg. Az evangélikus egyházak tanítása, amint ebben a *Közös Nyilatkozatban* kifejezésre jutott, már nem esik a Trentói zsinat elítélő határozatai alá. Az evangélikus hitvallások elítélő nyilatkozatai már nem illetik a Római Katolikus Egyház tanítását, amint az ebben a *Közös Nyilatkozatban* kifejezésre jut.”

Ezekből a súlyos kijelentésekből azonban nem következik, hogy a *Nyilatkozat* megjelenését megelőző teológiai viták során ne vetődtek volna fel a megigazulás tanára vonatkozó újabb kérdések. Ezeknek a tisztázása még további megvitatást igényel, de a megigazulás tanára vonatkozó alapvető egyetértésen nem változtatnak.

A továbbiakban a *Nyilatkozat* megállapítja, hogy a megigazulás kérdésében elért egyetértés

önmagában még nem elég ahhoz, hogy teljes közösség és látható egység jöjjön létre a lutheránus és a katolikus egyházi közösség közt. A *Nyilatkozat* 43. paragrafusa nyíltan kijelenti, hogy „léteznek még különböző fontosságú kérdések, amelyek további tisztázásra szorulnak a két fél között”. Ezek közt említi az Isten igéje és az egyház tanítása közt fennálló viszony kérdését, és más egyháztani, az egyházi tekintélyre, a papi szolgálatra, a szentségekre, valamint a megigazulás és a társadalmi etika viszonyára vonatkozó kérdéseket.

Mindezek ellenére a *Nyilatkozatnak* akkora a történelmi és teológiai jelentősége, hogy Cassidy bíboros a múlt évben, a június 25-én rendezett vatikáni sajtókonferencián így nyilatkozott: ez a dokumentum „mérőföldkő a látható egység helyreállítása felé vezető úton”, és „körülhatároltsága ellenére is megold egy hosszú idő óta tartó vitás kérdést a huszadik század végén”. Reménykedve várjuk, hogy a *Közös Nyilatkozat* kölcsönös aláírása még ebben az évben megtörténjék.

II. János Pál pápa a múlt év június 28-án a *Nyilatkozatnak* a Római Katolikus Egyház által történt elvi jóváhagyása után úgy kommentálta az eseményt, mint „Isten Lelkének, a Bölcsesség Lelkének a második évezred végére adott ajándékát”. Megköszönte mindkét fél szakembereinek eredményes munkáját, és biztosította őket, hogy imádságával továbbra is támogatja munkájukat.

BÉKÉS GELLÉRT

PONTOSÍTÁS A KÖZÖS NYILATKOZAT ÜGYÉBEN

Az 1998 júniusában elvileg jóváhagyott *Közös Nyilatkozat* tisztázza a Lutheránus Világszövetség és a Római Katolikus Egyház között a megigazulás kérdésében négy és fél évszázada fennállt nézetkülönbségeket. Az általános jellegű elvi jóváhagyás után azonban Róma hamarosan bejelentette, hogy fő vonalaiban ugyan elfogadja a *Közös Nyilatkozatot*, de néhány jelentős ponton további tisztázást és tárgyalást tart szükségesnek.

Az illetékesek diplomáciai erőfeszítései és a tisztázandó kérdések megvitatása után januárban elkészült egy olyan tervezet, amely lényegében két részre osztja a *Közös Nyilatkozatot*. Az első rész rögzíti az elért konszenzust, a második rész (nevezzük Függeléeknek) egymás álláspontját tiszteletben tartva kifejti a szükséges pontosításokat. Közben reményre jogosító jelzéseket kaptunk arról, hogy

a *Közös Nyilatkozat* ilyen formában aláírásra kerül, s ezért úgy gondoljuk, hogy beszámolunk e fontos ügyben történt előrehaladásról.

Itt közöljük a két fél részéről hivatalosan kiadott *Közös Közleménynek* az alapvető egyetértésre vonatkozó pontjait:

1. Azoknak a megállapodásoknak alapján, amelyek a Megigazulás tanításával kapcsolatos *Közös Nyilatkozatban* már kifejezésre jutottak, a Lutheránus Világszövetség és a Katolikus Egyház együtt deklarálja a következőket: „A megigazulás tanításának értelmezése, amint az a *Közös Nyilatkozatban* megszövegezést nyert, mutatja azt, hogy *konszenzus van a megigazulás tanításának alapvető igazságaiban* a lutheránusok és katolikusok között (KNy. 40. pont). Ennek a konszenzusnak alapján a Lutheránus Világszövetség és a Katolikus Egyház együtt jelenti ki a következőket. Az evangélikus egyházak tanítása, amint ebben a *Közös Nyilatkozatban* kifejezésre jutott, már nem esik a Trentói zsinat elítélő határozatai alá. Az evangélikus hitvallások elítélő nyilatkozatai már nem illetik a Római Katolikus Egyház tanítását, amint az ebben a *Közös Nyilatkozatban* kifejezésre jut (KNy. 41.).”

2. Hivatkozással a Lutheránus Világszövetség Tanácsának határozatára a *Közös Nyilatkozattal* kapcsolatban, amely 1998. június 16-án kelt, és arra a válaszra, amelyet a Katolikus Egyház 1998. június 25-én a *Közös Nyilatkozatra* adott, valamint azokra a kérdésekre, amelyek mindkét oldalról felvetődtek, a *Közös Közlemény* tovább pontosítja azt a konszenzust, amelyet elértek a *Közös Nyilatkozatban*, és világossá teszi, hogy a korábbi közös tanításbeli elítélések már nem érvényesek a párbeszéd résztvevőinek tanítására, úgy, amint az a *Közös Nyilatkozatban* kifejezésre jutott.

3. A párbeszédben résztvevők elhatározták, hogy folytatják és elmélyítik a megigazulás tanításáról szóló bibliai alapok tanulmányozását. Ugyancsak keresik a megigazulás tanításának további közös megértését mindazon túl, amivel a *Közös Nyilatkozat* már foglalkozott és a Függelékben a pontosítás már megtörtént. Az elért konszenzus alapján folyamatos párbeszéd kívánatos, különösen azokban a kérdésekben, amelyeket a *Közös Nyilatkozat* maga is említ (KNy. 43.), mint szükséges további tisztázódást annak érdekében, hogy elérjék a teljes egyházi közösséget, egységet a különbözőségeken, amelyekben már a megmaradt különbségek „kiengesztelésre” jutottak, és tovább már nem jelentenek elvá-

lasztó tényezőket. A lutheránusok és a katolikusok folytatni kívánják ökumenikus erőfeszítéseiket a közös bizonyosságtétel érdekében, hogy a megigazulásról szóló tanítást oly nyelven tolmácsolják (interpretálják), amely releváns a mai emberek számára, és megfelel korunk egyéni és társadalmi követelményeinek.

A *Közös Közlemény* második része függelék formájában a következő megjegyzéseket fűzi az első részhez:

1. A következő megvilágosító jegyzetek aláhúzzák azt a konszenzust, amelyet már elértek a megigazulásról szóló tanítás *Közös Nyilatkozatában* a megigazulás alapvető igazságainak tekintetében, egyúttal megmutatják, hogy az előző korok közös elítélő nyilatkozatai már nem érvényesek a katolikus és lutheránus megigazulás tanítására, amint itt ebben a *Közös Nyilatkozatban* azok bemutatásra kerülnek.

2. „Együtt valljuk meg, egyedül kegyelemből, Krisztus üdvözítő művébe vetett hit által és nem a mi részünkről meglévő bármely érdem szerint fogad el minket Isten és kapjuk a Szentlelket, aki megújítja szívünket, s egyúttal felruház és jó cselekedetekre meghív (KNy 15.).”

3. A megigazulásról szóló tanítás a keresztény hit számára *mérték és próbakő*. Semmiféle tanítás ennek ellene nem mondhat. Ebben az értelemben a megigazulásról szóló tanítás feltétlen kritérium, amely állandóan tájékozódási pontot jelent minden tanítás számára és egyházaink gyakorlatára nézve Krisztus irányában (KNy 18). Mint ilyen, igazságot és *különleges jelentőséget* tartalmaz a keresztény alapvető trinitárius hitvallás összefüggésében is. Egyek vagyunk a Krisztus megvallásának céljában „aki egyedüli közbenjáró Isten és ember között” (1Tim 2,5-6), és aki által Isten a Szentlelekben önmagát adja, és önti ki reánk megújító ajándékait (KNy 18).

4. A Katolikus Egyház válasza nem óhajtja megkérdőjelezni a lutheránus zsinatok és a Lutheránus Világszövetség autoritását. A Katolikus Egyház és a Lutheránus Világszövetség párbeszédét úgy kezdte meg és folytatta, mint egyenlő partnerek közötti dialógust (par cum pari). Mindazonáltal az autoritás különböző fogalma az egyházban megköveteli, hogy mindkét fél tisztelje a másik fél rendjét a tanításbeli döntések elérésében.

HAFENSCHER KÁROLY

GYÖNGYÖSI ISTVÁN: MÁRSSAL TÁRSOLKODÓ MURÁNYI VÉNUS

A 17. század legnépszerűbb költőjének utóélete ugyancsak változatosra sikerült. Sokáig ő volt a Költő, legalább öt-hat olvasói és írói nemzedék ízlését elégítette ki, illetve formálta. Azután Zrínyivel állította szembe, és taszította egyúttal homályba Kazinczy történelem fölött lebegő klasszicista ízlése: az ő és követőinek erősnek bizonyult, erősebbnek még Arany János értő szereteténél is, akit pedig igazán nem lehetett volna Zrínyi iránti érzéketlenséggel vádolni. Hiába jelent meg századunk első harmadában Badics Ferenc hatalmas filológiai erudícióval és pontossággal készített kritikai kiadása, Gyöngyösi költészete szinte a legutóbbi időkig kimaradt az irodalmi kánonból, és — kevés kivételtől eltekintve — még mindig kompozíciótlanágát, terjen-gősségét, funkciótlan csapongását emlegették még a szakemberek is.

Még Kosztolányi figyelme is kevésnek bizonyult sokáig az újraértékeléshez, ő pedig a hányatott sorsú középnemesben, a mecénás főurakhoz alkalmazkodó udvari emberben fölfedezte a magyar nyelv egyik legnagyobb művészetét, egy szétszaggatott korban a dialektusok fölött álló tudatos költőt, a szerep mögé alázatosan elbújó és csak a művészetet komolyan vevő literátort. Pár éve Kibédi Varga Áron szolgáltatott végre igazságot Gyöngyösi poétikájának, széles európai háttér elé állítva az általa alkalmazott epikus szerkesztésmódot, amelyben a retorika és a mitológia bőséges használata nem bűn, hanem erény, műfaji követelmény. Most pedig e kiadás egyrészt minden eddiginél jobb és hitelesebb szöveget ad kezünkbe, másrészt minden eddigi előzményhez képest mélyebben ágyazza be a magyar irodalmi fejlődés folyamatába Gyöngyösit. A sajtó alá rendezők ugyanis találtak a debreceni Nagykönyvtárban egy olyan példányt, amely a mű rengeteg sajtóhibával, magyarul nem tudó német nyomdász által Kassán készített első kiadásához egykorú nyomtatott javításokat is tartalmaz. Így a Badics-féle kiadáshoz képest is sikerült néhány téves olvasatot kiküszöbölni, és sokszor még a felező tizenkettes épségét is helyreállítani. Emellett az utószóban Jankovics József meggyőzően igazolja, hogy Gyöngyösi

mennyire tudatosan nyúlt a magyar költészeti hagyományhoz. Módjával felhasználta Tínodit is, akit pedig rímei kezdetlegessége miatt kritizált, de jól ismerte és kiaknáztta Balasit, Rimayt, Czobort, sőt a filológia által sokáig ellenfelének beállított Zrínyi Miklóst is. Mindezeket az egybecsengéseket, valamint a rendkívül szétágazó és sok utánajárást igénylő történeti, mitológiai és antik költői célzásokat, illetve vonatkozásokat a rendkívül bőséges jegyzetanyag tartalmazza. Mivel — mint a kiadók maguk is megjegyzik — az elkövetkező időben nemigen várható Gyöngyösi műveinek új kritikai kiadása, ez a mostani edíció lehet igen sokáig a *Murányi Vénusszal* kapcsolatos kutatások kiindulópontja. Emellett — és ezt tartjuk legfontosabb hasznának — végre megadja az esélyt a mai olvasónak, hogy megismerkedjen a magyar költészet egy szinte elfeledett remekművével. A *Murányi Vénus* ugyanis — ha eltekintünk a mese alapjául szolgáló történeti anekdotától, amely egyébként óriási sikert aratott francia és német nyelven is az akkori gáláns Európában — a legsikerültebb példája annak, hogyan lehet a kíváltképpen hőseposzi tárgyat, vagyis a várostromot a nem-heroikus, hanem Cupido uralma alatt álló erotikus költészet térfelére átváltítani. A virtuóz vállalkozásban van seregszámla, csak éppen maroknyi kalandor indul a kertek alatt, hogy felmásszon a szerelmes nő által lebecsült lajtorján a várba; van isteni tanácskozás és közbeavatkozás is, csak hogy itt Amor veszi védelmébe a szerelmeseket; van — de csak majdnem — véres közelharc is, csak hogy itt Wesselényi vitézei csapnak össze majdnem a gyanakvó tót paraszttal; sőt még fenevaddal való küzdelem is van (megint csak majdnem), ugyanis a vérszomjas medvéket Wesselényi csak fiatal korában csapdosta agyon karddal, ezúttal a macik meglegednek egy kis kődobálással a randevúra igyekvő Wesselényire. Gyöngyösi mindenesetre olyan ideális olvasót képzel magának, aki egyszerre tud gyönyörködni Zrínyi eposzában és az ő művében is. Hogy talált-e ilyet? Talán most már e kiadás jóvoltából találhat. (A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: Jankovics József és Nyerges Judit, az utószót írta: Jankovics József)

(Balassi Kiadó, 1998)

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

PROHÁSZKA OTTOKÁR: ÉLŐ KERESZTÉNYSÉG

Prohászka három indexre tett írása: *Az intellektualizmus túlhajtása; Modernizmus; Több békességet!* Mindhárom 1911-ben került a tiltott könyvek listájára. S a kötetet mintegy berekeszti Frenyó Zoltán mértéktartó, kitűnően tájékoztató *Utószava*. Olyan olvasmány, amely nélkül aligha láthatjuk teljesen szerzőjük nagyszabású, a lelkeket is, egyházát is megújítani vágyó elképzeléseit. 1909-ben, mint a Magyar Tudományos Akadémia újonnan választott levelező tagja tartotta meg székfoglalóját, ekkor olvasta föl *Az intellektualizmus túlhajtásait*. Érdekes mai szemmel újra, kritikusan és nyitott szívvel szembesülni a székesfehérvári püspök gondolataival. Kétségtelen, hogy nem rendszerező elme, nem szakszerű történetbölcselet volt, szakmai körökből kritizálták is emiatt. Ebben az elhíresült írásában mégis többet mond el az életéről, annak szemléletéről és a hiteles életformáról, mint kora bölcselei. A rá jellemző vitalitással szállt szembe a pozitívizmussal, azzal az akkoriban uralkodó szemlélettel, amely mindent mérhetőnek gondolt. Nagy francia kortársa, Bergson épp azaz lett kora legnépszerűbb gondolkodója, hogy ugyanazzal a lendülettel, mint Prohászka, az emberi élet és gondolkodás mélyére tekintve arra mutatott rá, hogy a lélek jelenségei és indíttatásai nem mérhetők. Bergson is, Prohászka is tömegek hallgatták. A francia gondolkodó komoly hatást tett a magyar szellemi életre — Babits egyik legszebb, legtalálóbb tanulmányát írta róla —, Prohászka viszont sokan épp Bergson igazi hívei közül támadták. Nagyon kevesen ismerték föl szellemi rokonságukat, erre csak akkor nyílt lehetőség, amikor Prohászkaról egyáltalán mukkanni lehetett. A legnagyobb különbség az közöttük, hogy Prohászka a mélyen hívő mozdulatával utasította el a túlhajtott intellektualizmust. Bergson viszont azzal hadakozva közelített a hithez. No és persze az is, hogy a hívő Prohászka följelentették Rómában...

Egyébként e gondolatok — természetesen a kor stílárius manírjait néhol le kell hántani a szövegről — nem időszerűtlenek. Napjainkban is küzd egymással a túlhajtott, olykor fetiszizált intellektualizmus és az emberre, érzéseire is gondosan figyelő szemléletmód, amelynek birtokosa a hithez is eljuthat, mint

erről számtalan művész és gondolkodó vallott, s részletesen írt Sík Sándor *Esztétikájában*.

Prohászka engedelmességét mutatja, keserű szívvel, de belenyugodott indexre tételébe. Az idő mindenestre őt igazolta. (Kairosz)

RÓNAY LÁSZLÓ

BÚCSÚ BISZTRAY ÁDÁMTÓL

A Magyar Írószövetség és barátai nevében búcsúszom Bisztray Ádámtól, akit a karácsonyi ünnepek idején ragadott magával a halál. Régóta féltettük őt, hiszen súlyos betegségekkel küzdött és nehéz műtéteken esett át. Mégis reménykedtünk, hogy az orvosok, ha nem állják is az útját az elhatalmasodó bajnak, még szereznek számára alkotó éveket.

Közel három évtizeden át volt jelen az irodalmi életben: első verseskönyve, az *Erdőntúli táj* 1972-ben került az olvasók elé, ezt még hat verseskötet és hét prózai munka követte. Ez utóbbiakat is az emlékezés és a vallomás személyes lírája szötte át. Bisztray Ádám a természetes érzések és gesztusok költője volt. Érzékeny figyelemmel, éber emlékezettel és részvétellel tekintett a világra, mindig az ép érzékek jelzéseihez igazította a formát. Mestere az a természet volt, amely a tájak költőiségében, az évszakok rendjében közli velünk akarátát, és ilyen módon reménységre és bizalomra nevel. A természet mögöttes tereiben azonban mindig ott rejtett a Teremtő és a Gondviselő is, aki az Evangélium tanításaival tette teljesebbé azt az elemi harmóniát, amelyet a köznapi természet és az alkotómunka rendje sugallt.

Bisztray Ádám megismerte ezt a tanítást, elfogadta és szerinte élt. Írói munkássága az évszakok szerves rendjében növekedett, vagy mint a fák: koncentrikus évgyűrűkben, mindeképpen összhangra törekedve. A valóságról beszélt: gyermekkorának emlékeiről, családjáról, munkás köznapjairól, vagy arról az „erdőntúli” tájról, amelyet a történelmi emlékeket jogán a saját szülőföldjének vállalt.

A tapasztalatok költője lett volna? Empirikus? Az is, mégis több. A tapasztalatot vagy az emlékezetet meditációval egészítette ki. Sohasem maradt a valóság vagy az élmény felszínén: elgondolkodott, nem a jelenség érdekelte, hanem a jelentés: a költői jelentés. Az, amit egy arányos táj, egy emberi arc, egy

festői mű, egy történelmi pillanat poétikusan jelent, vagyis valamilyen eszme, vagy inkább érték, amely a teremtet világból kiolvasható. Ezeknek az eszméknek és értékeknek mindig az emberség volt a mértéke és fókusza. Bisztray Ádám költészete eszméket és eszményeket keresett és alakított, közben szembe mert nézni a valóság és a történelem drámai és tragikus arculatával. Tudta, hogy nemcsak szép tájak és intim pillanatok léteznek, hanem kudarcok, bukkott ügyek, egyéni és közösségi tragédiák is. Hogy ezekről is beszélt, ez jelentette költészetének súlyosabb, magvasabb ígérétét.

Pályája most már lezárult, szavait, gesztusait: bölcs megfontoltságát és szellemi előzenyességét mindazonáltal megőrizzük, ahogy megőrizzük verseit, kisregényeit, elbeszéléseit. Ő maga tudta és vallotta, hogy az, amit halálnak nevezünk, egyszersmind új élet is.

POMOGÁTS BÉLA

GADJI BERI BIMBA (HUGÓ BALL) Dadaizmus antológia

1998-ban a Balassi Kiadó *Források a XX. század művészetéhez* című sorozatában megjelentetett egy gazdag válogatást az avantgarde-mozgalmak egyik jellegzetesen formabontó áramlata, a dadaizmus irodalmi alkotásaiból. Kérdések sorra merül fel a kiadvány kapcsán: van-e aktualitása, van-e értelme, van-e jelentős hatása az utókorra ennek a tiszavirág életű irányzatnak? S más oldalról: valóban (éppen) eleget tudunk-e már a Dadáról? Tudjuk, hogy háborúellenes, művészetellenes, irodalomellenes, és Dada-ellenes. Az igazi Dada ugyanis nem más, mint erőteljes gesztus, mely eltörlö az irodalmat, a háború által értelmetlenné vált világban a szabadságot kiáltja ki egyedüli értéknek, s e meggyőződését — kissé ellentmondásos módon — irodalmi művekben szólaltatja meg. Tudjuk, hogy alkotói lázadók, botrányhősök voltak, de polgárpukkasztó tetteik mögött egyrészt kétségbeesett „pokoljárás és önkínzás”, másrészt viszont az élet és a művészet újteremtésébe vetett hit állt. Az is köztudomású, hogy amilyen hirtelen robbant be a világháború termékeként, éppoly gyorsan le is tűnt néhány év múlva, igazi hatását azonban innen, a huszadik század végéről már tisztábban láthatjuk. Érde mei közé nemcsak az irodalom nyelvének felszabadítása és egy dinamikai kifejezőeszközökre épülő új költői nyelvezet kialakítása volt, hanem tipográfiájával nagy lépést tett a vizuális költészet felé vezető úton, valamint

montázs- és kollázs-technikája erős hatást gyakorolt a filmművészetre.

A kiadvány földrajzi elhelyezkedés alapján rendszerezi a műveket (kiáltványok, versek, prózák és színdarabok) és a különféle dokumentumokat (naplórészletek, újságcikkek), így külön fejezetek foglalkoznak a svájci, berlini, franciaországi, Egyesült Államokbeli, kölni, valamint a magyarországi Dadával. A szerkesztő, Beke László jegyzetei és az utószóban leírt tömör összefoglalása is segíti az olvasóközöniséget a tájékozódásban.

Azt hiszem, a dadaizmus antológia olvasói előtt árnyaltabb kép fog kirajzolódni erről az önmagát is tagadó irodalmi irányzatról, a több szinten érzékelhető ellentmondás, a tömény ironia és cinizmus mögött megcsillan a tiszta humor, a lázadó, romboló gesztus és nihilizmus mögött a javító, építő szándék. Mai válságkorszakunkban ezek a művek nyilvánvalóan nem váltanak már ki olyan sokkoló hatást, mint a század elején, ennek ellenére a kötet érdekes dokumentumait tartalmazza egy régen letűnt, de mozaikjaiban továbbélő művészeti irányzatnak. (*Balassi Kiadó, 1998*)

NAGY ANIKÓ

RÓNAY LÁSZLÓ: MÁRAI SÁNDOR

A *Klasszikusaink* című új irodalomtörténeti könyvsorozat szerkesztője, Kenyeres Zoltán szerint 1997-ben indult sorozata nem csupán a szűkebb tudományos-szakmai köröknek szolgál majd újdonságokkal, hanem egyúttal az érdeklődő nagyközönség színvonalas tájékozódását is elősegíti, illetve, tegyük hozzá, nagy haszonnal forgatható a középiskolai tanároknak is. Eddig négy kötet jelent meg a Korona Kiadó gondozásában, igényes, tisztelet és — a címmel teljesen összhangban — klasszikus ízlést sugalló formában.

A sorozat második kötete Rónay László pályaképe Márai Sándorról. A szerző értékelését tükrözi a tanulmány szerkezete: az időben rövidebb, emigráció előtti pályaszakasz ismertetése tesz ki a kétszázhusz oldalas elemzésből közel száznyolcvanát. A emigrációs évtizedek terméséből elsősorban a *Naplót*, mint művelődéstörténeti szempontból is figyelemre méltó alkotást emeli ki az elemző Rónay. Mivel a sorozat eredeti célkitűzésének megfelelően viszonylag kötött terjedelmi szempontból, az egyes műveket nem vetheti igazán részletes — irodalomtudományi szempontokat is felsorakoztató — elemzés alá, hanem a műkedvelő olvasó szemével vi-

lágít rá az egyes regények gondolatiságára, élet és irodalom, művész és hatalom, a történelmi és az egyéni idő bölcséleti-etikai kérdéseire, összhangban az író kevésbé közismert publicisztikai munkásságával. Márai egész nemzedékének sorsát jelöli „az idő emigráltjai” kifejezés: „...akik nem is geográfiai határokon túl menekülnek a kor szellemellenes terrorja elől, hanem az időből menekülnek, mely éppen úgy haza, mint a föld, csak nehezebb elhagyni és túllopadni határain...”

A tanulmány olvasása során kirajzolódik a két világháború közötti Magyarország gondolkodó, tépelődő, polgári származású értelmiségijének képe, aki műveiben őrzi meg a körülötte egyre gyorsabban széthulló klasszikus polgári értékrend, életmód és mentalitás ismeretét, emléket: az egészséges, mindig tevékenységre orientált polgári hagyományt, az alkotó munka szeretetét s az individuum méltóságának hitét, hogy minden ember „egyedi példány”. (Korona Kiadó, 1998)

NÓGRÁDI CECÍLIA

LUDVÍK VACULÍK: CSEH ÁLMOSKÖNYV

Ludvík Vaculík *Cseh álmoskönyve* a cseh irodalmi ellenzék mindennapjaiba enged betekintést. 1979. január 22-től 1980. február 2-ig követhetjük nyomon Vaculík naplószerű feljegyzésein keresztül a korabeli irodalmi élet hangulatát, eseményeit, az írók egymáshoz fűződő viszonyát.

A könyv őszinte hangvételével hívja föl magára a figyelmet. A közélet feszültségét, a mindenhová beszivárgó szorongást jól kiegészítik a családi jelenetek, a dobichovicei hétvégi kertrendezések vagy a konyhában lakó stíglíc-kanári pár szokásainak leírása. Bár a családi élet szinte teljesen egybefonódik a közélettel, tompítja annak keménységét és személyesebb hangulatot kölcsönöz a műnek. Magyar olvasónak kicsit idegen a belterjes irodalmi élet ilyen, sok névvel megterhelt, részletes bemutatása. Bár a könyv végén szinte az összes előforduló nevet magába foglaló névjegyzék található, ez mégsem segít a szereplők teljes megismerésében. Aki nincs otthon a cseh irodalmi élet világában, annak a könyv végére is maradnak tisztázatlan pontok a szereplők kilétét illetően.

Az ellenzéki értelmiség mindennapjainak nehézsége annál egyértelműbben napvilágra kerül. A titkosrendőrségtől való félelem, az állandó beidézetek még a baráti vagy kollegiális viszonyt is mérgezik, gyanakvóvá teszik. Az állandó iratmáskolás, az elkészült művek magánkézbesítése, a mindig ugrásra kész állapot fáradtá és elcsigázottá

változtatja az embert. Így lett talán a könyv címe álmoskönyv, mintha az egész élet izgatót, szorongással teli álmom lenne.

STEINBACH JÚLIA

KOPÁTSY SÁNDOR: NYUGAT FELÉ... (Az európai civilizáció története a Paradicsomtól Amerika felfedezéséig)

A történészként is közgazdász Kopátsy Sándor legújabb könyve a nyugati civilizáció történelmi útját kísérő figyelemmel Kis-Ázsiától Mezopotámián, Görögországon át Észak-nyugat-Európáig, illetve Észak-Amerikáig. Jó három évtized alatt született írásainak e gyűjteményében ennek a hosszú és izgalmas útnak a főbb állomásainál időzik el.

Jobb, ha nem szokványos történelemkönyvre számítunk, hiszen az általa leginkább fontosnak tartott kérdések nem tartoznak szorosan a történelemtudomány tárgyköréhez. Így eshet aztán szó az oknyomozás során arról, hogyan és miért jött létre a civilizáció éppen az ember Paradicsomból való kiűzetése után; mi az oka annak, hogy a gyűjtögető életmódot a vadászat váltja fel; hogyan talál egymásra ember és kutya; milyen célt szolgáltak a piramisok... A mérész következtetések nyomán olyasmit is meg tudhatunk, hogy a görög civilizációt egy szünyogok által terjesztett vírus tette tönkre, továbbá hogy a Nyugat számára elfogadható kereszténység nem a római világból jött, hanem még nyugatabbról: az írektől.

Kopátsy „ars poeticája” szerint ideje felhagynunk azzal, hogy a történelmet döntően a nemzeti érzelmek táplálására használjuk fel. Mivel az egymás mellett élő nemzetek sorsa mindig összefügg, helyesebb, ha egész civilizációs körök történelmét próbáljuk átfigni, alkalmazva az összehasonlító történelemtudomány kínálta lehetőségeket. Példaképei között szerepel az angol Toynbee és a kiemelkedő francia történész: Braudel, de biztatást kap az amerikai Wallerstein munkáiból is. „Ebben a könyvben nincs a történelemtudós számára semmi új, mert én csak abból élek, amit mások feltártak, illetve csak azt tettem hozzá, amit a gyakorlati életben tapasztaltam” — írja az előszóban.

Az emberi történelmet titkok szövik át. Egy ilyen titoknak ered nyomába Kopátsy Sándor, amikor azt kutatja, milyen tényezők alakították a nyugati civilizáció karakterét olyanná, amilyen. (Kairosz Kiadó/Növekedéskutató)

GULÁCSI ÉVA

SOMMAIRE

- PÉTER NEMESHEGYI: La fête de la Résurrection de Jésus dans l'année du Père
 REMI HOECKMANN: Nous souvenons: Une réflexions sur la Shoah
 FERENC ERŐS: Qui entend le message de l'antisémitisme?
 TIBOR MARJOVSZKY: Et ils allaient à deux sur la route
 JÓZSEF SCHWEITZER: „Seigneur, ouvre mes lèvres...”
 ■ Nouvelle de Nándor Gion
 ■ Poèmes de Ede Tarbay et Aladár Lászlóffy

INHALT

- PÉTER NEMESHEGYI: Fest der Auferstehung Jesu im Jahre des Vaters
 REMI HOECKMANN: Wir erinnern: Eine Reflexion über die Shoah
 FERENC ERŐS: Wer hört auf die Botschaft des Antisemitismus?
 TIBOR MARJOVSZKY: Und sie gingen zu zweit auf einem Wege
 JÓZSEF SCHWEITZER: „Herr, tu auf meine Lippen...”
 ■ Erzählung von Nándor Gion
 ■ Gedichte von Ede Tarbay und Aladár Lászlóffy

CONTENTS

- PÉTER NEMESHEGYI: The feast of resurrection: Jesus in the Year of the Father
 REMI HOECKMANN: We remember: a Reflection to the Shoah
 FERENC ERŐS: Who listens to the message of antisemitism?
 TIBOR MARJOVSZKY: And they went two on the road
 JÓZSEF SCHWEITZER: Lord, open my lips
 ■ Short story by Nándor Gion
 ■ Poems by Ede Tarbay and Aladár Lászlóffy

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, MORVAY EDIT

Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE,

POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT.

Felelős vezető: Erdős András vezérigazgató

Lapunk megjelenését

a Nemzeti Kulturális Alap

és a Soros Alapítvány támogatja

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 317-7246; telefax: 317-7682. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://communio.hcbc.hu/vigilia> /E-mail cím: vigilia@hcbc.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámja száma: OTP. VII. ker. 11707024—20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1200, — Ft, fél évre 600, — Ft, negyed évre 300, — Ft egy szám ára 115, — Ft. — Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15.) vezetett 1971941404 sz. számláján. Ára: 45, — USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 115 Ft

VIGILIA

SZEMLÉ

PROHÁSZKA OTTOKÁR

Élő kereszténység
Búcsú Bisztray Ádámtól
Gadji Beri Bimba (Hugó Ball)
(Dadaizmus antológia)

RÓNAY LÁSZLÓ

Márai Sándor

LUDVÍK VACULÍK

Cseh álmoskönyv

KOPÁTSY SÁNDOR

Nyugat felé...

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Gulácsi Éva, Nagy Anikó, Nógrádi Cecília,
Pomogáts Béla, Rónay László és Steinbach Júlia

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Keresztény századok – a 16. század
- Az ezredvég reménye
- A szolidaritás esélyei és kihívásai
- Atya és atyaság egy apátlan korban
- Az emberi jogok és az egyház

ISSN 004260242-4

9 770042 602425